

การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม
ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

EDUCATIONAL MANAGEMENT FOR PEACE BY BUDDHISTS
AND MUSLIMS IN WATTHAKARONG COMMUNITY,
PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA PROVINCE

พระมหาคำพอง สทฺทวโร (วันจะนะสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม
ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระมหาคำปอง สททวโร (วันจะนะสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Educational Management for Peace by Buddhists and Muslims in
Wattthakarong community, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Phramaha Khumpong Saddhavarō (Wanjanasuk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์ เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์)

กรรมการ

(รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี)

กรรมการ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี

ประธานกรรมการ

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาคำพอง สทฺทวโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม
ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัย : พระมหาคำพอง สทฺทวโร (วันจะนะสุข)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี, กศ.บ. (สังคมศึกษา), ศศ.ม. (การพัฒนาสังคม),
ปร.ด. (การศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)
: พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร., ป.ธ.๗, ร.บ. (รัฐศาสตร์), พช.ม. (พัฒนาชุมชน),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ ๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และคัมภีร์อัลกุรอาน ๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสารงานนิพนธ์ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และศาสนาอิสลาม ประวัติความเป็นมาของชุมชนเมื่อได้ข้อมูลทางด้านเอกสารครบถ้วน และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกัน ของศาสนาพุทธ มีหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมคือ เบญจศีล เบญจธรรม พรหมวิหาร ๔ ขรวาสาธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ สังคหวัตถุ ๔ และหลักของศาสนาอิสลาม คือ หลักปฏิบัติ ๕ ประการ และหลักศรัทธา ๖ ประการ ประชาชนใน

ชุมชนวัดท่าการ้อง ได้ยึดหลักคำสอนของศาสนาที่ตนเองนับถือนั้นเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

๒. การจัดการศึกษาในชุมชนทั้งสองศาสนาที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางศาสนา และวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ภายใต้ภาวะความแตกต่างนั้น กลับเป็นการหลอมรวม และผสมผสานวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ ของประชาชนในชุมชน ทั้งสองศาสนาในชุมชนแห่งนี้ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จึงซึมซับและหลอมรวมกัน โดยไม่มีความเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาแบ่งกันประชาชนในชุมชน มีการดำเนินชีวิตและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการจัดการศึกษา อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางศาสนา

๓. การวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในมิติความเป็นมนุษย์ พบว่า มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตอยู่รอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้ได้โดยกระบวนการศึกษาอบรมอีกส่วนหนึ่ง เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษา คือ การเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้ไม่รู้ สู่ผู้รู้ และเห็นได้จากการมีวิถีคิด มิติทางสังคม พบว่า โครงสร้างของความรู้ และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องปฏิรูปและฟื้นฟู ผ่านวิธีสอน และเนื้อหา การให้ผู้เรียนยอมรับและเข้าใจความหลากหลายของกันและกัน และมิติทางวัฒนธรรม พบว่า การบูรณาการวัฒนธรรมด้านความรู้นั้นควรเริ่มต้นที่การสร้างให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในสังคม และมีวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ไม่ว่าผู้เรียนนั้นจะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ผู้เรียนกลุ่มต่าง ๆ

Thesis Title : Educational Management for Peace by Buddhists and Muslims in Watthakarong community, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Researcher : Phramaha Khumpong Saddhavarro (Wanjanasuk)

Degree : Master of Arts (Social Development)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Dr.Wiwat Harmontree, B.Ed. (Social Studies), M.A. (Social Development), Ph.D. (Education for Locality Development)

: Assoc. Prof. Dr.Phrasuthiratanapundit, Pali VII, B.A. (Political Science), M.A. (Community Development), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 15 March 2018

ABSTRACT

The main three purposes of this thesis were 1) to study principles of coexistence both Buddhism and Islam, 2) to study educational management of Buddhism and Islam in Watthakarong community, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province and 3) to analyze educational management for peace by Buddhism and Islam in Watthakarong community, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Documentary research of the qualitative research was used as the research design. The analyzed documents consisted of primary documents were tripitaka and Quran. The secondary documents consisted of books, theses from Buddhism philosophers on Buddha and Islam, Community background. In-depth interview was used with key informants after document analysis. Content analysis was employed to analyze the collected data data.

The results were found that

1. Principles and dogma of co-existence of Buddhism consisted of Pañcasāla, Pañcadhamma, four Brahnavihāra, four Gharāvāsa-dhamma, six Saraneeyadhamma, four Saigahavatthu and Islam principle was five Islamic principles and six Faith principles. People in Watthakarong community followed their religious principles and dogma as their life guidance and stay together happily and peacefully.

2. Educational managements were different from ethnic diversity, religious, and culture. However, these difference could blend community lifestyle both religions. Many cultures was adsorbed these blending without nationality or religious division. People in the community stay in the same place for long time ago that became outstanding of educational management including activities and religion ceremonies.

3. Educational management for peace by Buddhists and Muslims in Watthakarong community, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province was analyzed as humanity dimension. It was found that human could learn by oneself to be alive and learn through workshops. The main aim of the study was changing learners from novice to be knowledgeable people with thinking strategies. In social dimension, it was found that knowledge structure and leaners' need should be reformed and recovered through teaching methods and contents, and allowed learners to comprehend and accept each diversity. In culture dimension, it was found that culture knowledge integration should start with setting basic understanding of ethnographic ethics in community and should have teaching methods that supports learners' success although learners were different on race, nationality, or social levels.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนาม เพื่อเป็นการแสดงความขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้แก่ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. และรศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน

ขอพระขอบคุณพระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง และขออนุโมทนา คณะผู้นำศาสนาอิสลาม และคณะครู ที่ได้อนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย และสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี และบุคคลหลายๆ ฝ่ายทั้งในส่วนที่เป็นงานวิชาการ งานภาคสนาม และผู้สนับสนุนให้ความร่วมมือในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ขอเจริญพร ขอบคุณ ญาติโยมทั้งหลายที่ได้เมตตาอนุเคราะห์สนับสนุนทุนการศึกษา ตลอดถึงญาติธรรมทุกท่านที่คอยให้กำลังใจในการศึกษา และขอขอบคุณเพื่อนๆ นิสิต การพัฒนาสังคม ทุกรูป/คน ที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ และให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พี่ๆ น้องๆ รวมทั้งคณะญาติ ผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ผู้ให้กำลังใจ ผู้ให้กำลังใจสนับสนุน ตลอดระยะเวลาที่ได้ทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มา ขอกราบขอบพระคุณ และขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

พระมหาคำพอง สททวโร (วันจะนะสุข)

๑๕ มีนาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
 บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๗
๒.๑ แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	๗
๒.๒ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ	๑๗
๒.๓ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม	๒๙
๒.๔ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา	๓๕
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศไทย	๓๖
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย	๕๔
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๘
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖๐
 บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	 ๖๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๒
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๖๓
๓.๔ ลักษณะของเครื่องมือ	๖๔
๓.๕ การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล	๖๔

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๖
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๗
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๘
๔.๑ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ ของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๖๘
๔.๒ ผลวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในมิติต่างๆ	๗๖
๔.๓ ผลการวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลาม ชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๘๔
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๘๖
บทที่ ๕ สรุป และข้อเสนอแนะ	๘๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๘๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๕
บรรณานุกรม	๙๖
ภาคผนวก	๑๐๒
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๓
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (CVI)	๑๐๖
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก	๑๐๘
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘/๒๓. หมายความว่า ระบุถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑๘ หน้า ที่ ๒๓ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดเดียวที่มีศาสนา สงครามของความเชื่อเกิดขึ้นมาหลายๆ ครั้งในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันหลากหลาย ก่อให้เกิดวิถีปฏิบัติที่แตกต่าง แบ่งแยก และแปลกแยก โดยแต่ละศาสนามีอุดมการณ์มุ่งมั่นที่จะธำรงรักษาความบริสุทธิ์ ความมั่นคง ของศาสนาและหลักศรัทธา ทำให้เกิดภาวะการถดถอยถอยถอยที่นำไปสู่การไม่ลงรอยกัน ในที่สุดนอกเหนือจากความแตกต่างหลากหลายระหว่างชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความแปลกแยก มีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนอคติทางศาสนา แฝงเร้นไว้ด้วยความรู้สึกต่อต้านกัน เป็นศัตรูกัน ถือหา ถือหา โอกาสที่จะเกิดความกระทบกระทั่งกันได้ง่าย แม้ในเรื่องเล็กน้อย ที่โน้มนำไปสู่ ความรู้สึกดูหมิ่น ดูแคลน ขาดความเชื่อมั่นที่ดีต่อกัน การเอาัดเอาเปรียบและการกระทำที่รุนแรง ยิ่ง ยึดมั่นเท่าใด ปฏิกริยาย่อมทวีความรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น มีการกระทำรุนแรงต่อกันระหว่างศาสนิกชน ทั้งสองศาสนา มาโดยตลอด ทำให้มีนักคิดมนุษยนิยมบางกลุ่มในประเทศอินเดียได้ก่อตัวขึ้นเป็นกลุ่ม Rationalist-กลุ่มนักเหตุผลนิยม”เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาที่นำไปสู่ ความรุนแรงระหว่างศาสนาด้วยการคิดใหม่ ทำใหม่ และมีการตั้งกลุ่มรายงานและให้ความช่วยเหลือผู้ ตกเป็นเหยื่อในการขัดแย้งเชิง ศาสนากับการเมือง เช่น ในบางประเทศมีการตัดสินประหารชีวิตบุคคล ที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกับ ความเชื่อทางศาสนาของผู้เป็นต้น

เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในกลุ่มศาสนิกชนที่เชื่อมั่นว่า ศรัทธาของตนเอง นั้นบริสุทธิ์ที่สุดเหนืออื่นใดและไม่ได้เรียนรู้ความอดกลั้นอดทนต่อความหลากหลายและความแตกต่างทาง ความคิดและความเชื่อ คนที่ยึดมั่นศรัทธาศาสนาทำนองนี้ จะทนไม่ได้ที่จะต้องอยู่ร่วมกับคนที่มี ศาสนาที่ต่างไปจากตน เรียกว่า ไม่มี “religious tolerance” หมู่ชนใด สังคมในประเทศและ ประชาคมใดที่มีคนคิดแบบนี้ โอกาสแปลกแยกเป็นศัตรูกันสูง โอกาสทะเลาะกันง่ายมีมาก โอกาสที่จะ เบียดเบียนบีฑาฆ่าฟันกันมีสูง เป็นสังคมที่ขาดความผาสุก ต้องมาคอยนั่งหวาดระแวงกันว่า ใครจะมา ราวีใคร จะทำมาหากินก็ไม่สะดวก กลัวถูกลอบทำร้าย กลัวบอมบ์ ในที่สุดก็ต้องหยุดชีวิตปกติที่เคยได้

ทำมาหากิน ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ที่จะได้ไปเรียนหนังสือ ที่จะได้ไปเที่ยวเล่น ย่อมทำไม่ได้ ต้องหลบซ่อนหวาดกลัวอยู่ในที่ปลอดภัย เหมือนชีวิตที่หายใจได้ไม่เต็มปอด ขาดความมั่นคงไปทุกด้าน ในที่สุด ไม่ได้ทำกินนานวันเข้า ก็นำพาชีวิตไปสู่ความยากจน ไม่รู้วิชา สุขภาพเสื่อมโทรมทั้งร่างกาย จิตใจมีแต่ความทุกข์ ชีวิตเสื่อม สัมคมเสื่อมถอย หันมาจับอาวุธต่อสู้กันให้ตายกันไปข้างหนึ่ง สังคมมีแต่แม่หม้าย เด็กกำพร้า และคนพิการ มองไปทางไหนก็มีแต่ซากปรักหักพัง คนไร้ที่อยู่อาศัย สารพิษจากอาวุธสงครามกลาดเกลื่อน ไม่รู้จะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างไร สิ้นหวัง รอคอยความตายที่เยือกเย็น สงครามศาสนา เป็นจุดอ่อนของมนุษยชาติ แม้สงครามนั้นจะเรียกว่า สงครามเพื่อความชอบธรรม เพราะระหว่างทางเลือก ๒ ทางที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสบายใจ^๑ คือ สงคราม หรือ สันติภาพ คือ ความรุนแรง หรือ สันติ ทุกฝ่ายต้องฝึกฝนความอดกลั้นต่อกันและเรียนรู้หลักแห่งความปรองดองที่ศาสนาสั่งสอนไว้ ซาลาดิน เป็นแบบฉบับของนักปกครองที่ให้มีการเจรจา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข จิตวิญญาณแห่งสันติภาพ ต้องได้รับการปลูกให้ต้นขึ้นและกระทำปฏิบัติบูชา “สันติสุข” นำทางศาสนา ต้องร่วมมือกันสนับสนุนสันติภาพ ผู้นำประชาคม ชุมชน ต้องสนับสนุนสันติภาพ ชาติมหาอำนาจในโลก ต้องเป็นผู้นำในการกระทำสันติภาพทุกชาติ ทุกศาสนา ต้องไม่เบียดเบียนกันอีกต่อไป ศาสนา จึงเป็นกุญแจสำคัญที่สุดที่จะไขเข้าไปสู่ประตูชัยแห่งสันติภาพของมนุษยชาติ

ในประเทศไทยก็มีความพยายามจะดึงเอาความแตกต่างทางศาสนา^๒ ความเชื่อถือของแต่ละฝ่าย มาสร้างความแตกแยกระหว่างชนในชาติอยู่เสมอ แต่โชคดีที่คนไทยยังไม่ยอมให้เรื่องความแตกต่างทางศาสนาบานปลายจนกลายเป็นประเด็นสำคัญทางการเมือง ความอดทนอดกลั้น การยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติและศาสนาเป็นคุณสมบัติสำคัญของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นภูมิหลังอย่างไร ไฉนมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อถือมีอุดมการณ์อะไรมาก่อน เมื่อต่างได้เข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมไทย เพียง ๒ ชั่วโมงคนก็กลายเป็นคนไทยไปหมด สังคมไทยจึงเป็นสังคมผสมผสานของหลากหลายเชื้อชาติที่อยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อสร้างสันติสุขให้แก่ประชาชนจึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เพราะสงครามที่มีพื้นฐานมาจากความขัดแย้งทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีข้อยุติเบ็ดเสร็จ

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

^๒ เตือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๑.

เด็ดขาด รวมถึงการปลุกกระตุ้นด้วยความคิดความเชื่อทางศาสนาเพื่อกีดกันแบ่งแยกชนชาติอื่นก็ยังมีอย่างต่อเนื่องถ้าหากไม่ระมัดระวังก็จะกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองได้ในที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในหัวข้อที่ ๔ เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals – MDGs) จะสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ UN จึงได้ริเริ่มกระบวนการหารือเพื่อกำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๕๘ (post-๒๐๑๕ development agenda) ตามกระบวนการทัศน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยประเด็นสำคัญของวาระการพัฒนาภายหลังปี พ.ศ. ๒๕๕๘ คือ การจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) โดยการจัดการศึกษาหลักคำสอนของศาสนา เพื่อให้พิสูจน์ได้ว่าการศึกษาเป็นหนึ่งในแรงขับเคลื่อนที่มีประสิทธิภาพสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ขจัดความไม่เสมอภาคระหว่างความรู้ในทางศาสนาที่จะประสบผลสำเร็จในการเข้าถึงหลักสากลเพื่อการศึกษาที่มีคุณภาพ

ในประเทศไทยมีชุมชนในหลายแห่งที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ทั้งที่ต่างศาสนาและความเชื่อ เช่น วัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งสำหรับชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกัน และเอื้ออาทรต่อกันในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ น่าจะได้เป็นแนวทางสำหรับนำไปใช้ในชุมชนหรือกลุ่มชนที่ต่างเชื้อ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม ที่เข้าร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองโดยไม่แบ่งแยก

จากปัญหาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการจัดการสร้างสันติภาพ โดยวิธีการศึกษาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก้ความขัดแย้งทางศาสนานั้น ต้องอาศัยความร่วมมือในด้านการศึกษาของชุมชนอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค เพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างศาสนา เป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการจัดการสร้างสันติภาพในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชน วัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑. หลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เป็นอย่างไร

๑.๓.๒. การจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีลักษณะอย่างไร

๑.๓.๓. แนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้ คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการใช้หลักการ และคำสอนในการสร้างสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ในมิติความเป็นมนุษย์ มิติทางสังคม และมิติทางวัฒนธรรม^๓ เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดสันติภาพของแต่ละศาสนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษา รวม ๑๕ รูป/คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑) ผู้นำทาง

^๓พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘๘.

ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ๕ ท่าน ๒) บุคลากรที่เกี่ยวข้องข้างทางด้านการศึกษาทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ๑๐ ท่าน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดในช่วงระยะเวลาระหว่างเดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ จนถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน ในการศึกษาค้นคว้าและวิจัย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ หมายถึง กระบวนการ กิจกรรมหรือการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะเชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่างๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่อันที่จะสร้างและรักษาไว้ซึ่งสภาวะที่จะเอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความพยายามร่วมกันของกลุ่มบุคคลชาวพุทธและมุสลิม

๑.๕.๒ หลักคำสอน หมายถึง หลักความจริงที่เป็นความดีงาม ความถูกต้อง เมื่อนำไปปฏิบัติแล้วจะช่วยให้เกิดความดีงามในชีวิตและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

๑.๕.๓ หลักคำสอนศาสนาพุทธ หมายถึง คำสอนของพุทธศาสนา สอนการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำให้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งความสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๑.๕.๔ หลักคำสอนศาสนาอิสลาม หมายถึง หลักศาสนามีหลักที่สำคัญคือหลักศรัทธา เชื่อในเรื่องของบาป-บุญ เชื่อว่า พระผู้เป็นเจ้าติดตามเราทุกขณะ ซึ่งความเชื่อนี้เกิดขึ้นแล้วลบล้างไม่ได้ ถ้าสถาบันครอบครัว ไม่มีหลักความเชื่อในศาสนาแล้วยากที่จะควบคุมครอบครัวให้อยู่ในหลักศาสนาได้ แต่เมื่อมามองในสังคมมุสลิม ศาสนายังสามารถที่จะเข้ามาควบคุมดูแลครอบครัวได้ ถ้าชาวมุสลิมเข้าใจ ตระหนักรู้ และนำมาปรับใช้อย่างจริงจัง

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้ศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสาร และรายงานการวิจัย ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า นำเสนอเนื้อหาตามลำดับ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
- ๒.๒ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ
- ๒.๓ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม
- ๒.๔ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละศาสนา
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศไทย
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดทางสังคมวิทยาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นในสังคมของตน แต่บางครั้งการที่มีคนอยู่ร่วมกันหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกัน ก็ย่อมมีการขัดแย้งกันบ้าง คงไม่มีใครสามารถสร้างสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งได้โดยสิ้นเชิง แม้เพียงคนเดียวก็อาจมีความขัดแย้งในตนเองได้ เพราะมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งกันเป็นธรรมดาอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ปุถุชนซึ่งมีความต้องการที่ไม่จำกัด แต่สิ่งที่สนองความต้องการนั้นมีอยู่จำกัดความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมมิใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ ก่อให้เกิดความหลากหลายในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ได้ หากแต่ถ้าเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน และสังคมนั้นๆ ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ^๑

^๑ โคทม อารียา, “การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สันติวิธีจากมุมมองศาสนา, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘.

สันติ หรือสันติภาพ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความสงบ เช่นการอยู่ร่วมกันโดยสันติ^๒ จากการศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับนิยามคำว่า สันติหรือสันติภาพ พบว่านักคิดและนักปฏิบัติการสันติภาพเชิงสังคม ได้ให้ความหมายของ สันติในแง่มุมต่างๆ โดยมองว่า คำนิยามของสันตินั้น ตามสามัญสำนึกและความรู้สึกรับรู้ที่คุ้นๆ กันอยู่ก็คือ สันติตรงข้ามกับสงคราม โดยมาจากฐานเดิมของวิธีการคิดแบบจับคู่ของบรรดาสรรพสิ่ง และถ้าวิธีการคิดแบบนี้สมเหตุสมผลเหตุใดสันติจึงอยู่คนละด้านกับสงคราม ก็เป็นการยากที่จะอธิบายได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามนักทฤษฎีด้านสันติศึกษาผู้หนึ่งชื่อ โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ได้เสนอความหมายในเชิงแง่คิดว่า สันติไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความรุนแรงนี้มีความหมายกว้างหลายแง่มุม รวมถึงแต่ความรุนแรงทางกายภาพ ทางสภาพจิตใจ ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ ความรุนแรงทางการเมือง ความรุนแรงทางสังคม (สภาพที่คนถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูกดูแคลน ถูกปิดกั้นไม่ให้พัฒนา) ไปถึงแง่มุมที่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นและความรุนแรงที่ซ่อนอยู่ซึ่งอาจจะปะทุปรากฏขึ้นได้ และครอบคลุมไปถึงความรุนแรงระดับบุคคล ระดับกลุ่ม จนถึงระดับมหภาคระหว่างประเทศ จนถึงระดับโลก ซึ่งเรียกว่าเป็นความรุนแรงทางโครงสร้าง^๓

ผู้ศึกษาเกี่ยวกับสันติศึกษายอมรับว่า สันติ คือความสงบเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังเห็นไม่ตรงกันว่า สภาวะที่มีสันตินั้นยังมีความขัดแย้งอยู่หรือไม่ หรือปราศจากความรุนแรงแต่ยังมีความขัดแย้งอยู่ หรือคือสภาวะที่ปราศจากทั้งความรุนแรงและความขัดแย้ง ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ได้กล่าวนำในประเด็นนี้ด้วยความระมัดระวังว่า “สันติภาพนั้นมีความหมายสลับซับซ้อน ดังนั้นสันติภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมาย มีต่างกันไปแล้วสรุปได้ว่า ที่เรารู้สึกว่าที่ใดภาวะใดถ้าเป็นภาวะที่มีความสงบ มีความสุข ไร้ความขัดแย้ง ก็จะมีสันติภาพ”^๔ การวิเคราะห์ในประโยคนี้อาจจะทำให้เรามองเห็นภาพการนิยามสันติภาพในเชิงสังคมไม่ชัด เพราะการมองในลักษณะนี้ดูประหนึ่งว่า เป็นการนิยามความหมายบนฐานของพระพุทธศาสนาได้ สิ่งที่เห็นได้

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๖๖.

^๓ Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, in Journal of PeaceResearch, Vol. 6, 1996, p. 172.

^๔ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน, “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๙.

ชัดคือว่า ภาวะใด การพูด ภาวะ หมายถึงการมุ่งเน้นแง่มุมเชิง นามธรรม อันเป็นการให้ความหมายของสันติภาพภายใน^๕

ยังมีนักวิชาการสันติภาพที่มองสันติภาพ คือภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกัน ได้แก่ปัญหาที่คือขัดแย้งอย่างไรให้ได้ประโยชน์ แต่หลีกเลี่ยงที่จะเสนอว่าสันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในเชิงสังคม ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงสันติภาพภายนอกหรือสันติภาพเชิงสังคม ดังที่พลเอกสายหยุด เกิดผล ที่สนับสนุนในประเด็นนี้ ว่า “สันติภาพ...คือภาวะไม่มีความรุนแรง ไม่ใช่ไม่มีความขัดแย้ง”^๖ และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้วิจารณ์ทฤษฎะที่ถือว่าสันติภาพคือสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง ตั้งอยู่บนสมมติฐานความเชื่อที่ไม่เป็นจริงสองประการคือ ๑) ความขัดแย้งของมนุษย์เป็นสิ่งที่สามารถจัดให้หมดสิ้นไปได้ ๒) ความขัดแย้งเป็นสิ่งเลวร้ายหรือปัญหา โดยสมมติฐานข้อที่หนึ่ง ถูกวิจารณ์ว่าเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติปัญหาของมนุษย์จึงอาจมิใช่การจัดความขัดแย้งให้สูญสิ้นไปเพราะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหากแต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีใด และสมมติฐานข้อที่สองได้รับการโต้แย้งว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมและมีใช่เป็นสิ่งที่เลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ได้ “บางครั้งความขัดแย้งในสังคมก็ทำหน้าที่ประดุจลั่นนินรภัย ซึ่งช่วยผ่อนคลายความเป็นศัตรูกันและกันให้เบาลงได้ นอกจากนั้นยังช่วยตอกย้ำเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้นในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอื่นๆ กล่าวคือ ช่วยลดความตึงเครียดภายในกลุ่มและเสริมสร้างความเป็นเอกภาพและดุลยภาพ นอกจากนั้นความขัดแย้งยังเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหาที่กำลังคุกรุ่นอยู่...ความขัดแย้งจึงมิใช่ต้องหลบหายไปจากสังคมมนุษย์โดยสิ้นเชิง ดังนั้นแนวคิดของสันติ คือ ภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ยังมีความขัดแย้งได้เป็นการนำเสนอแนวคิดด้วยหลักความเป็นจริง และมีความเป็นไปได้จริง เป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ที่ย่อมมีความขัดแย้งได้ และมนุษย์จะเลือกใช้วิธีการต่างๆที่จะก่อให้เกิดความสงบให้กับสังคมของตนเองได้”^๗

^๕ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕๗.

^๖ พลเอกสายหยุด เกิดผล, “สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย”, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๙.

^๗ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “การวิจัยสันติภาพ : ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์”, ใน วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ก.ค.-ธ.ค. ๒๕๒๘) หน้า ๑๖๐-๑๖๑

การศึกษาแนวคิดและความหมายของสันตินั้น มีผู้เสนอแนวคิดที่แตกต่างออกไป ด้วยตรรกวิทยาอีกแบบหนึ่ง คือ โอ คอนเนลล์ (O’Connell) ในทำนองว่า “สันติ” เป็นคำและเนื้อหาแนวคิดที่ชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ดำเนินต่อเนื่องอยู่ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของความมั่นคง ความประสานร่วมมือ ความเห็นอกเห็นใจพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความเคารพในสิทธิ การมีการสื่อสารทำความเข้าใจกันอย่างเพียงพอในลักษณะของความสุภาพอ่อนโยน รวมทั้งมีมาตรการที่จะแก้ไขความขัดแย้ง โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง และมีความไวเนื้อเชื่อใจกัน^๔

นอกจากการศึกษาสันติหรือสันติภาพในฐานะที่เป็นแนวคิดโดยตัวของตัวเองแล้ว ยังมีการศึกษาสันติในแง่ของคนที่เป็นสันติและไม่เป็นสันติ ดังเช่น นักวิชาการสำคัญคนหนึ่งในด้านสันติศึกษา คือ อาดัม เคิร์ล (Adam Curle) อดีตศาสตราจารย์ทางสันติศึกษา มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ที่เสนอความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ (unpeaceful relations) และความสัมพันธ์ที่สันติ (peaceful relations) จากมุมมองนี้ทำให้เขาอธิบายความหมายความสัมพันธ์ที่สันติ (ในระดับบุคคล) ว่าเป็นมิตรภาพและความเข้าใจกันดีพอที่จะมองข้ามข้อแตกต่างที่อาจเกิดขึ้นได้ ส่วนในระดับกว้างออกไปสื่อถึงความสัมพันธ์ที่มีการร่วมกันอย่างแข็งขัน ความร่วมมือกันอย่างมีการกำหนดวางแผนและมีความพยายามอย่างชาญฉลาดในการป้องกันหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งที่แฝงอยู่ ซึ่งทำนองเดียวกับความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนา กล่าวคือถ้าการพัฒนาจะมีขึ้นได้ หรือถ้าความสัมพันธ์จะเติบโตขึ้นในความกลมกลืนและความสร้างสรรค์ ก็จำเป็นต้องมีความเสมอภาคและการตอบสนองซึ่งกัน และกันในเกณฑ์มากพอ ซึ่งในประเด็น “ซึ่งกันและกัน” (mutuality) นี้เป็นมาตรการสำคัญที่แยกความสัมพันธ์ที่เป็นสันติกับความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นสันติ สำหรับความสัมพันธ์ที่เป็นสันตินั้นย่อมไม่มีการข่มขู่ และบังคับ แต่ย่อมมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เข้าใจซึ่งกันและกัน เอาใจใส่ปรองดองกันและกัน และความประสานงานบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน^๕

^๔ James O’Connell, “Meanings, Strategies, and Structures : Another Look at Non-violence, Force and Violence”, Unpublished Paper, School of Peace Studies, Bradford University U.K., 1987, p. 16.

^๕ ไชยันต์ รัชชกุล, “หน่วยที่ ๒ ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๔๗.

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสันติวิธี จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า มีนักคิดทางตะวันออก และทางตะวันตกหลายท่านที่ได้ให้คำนิยามและนำเสนอแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับสันติวิธี ดังจะยกนำเสนอ ดังนี้

กลุ่มนักคิดตะวันออก กลุ่มนักคิดตะวันออกที่นำเสนอประเด็นของสันติวิธี ประกอบไปด้วยนักคิดที่สำคัญคือ

มหาตมะ คานธี เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า ท่านมหาตมะ คานธี เป็นประกาศกแห่งสันติวิธีทั้งในภาคทฤษฎีและปฏิบัติที่ลือเลื่องที่สุดท่านหนึ่ง ท่านเองเป็นนายความสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และได้เริ่มการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมโดยไม่ใช้ความรุนแรงในแอฟริกาใต้เป็นจุดแรก และได้กลับมาประเทศอินเดียในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและได้กลายเป็นผู้นำคนหนึ่งของขบวนการกอบกู้เอกราชของอินเดีย ภายใต้ขบวนการต่อสู้ที่อาศัยแนวทางอหิงสา คือ การไม่ใช้ความรุนแรงเป็นอาวุธสำคัญในการเผชิญกับอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมที่ทรงอำนาจในสมัยนั้น จนประเทศอินเดียเป็นเอกราชจากอังกฤษเมื่อปี ค.ศ. 1947 โดยมรดกทางทฤษฎีและปฏิบัติของมหาตมะ คานธี ต่อกระบวนทัศน์แห่งการไม่ใช้ความรุนแรงตามแนวทางอหิงสา โดยเริ่มจากรากฐาน^{๑๐}

เริ่มต้นจากศรัทธาในสัจย์ หรือสัจจะ ที่ถือว่าเป็นสิ่งอันสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งมวล เป็นการแสดงออกถึงความรักและการรับใช้สรรพสัตว์ ดังที่กล่าวว่า “สัจจะคือพระเป็นเจ้า ประจักษ์ถึงพระเป็นเจ้าอย่างซึ่งหน้า ข้าพเจ้ารู้สึกถึงพระองค์ในทุกอณูของร่างกาย”^{๑๑} หากสัจจะหรือสัจย์ดำรงอยู่ในทุกชีวิต ความตึงต้ามต่อชีวิตก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการที่ต้องทำลายชีวิตดังนั้นอหิงสาก็กลายเป็นหนทางเดียวที่จะบรรลุสัจจะ ทั้งนี้เพราะความรุนแรงนั้นละเมิดสัจจะอันสูงสุด ซึ่งนั่นก็คือเอกภาพและความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิตทั้งมวล ดังที่คานธีเสนอเขียนไว้ว่า การไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสาเป็น พลังที่แท้จริงเพียงอย่างเดียวของชีวิต สัตยาเคราะห์ หรือพลังแห่งจิตวิญญาณหรือพลังแห่งสัจจะอาจกล่าวได้ว่า การเข้าใจสัตยาเคราะห์ว่าเป็นเพียงวิธีการอย่างหนึ่งดูจะไม่เพียงพอทั้งนี้เพราะสัตยาเคราะห์ในเชิงปฏิบัติเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากระบบคุณค่า อันเป็นเป้าหมายสูงสุดซึ่งก็คือสัจจะนั่นเอง สำหรับคานธี แล้วเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสัตยาเคราะห์มีด้วยกัน ๔ ประการ คือ

^{๑๐} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “หน่วยที่ ๙ การไม่ใช้ความรุนแรง”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๐๑.

^{๑๑} M.K. Gandhi, *Non-Violence in Peace & War*, Vol.1, Ahmedabad : Navajivan Publishing House, 1948, p. 414

ประการแรก ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องไม่มีความเกลียดชังฝ่ายตรงข้ามอยู่ในใจ ประการที่สอง การต่อสู้จะต้องเป็นเรื่องที่ถูกต้องถูกทำนองคลองธรรม ประการที่สาม ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องพร้อมที่จะทนทุกข์ทรมานจนถึงที่สุด และประการที่สี่ การสวดภาวนาเป็นปัจจัยสำคัญสูงสุดยิ่งต่อสัตยาเคราะห์เพราะศรัทธาในพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งจำเป็นต่อสัตยาเคราะห์

ดังมีคำกล่าวของคานธี ว่า “โลกตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความสัตย์จริงที่ใดมีความสัตย์จริงที่นั่นย่อมมีความสุขสงบ ที่ใดขาดความความสัตย์จริงที่นั่นจะมีแต่ความอลเวง วุ่นวาย ความสัตย์จริงเป็นสิ่งล้ำค่าโลกไม่มีใครจะสามารถทำลายความสัตย์จริงได้”^{๑๒}

“อหิงสาฝังอยู่ในสัจจะเช่นเดียวกับที่สัจจะฝังอยู่ในอหิงสา เพราะฉะนั้นจึงกล่าวว่อหิงสากับสัจจะนั้นเป็นด้านทั้งสองของเหรียญอันเดียวกันจะแยกด้านใดด้านหนึ่งออกจากกันไม่ได้”

“ลักษณะพิเศษของการต่อสู้แบบของข้าพเจ้าซึ่งหาไม่ได้ในการต่อสู้แบบอื่นก็คือ แม้ผู้ที่ร่างกายอ่อนแอ มีอายุมาก หรือเด็กๆ ที่มีจิตใจเข้มแข็งก็สามารถใช้การต่อสู้แบบนี้ได้ ข้าพเจ้าให้ชื่อการต่อสู้แบบนี้ว่า “สัตยาเคราะห์” ซึ่งแปลว่า การร้องขอความสัตย์หรือความเป็นธรรมสัตยาเคราะห์เป็นการต่อสู้ที่ผู้ต่อสู้ต้องยอมแบกความทุกข์ยากอันเกิดจากการต่อสู้ไว้ด้วยตนเอง และเพราะเหตุนี้ผู้หญิงก็สามารถเข้าร่วมการต่อสู้แบบ “สัตยาเคราะห์” ได้เป็นอย่างดี”

“ข้าพเจ้าต้องการหลีกเลี่ยงความรุนแรง สันติวิธี คือ กฎข้อแรกของศรัทธาของข้าพเจ้ามันคือกฎข้อสุดท้ายในความเชื่อของข้าพเจ้า”^{๑๓}

หากจะสรุปรากฐานแนวคิดอหิงสาตามทัศนะของมหาตมะคานธีนั้น เริ่มต้นจากความศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้าความรักต่อสรรพสิ่งต่างๆ ดังนั้นจึงใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามไม่ได้ไม่ได้ และสิ่งที่ต้องเป็นศัตรูด้วยคือ ความชั่วและความอยุติธรรมต่างๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรม เหล่านั้นจักต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะต้องเผชิญความทุกข์ยากต่างๆ อย่างกล้าหาญ กล่าวคือ คานธี เน้นว่าอหิงสานั้นทรงพลังเหนือกว่าการใช้ความรุนแรง มหาตมะ คานธี ไม่ได้เพียงนำเอกราชมาสู่อินเดียโดยสันติวิธีเท่านั้นเขายังเป็นผู้เชื่อในเรื่อง สิทธิเสมอภาคของมนุษย์โดยไม่ถือผิวสี วรณะ แนวคิดการประท้วงอำนาจรัฐด้วยสันติวิธีมีอิทธิพลต่อมาร์ติน ลูเธอร์คิง และคนอื่นๆ

^{๑๒} พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ประวัติมหาตมะ คานธี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗๔.

^{๑๓} วิทยากร เชียงกุล, The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะ คานธี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐๓.

และนักสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพความเป็นธรรมคนอื่นๆ ในหลายประเทศ คานธียังมีแนวคิดการพัฒนาประเทศแบบเน้นความเป็นมนุษย์ เคารพชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น อยากเห็นหมู่บ้านปกครองของตนเองจัดระบบเศรษฐกิจแบบชุมชนพึ่งตนเองที่ต่อมามีอิทธิพลต่อ อี.เอฟ.ชูมาคเกอร์ นักเศรษฐศาสตร์ ผู้เขียนเรื่อง Small is Beautiful และเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ รวมทั้งนักวิชาการแนวทางการพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืนคนอื่นๆ ด้วย ดังนั้นแนวคิดของคานธี นั้นสันติวิธีมิใช่เพียงแค่วิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาความขัดแย้งเท่านั้น แต่สันติวิธีเป็นมากกว่าวิธีการในการแก้ปัญหา หากเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตในทุกด้านของมนุษย์เลยทีเดียว

กลุ่มนักคิดตะวันตก ในกลุ่มนักคิดตะวันตกที่นำเสนอประเด็นของสันติวิธี ประกอบไปด้วยนักคิดที่สำคัญคือ

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King Junior) เป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงและหมอสอนศาสนานิการแบปติส ผู้นำนักเรียกร้องสิทธิพลเมืองและความเท่าเทียมกันทางเชื้อชาติเป็นบุตรชายของพระแบปติส ศาสนาเป็นส่วนสำคัญในชีวิตเขาเสมอมา เนื่องจากทั้งพ่อและปู่ของเขาเป็นนักเทศน์ในนิกายแบปติสต์ (Baptist) ได้รับการศึกษาจากวิทยาลัยมอร์เฮาส์ แอตแลนตา และใช้เวลาอีกสามปีเพื่อศึกษาด้านศาสนศาสตร์ จากวิทยาลัยการศาสนาโครเซอร์ เพนซิลเวเนีย และจากมหาวิทยาลัยบอสตัน ต่อมาได้กลายเป็นผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิเสมอภาคของชาวผิวดำเนื่องจากนโยบาย และแนวทางต่อต้านที่ใช้ความรุนแรง ไม่ใช่ความรุนแรงตามแนวทางของมหาตมะคานธี คิงได้เป็นผู้นำในการคว่ำบาตรไม่ยอมรับการแบ่งแยกคนผิวดำที่ไม่ให้โดยสารรถประจำทาง ร่วมกับคนผิวดำที่เมืองมอนต์โกเมอรี เป็นเหตุการณ์ในปี ค.ศ.1955 (พ.ศ. ๒๔๙๘) ที่หญิงผิวดำ โรซา พาร์กส์ ถูกจับเนื่องจากปฏิเสธที่จะสละที่นั่งบนรถเมล์เมืองมอนต์โก เมอรีให้กับชายผิวดำ เป็นสิ่งที่ทำให้การเรียกร้องสิทธิพลเมืองที่คุกรุ่นอยู่แล้วเกิดร้อนระอุขึ้นมา “การคว่ำบาตรระบบรถขนส่งมวลชนในมอนต์โกเมอรี รัฐอะลาแบมา ถือว่าประสบความสำเร็จมากเพราะเขาได้วางแผนมันอย่างดี และทำงานร่วมกับหลายคน เพื่อให้คนในเมืองมอนต์โกเมอรี อะลาแบมาเข้าใจว่าพวกเขาจะไม่ทนกับเรื่องแบบนี้อีกต่อไป” ประสบการณ์ ความทุ่มเท และการเป็นที่รู้จักในชุมชนของคิง ทำให้เขามีคุณสมบัติเหมาะสมจะเป็นผู้นำในการคว่ำบาตรรถขนส่งมวลชนของเมืองซึ่งยาวนานถึง ๓๘๑ วัน ในวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๙๙ ศาลฎีกาได้ตัดสินว่าการแบ่งแยกที่นั่งตามสีผิวบนรถเมล์เป็นเรื่องที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นชัยชนะครั้งใหญ่ของการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพลเมืองของคนผิวดำ และเป็นเครื่องยืนยันว่าการประท้วงแบบไร้ความรุนแรงของ คิง ได้ผลเป็นอย่างดีและจากทักษะการ

พูดต่อสาธารณะที่เป็นที่เลื่องลือ คึง มีชื่อเสียงได้รับการยกย่องอย่างสูง ว่าทรงพลังและเป็นแบบอย่างของการพูดในที่สาธารณะ

ยีน ชาร์ป เป็นนักวิชาการที่ศึกษาสันติวิธีอย่างเป็นระบบภายใต้กระบวนทัศน์ที่ไม่ยอมรับความรุนแรง “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” อีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งมีได้ใช้ศรัทธาในศาสนาเป็นแกนหลัก หากแต่อาศัยความเข้าใจเรื่องอำนาจเป็นหลักสำคัญ อำนาจที่ว่า อำนาจ (Power) ดำรงอยู่ได้ด้วยการยินยอมเชื่อฟัง (Obedience) โดยการที่หยุดการเชื่อฟังยินยอมของตนเสียจากฝ่ายตรงข้ามต่อต้าน ด้วยการไม่ให้ความร่วมมือหรือดื้อแพ่งนั่นเอง การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมีวิธีการหลักอยู่ ๓ วิธีด้วยกันคือ

๑. การประท้วงหรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการนี้เป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่นๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือบางทีก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่เห็นชอบหรือไม่พอใจของกลุ่ม

๒. การไม่ให้ความร่วมมือ ในกรณีนี้กลุ่มปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจะทำการเพิกถอนความร่วมมือวิธีการนี้อาจแบ่งเป็นได้ ๓ กลุ่ม คือ

๑) วิธีการไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม เช่นการคว่ำบาตรทางสังคม คือการปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งจะคัดค้านอีกต่อไป การระงับกิจกรรมทางศาสนา คือ บุคลากรของศาสนาหยุดกระทำพิธีทางศาสนาแก่ประชาชนในเขตใดเขตหนึ่ง บางทีก็ใช้วิธีไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมประเพณีและสถาบันสังคม

๒) การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง อาจแยกได้เป็นสองกลุ่มหลักคือ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจและการนัดหยุดงาน

๓) การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เป็นการปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่เคยมีต่อไปภายใต้เงื่อนไขที่ดำรงอยู่

๓. การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง วิธีการคือ เป็นการแทรกแซงเข้าไปในสถานการณ์การแทรกแซงนี้สามารถให้ผลได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบอาจจะแยกสลายหรือแม้แต่ทำลายแบบแผน

พฤติกรรม นโยบาย ความสัมพันธ์ วิธีการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรงนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองก็ได้^{๑๔}

โยฮัน กัลตุง เป็นผู้เสนอทางเลือกใหม่ของสันติวิธีซึ่งตรงกันข้ามกับสถานการณ์ที่เป็นจริง โดยเริ่มจากสมมติฐานเบื้องต้นว่า สันติภาพที่เราจะพูดคุยทำความเข้าใจกัน มิได้เป็นเพียงสันติภาพในระดับระหว่างประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น หากหมายรวมถึงสันติภาพภายในสังคมต่างๆ สันติภาพระหว่างและภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้ง ๔ มณฑล คือ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก ซึ่งปัจจัยร่วมกันอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสองประการ คือ ความหลากหลาย (ของส่วนต่างๆของความสัมพันธ์ และตัวผู้กระทำ) และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน ถ้าในสภาวะธรรมชาติ ความหลากหลายและการดำรงอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน นำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศวิทยาในตัวมนุษย์ ความหลากหลายและการดำรงอยู่อย่างพึ่งพากันย่อมสร้างสรรค์มนุษย์ที่มีวุฒิภาวะและทรงคุณภาพสามารถพัฒนาคุณลักษณะของตนให้หลากหลาย และผสมผสานคุณลักษณะเหล่านั้นอย่างสร้างสรรค์ ในระดับสังคม สภาวะนี้ย่อมนำไปสู่ความเป็นสังคมพหุนิยมที่น่าอัศจรรย์ เพราะเป็นสังคมที่ไม่มีการแบ่งแยก ส่วนต่างๆ ของสังคมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันโดยมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เมื่อถึงระดับโลก ก็นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างระบบที่แตกต่างกัน^{๑๕}

สรุปความว่า คำว่าสันติ หมายถึง ความสงบสุข ส่วนคำว่า สันติภาพมักใช้กับความสงบที่ปราศจากสงคราม แม้กระนั้น สันติภาพก็คือสภาวะที่กลุ่มชนทุกระดับสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากความทะเลาะเบาะแว้ง หรือวิวาทสู้รบซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจเรียกว่าสันติภาพหรือหิงสา คือความไม่ใช้ความรุนแรง เปียดเบียนกันและกันและยังหมายถึงความสามัคคี ประองตองอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยไม่คำนึงถึงเรื่องชาติ, ศาสนา หรือความแตกต่างกันทางเศรษฐกิจหรือสังคมใดๆ

ศาสตราจารย์ปวย อึ้งภากรณ์ กล่าวถึงความสำคัญของสันติวิธีไว้ว่า ถ้ายึดมั่นในหลักประชาธิปไตยแล้ว ไม่มีวิธีอื่นใดเพื่อได้มาซึ่งประชาธิปไตยนอกจากสันติวิธี การใช้อาวุธชูเชิญประหัตประหารกันเพื่อประชธรรมนั้น แม้จะสำเร็จอาจจะได้ผลก็เพียงชั่วคราวช่วยยาม จะไม่ได้ประชา

^{๑๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, **ท้าทายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๓-๑๒๒.

^{๑๕} โยฮัน กัลตุง, **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**, (กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓-๑๔.

ธรรมถาวร เมื่อฝ่ายหนึ่งใช้อาวุธแล้ว อีกฝ่ายหนึ่งแพ้ ก็ยอมคิดใช้อาวุธโต้ตอบ เมื่ออาวุธปะทะกันแล้ว จะรักษาประชาธรรมไว้ได้อย่างไร ตัวอย่างมีทั่วไปในอาฟริกา เอเชีย อเมริกาใต้ และผู้ที่สมคบกันใช้อาวุธแสงอำนาจนั้น ภายหลังก็มักจะแตกแยกกันเพราะชิงอำนาจกัน ใช้อาวุธต่อสู้ซึ่งกันและกันอีก ไม่มีที่สิ้นสุด

สันติวิธีเพื่อประชาธรรมนั้น เมื่อใช้กับฝ่ายที่มีอาวุธ ก็ไม่แน่ว่าจะกระทำสำเร็จและแม้จะสำเร็จก็ต้องใช้เวลานาน เช่น มหาตมะ คานธี ใช้กับอังกฤษต้องระกำลำบาก ต้องมานะอดทนเด็ดเดี่ยว ต้องอาศัยความกล้าหาญมากกว่าผู้ที่ใช้อาวุธ เพราะมือเปล่าต้องเผชิญกับอาวุธ

สมมติว่า เราปักใจท้อเสียก่อนว่าสันติวิธี จะไม่สามารถนำประชาธรรมมาได้ (ความจริงไม่น่าท้อเสียก่อน) สมมติว่าไม่มีหวังสำเร็จ ก็คิดว่าควรจะทำ หรือควรจะทำควรจะทำเพื่อเสรีภาพ หรือสำหรับผมแม้จะไม่มีหวังสำเร็จก็อดเขียนอดพูดไม่ได้ มิฉะนั้นแล้วจะคับใจเหลือประมาณเพราะขัดหลักการในใจจะเสียตายโอกาส จะมองหน้าเพื่อฝูง พี่น้อง ลูกหลาน ลูกศิษย์ไม่ได้

ชาวรัสเซียเพียงหยิบมือที่คัดค้านรัฐบาลโซเวียตที่กำลังเสรีภาพนักเขียนและศิลปิน และที่ยกทัพเข้าย่ำยีเชกโกสโลวาเกีย นั้น เขาไม่ได้คาดหวังว่าจะทำสำเร็จได้ผล แต่เขาก็ทำเมื่อถูกจับขึ้นศาล เขาแถลงว่า “พวกข้าพเจ้าทราบตระหนักดีว่า จะถูกจับและฟ้องด้วยข้อหาเท็จ ด้วยการปลุกพยานเท็จ (เขาใช้สันติวิธีประท้วง แต่ถูกหาว่าก่อการจลาจล) และทราบล่วงหน้าแล้วว่าต้องโทษหนักและทารุณเพียงใด (ถูกส่งเข้าค่ายกักกันและให้ทำงานหนักคนละหลายๆ ปี) แต่พวกข้าพเจ้าก็จำเป็นที่จะแสดงให้โลกทราบว่า ในโซเวียต รัสเซียยังมีราษฎรหลายคนที่ไม่ชอบให้รังแกเชกโกสโลวาเกีย ” ทุกวันนี้ก็ยังมีผู้ประท้วงรัฐบาลโซเวียตอยู่ และมีหนังสือพิมพ์ใต้ดิน เช่น Diary of Current Events ออกเผยแพร่วางลับอยู่ทั่วไป

ผู้รักเสรีภาพในยุโรป อาฟริกา อเมริกาใต้ และเอเชีย ยังยืนหยัดป้องกันสิทธิเสรีภาพด้วยสันติวิธีอยู่เป็นอันมาก ไม่ว่าจะมีหวังสำเร็จหรือไม่

สรุปความว่า สันติวิธีเป็นวิธีเดียว เพื่อประชาธรรมถาวร คงต้องใช้เวลานาน คงต้องเสียสละ คงต้องกล้าหาญเด็ดเดี่ยวเป็นพิเศษ คงเป็นที่เย้ยหยันของผู้อื่น แต่ถ้ามั่นในหลักการจริง ความมานะอดทนย่อมตามมาเอง

จุดหมายปลายทาง คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชนทางการเมือง ซึ่งเราเรียกว่าประชาธิปไตย คือ ธรรมเป็นอำนาจไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม (ประชาธิปไตยเดียวกันนี้ใช้กันจนเพื่อความหมายไป) บ้านเมืองที่มีประชาธรรมนั้นมีชื่อมีแป ไม่ใช้ปกครองกันตามอำเภอใจของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ประชา

ธรรมย่อมสำคัญที่ประชาชน ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต้องการประชาธรรม ก็ย่อมไม่มีทางที่ใครจะหยิบยื่นให้

ในบรรดาประชาชนนั้น ไม่ว่าแห่งใด ย่อมมีผู้นำ ในกรณีนี้คือ ผู้ที่ได้สำนึกแล้วในสิทธิเสรีภาพ และใครเล่าที่ได้สำนึกเช่นนี้ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ได้มีวาสนาได้รับการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เมื่อมีวาสนาถึงเพียงนี้ก็ย่อมต้องมีหน้าที่มีความรับผิดชอบมากกว่าผู้อื่น การนำไม่ใช่เป็นสิทธิหรืออภิสิทธิ์ แต่เป็นหน้าที่^{๑๖}

๒.๒ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ

๒.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของศาสนาพุทธ

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาสากล มีประชากรนับถือมากเป็นอันดับ ๓ ของโลกรองจากศาสนาคริสต์และอิสลาม สำหรับสังคมไทยนั้นนับถือพระพุทธศาสนาเป็นอันดับ ๑ ของประเทศ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาและปรัชญา พุทธศาสนาได้เกิดในประเทศอินเดีย เมื่อประมาณ ๔๕ ปีก่อนพุทธศักราช^{๑๗} ศาสดาผู้ให้กำเนิดศาสนาพุทธคือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแห่งสกุลกษัตริย์ศากยะโคตมโคตร เป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ มีพระนามว่าเจ้าชายสิทธัตถกุมาร ในขณะที่ทรงพระเยาว์ก็ได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักต่าง ๆ หลายสำนัก จนกระทั่งมีความรู้ความสามารถ และความชำนาญในวิชาการต่าง ๆ หลายสาขาเมื่อเจ้าชายสิทธัตถะ มีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษาทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงยโสธรา มีพระโอรสหนึ่งพระองค์คือเจ้าชายราहुลในชีวิตฆราวาสของพระองค์มีแต่ความสุขสมหวัง ต่อมาเมื่อพระชนมายุ ได้ ๒๙ พรรษาก็ทรงเบื่อหน่ายโลก เพราะทรงเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสังขาร และทรงหวังจะช่วยชาวโลกให้พ้นทุกข์ จึงได้ทรงสละความสุขทั้งมวล พระองค์ทรงเสด็จออกผนวชทรงบำเพ็ญเพียรปฏิบัติทางจิต จนในที่สุดได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณเป็น“พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” หลังจากพระองค์ตรัสรู้ได้ ๙ เดือน ในวันเพ็ญเดือนมาฆะ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอันเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ ได้เสด็จไปโปรดเวไนยสัตว์ สอนประชาชนตามแคว้นต่างๆ ในประเทศอินเดียเป็นเวลา ๔๕ ปีปรากฏว่าชาวอินเดียในสมัยนั้นได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และเข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอยู่จนกระทั่งมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา ประเทศอินเดีย

^{๑๖} ศาสตราจารย์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, **สันติประชาธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘), หน้า ๗๙-๘๒.

^{๑๗} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **วัฒนธรรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๐.

พระพุทธศาสนามีโครงสร้างหลักสำคัญ ๓ ประการคือ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย” พระพุทฺธเจ้าทรงอบรมสั่งสอนทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทกุลบุตรกุลธิดา และถ่ายทอดพระธรรมด้วยพระองค์เอง เรียกว่า “เอหิภิกขุอุปสัมปทา” โดยใช้วิธีมุขปาฐะ^{๑๘}

ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทฺธองค์ไม่ทรงแต่งตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาปกครองคณะสงฆ์แทนพระองค์ แต่ประทานปัจฉิมโอวาทเป็นแนวทางไว้ว่าธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย^{๑๙} หลังพุทธปรินิพพาน ชาวพุทธถือเอาพระธรรมวินัยเป็นเสมือนศาสดาตัวแทนของพระพุทฺธเจ้า สมัยหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์จึงได้กำหนดมาตรการในการเก็บรักษาพระธรรมวินัยขึ้น เรียกว่า “การสังคายนา” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มสมุดเป็นครั้งแรกในประเทศไทยและในโลก เป็นพระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ๓๙ เล่มชุด มีเนื้อหามากมาย มีหลักธรรมจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก

๒.๒.๒ หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ชีวิตแต่ละชีวิตต้องมีส่วนสัมพันธ์กัน ต้องพึ่งพาอาศัยกันจะอยู่โดดเดี่ยวคนเดียวไม่ได้ และการจะอยู่ร่วมกันนั้นจะต้องมีความมีความเอื้ออารีต่อกันมีความเห็นอกเห็นใจกัน ช่วยเหลือกัน มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีความรักความเมตตาปรารถนาดีต่อกัน จึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนผู้วิญญูจึงได้เสนอหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอนในการอยู่ร่วมกันของชุมชน ดังนี้

๑) เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล^{๒๐} คือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ความเกษมสุข การสำรวม และความไม่ก้าวล่วงละเมิด

ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต การฆ่า การประทุษร้ายกัน

^{๑๘} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖.

^{๑๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙.

๒. อทินนาทานา เวมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลักโกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๓. กาเมสุมิฉจจารา เวมณี เว้นจากการประพฤติดีกาม เว้นจากการล่วงละเมิด สิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔. มุสาวาทา เวมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^{๒๑}

เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งเป็นสภาวะ ของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีไว้ ด้วยการประกอบคุณงามความดี ข้อควรปฏิบัติ ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะและสติสัมปชัญญะ ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นจะมีความสุข

เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีห้าอย่าง คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมิไ้ประจําใจ

๑. เมตตาและกรุณา คือความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสังวร สังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูปเสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีล ข้อที่ ๓

๔. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือผิ กตณให้เป็ นคนรู้จักยังคิดรู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำะวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

๒) พรหมวิหาร ๔^{๒๒} คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจําใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

๑ . เมตตา ความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส.อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด,๒๕๔๕.), หน้า ๑๗๕.

^{๒๒} อัง.ปญจก (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

ผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยที่จะมิให้เสียธรรม^{๒๓}

๓) ขรवासธรรม ๔ ธรรมสำหรับขรवास, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์

๑. สัจจะ ความจริง, ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พุดจริง ทำจริง

๒. ทมะ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดนิสัย แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓. ขันติ ความอดทน, ตั้งหน้าทำหน้าทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียรเข้มแข็ง ทนทานไม่หวั่นไหว มั่นในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔. จาคะ ความเสียสละ, สละกิเลส สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว

๔) สาราณียธรรม ๖ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี

๑. เมตตาภายกรรม ตั้งเมตตาภายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

๒. เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๓. เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔. สาธารณโกศิตา ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกันข้อนี้ใช้อุปปฏิวัตตโกศิ ก็ได้

๕. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖. ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังคือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณคือ เป็นสารณียะ (ทำให้เป็นที่ระลึกถึง) เป็นปิยภรณ์ (ทำให้เป็นที่รัก) เป็นครุภรณ์ (ทำให้เป็นที่เคารพ) เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ (ความประสานกลมกลืน) เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเพื่อเอกภาพ (ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน)

๕) สังคหัตถ ๔^{๒๔} ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสาน หมู่ชน ไว้ในสามัคคี

๑. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อ อ่อนโยน เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยววัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี

๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๒๕}

^{๒๔} วจ.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

^{๒๕} ที.ปา.(ไทย)๑๑/๑๔๐/๑๖๗-๒๖๗.

๖) สัปปริสธรรม ^{๒๖} ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี

๑. อัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่า หลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราช ประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะ ให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ เป็นต้น

๒. อัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่ง หมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆมีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อ ทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น

๓. อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔. มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและ บริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการ ลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕. กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือ จะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกรต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลาให้เป็นเวลา ให้ ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖. ปริสสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติด ต่อ ชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์ อย่างนี้ เป็นต้น

๗. ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปริญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคล ว่า โดยอรรถาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้ที่จะปฏิบัติต่อ บุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร

๗) หลักโอวาทปาฏิโมกข์

หลักการสำคัญที่เป็นประธานใหญ่ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ หลัก “โอวาทปาฏิ โมกข์” แปลว่าโอวาท หรือคำกล่าวสอน การที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระอรหันต์

^{๒๖} อ.ส.ต.ด.ก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

ทั้งหลายนั้นก็เพื่อมุ่งให้ท่านยึดเป็นหลักในการนำไปเผยแพร่สั่งสอนให้แก่ประชาชนให้เข้าใจและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง^{๒๗}

โอวาทปาฏิโมกข์ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นข้อความเพียงสั้น ๆ เรียกว่าหัวใจพระพุทธศาสนา หรือหัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้า เป็นข้อความสั้น ๆ ทั้งหมด ๓ คาถากึ่ง คือมี ๓ คาถากับอีกครั้งคาถา

ใจความสำคัญของโอวาทปาฏิโมกข์ มี ๓ พระคาถากึ่ง^{๒๘} ดังนี้

ขันติ ปรหม์ ตโป ตีติกขา	นิพพาน ปรหม์ วนฺตติ พุทธา
น หิ ปพฺพชิตฺ ปฐฺปะนาคี	สมฺโณ โหติ ปรํ วิเหญฺญนโต.
สพฺพปาปสฺส อกรรมํ	กุสลสฺสูปสมปทา
สจฺจิตตปริโยทปนํ	เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.
อนุปวาโท อนุปมาโต	ปาติโมกฺเข จ สํวโร
มตตณฺญา จ ภาตตสฺมี	ปนตณฺจ สยนาสนํ
อธิจิตฺเต จ อาโยโค	เอตํ พุทฺธาน สาสนํ.

แปลว่า ขันติ ความอดทน คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสนิพพานว่า เป็นบรมธรรม หรือธรรมสูงสุด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ถือว่าเป็นบรรพชิตผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ถือว่าเป็นสมณะการไม่ทำชั่วทั้งปวง หรือการไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศล คือความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสบริสุทธิ์ การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นั่งที่นอนอันสงัด หรือการนอนนิ่งในที่อันสงัด ๑ การประกอบความเพียรทางอธิจิต หรือการฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตน ๑ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายพระพุทธศาสนามีโครงสร้างหลักสำคัญ ๓ ประการคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ รวมเรียกว่า “พระรัตนตรัย” พระพุทธ คือพระพุทธเจ้า มีคุณสมบัติ ๓ ประการคือ คือ พระปัญญา คือ ตรัสรู้เอง พระบริสุทธิ์ คือหมดกิเลส หมดรัก หมดโกรธ หมดหลง และพระมหากรุณา คือทรงจาริกไปโปรดผู้อื่นด้วยทรงสอนเขา โดยพระกรุณาจิตและมีได้ทรงหวังการตอบแทนใด ๆ ทรงเป็นบุคคลตัวอย่าง ทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของผู้อื่นทรงเป็นผู้ตั้งใจจริงทำอะไร ทำจริง ทรงถือเอาความผิดพลาดเป็นครู ทรงเป็นนักศึกษานักค้นคว้าชั้นเยี่ยม ทรงเป็นผู้มีความกตัญญูทศเวทที่สูงมาก ทรงเป็นนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ทรงใช้แต่ธรรมวินัย สิ่งที่ผู้อื่นปรารถนา เช่นอำนาจทางการเมือง ความมั่งมี พระองค์ทรงสละทิ้งแม้สิ่งที่ียอดเยี่ยม คือ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่อผู้อื่น

^{๒๗} พระธรรมปิ ฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *ตามทางพุทธกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

ทั้งคนทั้งสัตว์ ทรงมีความกรุณาในบุคคลที่ซึ่งละชอบเท่าเทียมกัน ทรงแสดงความกรุณาผู้อื่น โดยมีได้หวังอะไรตอบแทน ทรงทำความดีเพื่อความดีของผู้อื่นโดยแท้

พระธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ พระธรรมคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยความจริงที่มีอยู่แล้วตามธรรมดา ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้ หรือรู้แต่รู้ไม่จริง หรือไม่คิด แต่พระองค์ทรงรู้อันจริง พระธรรมมีมากถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นตรีสรุปล้วนมี ๓ ประการคือไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ระดับคือ

๑) โลกุตตรธรรม คือธรรมชั้นสูงที่พระพุทธเจ้าทรงสอนปัญจวัคคีย์เป็นครั้งแรก คือ อริยสัจ ๔ หรือความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค

๑. ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเกิดจากการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย การพลัดพรากจากคนรัก ความไม่สมหวัง ความคับแค้นใจต่าง ที่ชีวิตทุกคนในสังคมต้องประสบ

๒. สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ๓ ประการคือ กามตัณหา คือ ความอยากได้ในสิ่งที่น่ารักใคร่ ภวตัณหา คือความอยากเป็นในสิ่งที่ตนรักและชอบใจวิภวตัณหา คือความไม่ยอมยกมือยกเป็นในสิ่งที่ไม่ชอบใจ

๓. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หรือการดับตัณหาและความทะยานอยากต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป

๔. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ มรรค ๘ หรือทางสายกลาง ได้แก่ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ทำความเพียรชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจมั่นชอบ

โลกุตตรธรรมจะเกี่ยวข้องกับไตรลักษณ์ หรือสามัญญลักษณ์ อันได้แก่

อนิจจัง คือสิ่งไม่เที่ยง คือเกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ และตายในที่สุด ไม่มีอะไรอยู่ในสภาพเดิม สรรพสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ทุกขัง คือความทุกข์ที่สรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้เมื่อเกิดก็มีดับสลายไปตามธรรมชาติ

อนัตตา คือความปราศจากตัวตน ได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตนของเรา

เพราะเป็นสิ่งที่เราบังคับให้เป็นไปในอำนาจไม่ได้ ทุกสิ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ซึ่งควบคุมไม่ได้

๒) โลกียธรรม คือธรรมสำหรับปุถุชนทั่วไป เป็นธรรมที่สอนให้คนละเว้นความชั่ว ให้ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด เช่น เบญจศีลและเบญจธรรม ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานที่ทำให้เป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ดังนี้

เบญจศีล คือ ๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒. เว้นจากการลักทรัพย์ ๓. เว้นจากการประพฤติดินในกาม ๔. เว้นจากการพูดเท็จ ๕. เว้นจากการดื่มสุราเมรัย

เบญจธรรม คือ ๑. มีเมตตากรุณา ๒. เลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้อง ๓. มีความสำรวมในกาม ๔. พูดแต่คำสัตย์จริง ๕. มีสติ ไม่ประมาท

พระสงฆ์ คือสาวกของพระพุทธเจ้า ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้ผู้อื่น ปฏิบัติตาม เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติถูกต้องตามพระวินัยอย่างสมบูรณ์ เป็นผู้เผยแผ่ศาสนา เป็นศาสนทายาทสืบต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้ทำความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา เป็นบุคคล ตัวอย่างแห่งความดี เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เป็นผู้นำ การพัฒนาท้องถิ่นเป็นต้น

สรุปความว่าโลกุตระธรรม ที่เป็นธรรมชั้นสูงที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ส่วนของโลกียธรรม และส่วนที่เป็นศีล ข้อบังคับส่วนใหญ่ เกิดขึ้นตามสภาพของสังคมส่วนนี้จึงสัมพันธ์กับค่านิยมทาง สังคมอย่างแนบแน่น

๒.๒.๓ หลักการของศาสนาพุทธ

คือหลักปฏิบัติที่ตรัสในคาถาที่สองของโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นทั้งแนวทางและขอบเขตใน การที่พระสาวกทั้งหลายจะไปอบรมสั่งสอนประชาชนให้ตรงตามหลักการของพระพุทธศาสนา และ สอนได้เป็นแนวเดียวกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเผยแผ่ความใน คาถาที่สาม พระพุทธ องค์ตรัสเพื่อเป็นหลักความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงานสำหรับผู้ที่จะไป ประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสรุปข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นหลักการ สำคัญ ๓ ประการคือ

๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้น แต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๒) การยังกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึงไม่ทำบาปทุกอย่าง ได้แก่ ละเว้นความชั่วทุกชนิด ตั้งต้นแต่ประพฤติตามหลักศีล ๕ เช่น ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

๓) การทำจิตของตนให้ผ่องใส หมายถึงทำจิตของตนให้ผ่องใส ได้แก่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์ สะอาด ให้หลุดพ้นจากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความฟุ้งซ่านความห่อหุ้มจิตใจ เป็นต้น ด้วยการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงจนกิเลสและ ความทุกข์ครอบงำจิตใจไม่ได้ง่ายๆ สั้นๆ ว่า เว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์นี้คือคำสั่งสอนของพระ พุทธะทั้งหลายสรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือหัวใจของพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักในการ ดำเนินชีวิต ที่ถูกต้อง ที่ดีงาม ทางศีลธรรม^{๒๙}

สรุปหลักการของพระพุทธศาสนา คือการไม่ทำชั่วทั้งปวง การละเว้นจากสิ่งๆที่เรียกว่าบาป พุจจิต อกุศล และอบายมุขหมายถึง การไม่ประพฤติสิ่งๆที่ไม่ดี อันก่อให้เกิดความเศร้าหมอง ทาง กาย

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วันสำคัญของชาวพุทธไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

วาจา และใจ การทำความดีให้ถึงพร้อม คือการฝึกฝน อบรมตนให้เกิดมีสิ่งที่เรียกกันว่า “บุญ สุจริต กุศล” หมายถึง การประพฤติ ปฏิบัติตนในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี สุจริต ไร้โทษ ทางกาย วาจา และใจ และการทำจิตใจของตนให้ผ่องใสคือการฝึกฝน พัฒนาจิตใจ โดยวิธีฝึกจิตแบบต่าง ๆ เพื่อให้จิตมีความผ่องใสภายในมีคุณภาพจิตดี มีสมรรถภาพจิตดีและมีสุขภาพจิตดี^{๓๐}

๒.๒.๔ อุดมการณ์ของศาสนาพุทธ

อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาในหลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือจุดยืนและเป้าหมายสูงสุดของชาวพุทธ ที่พระพุทธศาสนาต้องการให้บุคคลยึดถือเป็นจุดยืน และเป็นความฝันใฝ่อันสูงส่งที่ควรสร้างให้บังเกิดมีแก่ตน

พระพุทธเจ้าตรัสเพื่อแสดงหลักการและแนวทางที่เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถแยกจากลัทธิศาสนาที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับตอนแรกที่ตรัสว่า ความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง พระองค์ตรัสเพื่อแสดงให้เห็นว่า การบำเพ็ญตบะของนักบวชทั้งหลาย ที่นิยมทรมาณตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เป็นวิธีการเผาผลาญบาปชนิดที่พระพุทธศาสนายอมรับสาระสำคัญของตบะที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับ หรือตบะที่ถูกต้องก็คือ ขันติธรรม ความอดทนที่จะดำเนินตามมรรคาที่ถูกต้องไปจนถึงที่สุด มีความเข้มแข็งทนทานอยู่ในใจ ดำรงอยู่ในหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่สำคัญคือ ความเหนื่อยยากลำบากตรากตรำในการปฏิบัติกิจหน้าที่การงาน รวมทั้งความหนาวร้อน หิว กระจาย และสิ่งรบกวนก่อความไม่สบายต่าง ๆ ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บปวดเมื่อยล้า ความเสียด ยอกระบบบาดเจ็บที่เกิดแก่ร่างกายในยามป่วยไข้ เป็นต้น อาการกิริยาท่าทีวาจาของผู้อื่นที่กระทบกระทั่งหรือไม่น่าพอใจ เช่น ถ้อยคำที่เขาพูดไม่ดี เป็นต้น ความอดทน อดกลั้น หรืออดได้ทนได้ หมายถึงการยอมรับได้ต่อสิ่งกระทบกระทั่งหรือไม่สบายผิใจเหล่านั้น ไม่จึงเคียดขัดเคืองไม่แสดงอาการผิดปกติ สามารถดำรงไมตรี คงอยู่ในเมตตา หรือรักษาอาการอันสงบมั่นคงในการทำกิจหรือบำเพ็ญกุศลธรรม ทำความดีงามสืบต่อไปในหลายถิ่นและหลายยุคสมัย มนุษย์ทั้งหลายอดไม่ได้ทนไม่ได้ แม้ต่อการที่มนุษย์กลุ่มอื่นพวกอื่นมีความเชื่อถือ สั่งสอน และปฏิบัติกิจพิธีตามประเพณีนิยม และลัทธิศาสนารวมทั้งอุดมการณ์ที่แตกต่างจากตนมนุษย์เหล่านั้นไม่สามารถสัมพันธ์กันด้วยวิธีการแห่งปัญญา เช่น พุดจากันด้วยเหตุผล จึงทำให้เกิดการขัดแย้งทะเลาะวิวาท ตลอดจนสงครามมากมาย

หลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือจุดยืนและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาที่ต้องการให้บุคคลยึดถือเป็นความฝันใฝ่อันสูงส่งที่ควรสร้างให้บังเกิดมีในตน มีดังนี้

๑) ความอดทน หมายถึง ความอดทนอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง หมายถึง ความอดทนอดกลั้นเป็นความเพียรในการทำงานใด ๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี สอนให้บุคคลมีเป้าหมายสำหรับการประกอบกิจการงานและมุ่งให้สำเร็จตามเป้าหมายนั้น หากพบปัญหาอุปสรรคทำให้ต้องหยุดความ

^{๓๐} อภิญฺวณฺณ โปธิสํสน, พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม), หน้า ๖๑-๖๓.

เพียร จึงต้องใช้ความอดทน อดกลั้น มาเป็นตบะต่อต้านก็คือใจที่คอยแสวงหาแต่ความสุขสบาย การเจ็บป่วยไข้ การกระทบกระทั่งกัน และอารมณ์ยั่ววนต่าง ๆ

๒) ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ดเว้น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นผู้สงบ หมายถึง พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อน โดยมีจุดยืนสำคัญ คือ การใช้ชีวิตแบบเว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ถือเป็นจุดยืนสำคัญของ พระพุทธศาสนา

๓) ความสงบ หมายถึง ความเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิถกทั้งหลายไม่มีความโลภ โกรธ หลง เพื่อให้บุคคลมุ่งมั่นใช้ชีวิตสงบสุข โดยมีจุดยืนสำคัญคือ ต้องการให้บุคคลใช้ชีวิตแบบมีเมตตา ธรรมต่อกัน แผ่เมตตาจิตต่อกัน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ผิวพรรณ เพศและวัย ถือเป็นจุดยืนสำคัญของ พระพุทธศาสนา

๔) นิพพานเป็นบรมธรรม หมายถึง นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยกำหนดเป็น หลักเบื้องต้นว่า การกระทำทุกอย่างต้องทำไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย และในจุดมุ่งหมายทุกอย่าง นิพพาน คือความเย็นใจ สบายอารมณ์ เป็นสุข ดับทุกข์ หมดปัญหาพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในศาสนา บุคคลผู้ปฏิบัติตนไปจนถึงจุดหมายสูงสุดนี้แล้ว ย่อมพ้นทุกข์ นิพพานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในทัศนะของพระพุทธศาสนานี้จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตไปตามแนวมรรคมีองค์ ๘

สรุปอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาถือเป็นเป้าหมายสำหรับชาวพุทธในการดำเนินชีวิต โดยต้องใช้ความอดทนในการปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานใด ๆ จะเกิดมีได้ก็ต่อเมื่อบุคคลปฏิบัติตน ดำเนินชีวิตตามแนวทาง อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเพื่อไปสู่จุดหมายปลายทางคือมรรคผลนิพพาน และในระหว่างปฏิบัติหรือประกอบกิจการงานเพื่อการบรรลุนิพพานนั้น ก็ต้องไม่แก่งแย่งเบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่นด้วย

๒.๒.๕ วิธีการของศาสนาพุทธ

พระพุทธองค์ตรัสเพื่อเป็นหลักความประพฤติและการปฏิบัติตน หรือหลักปฏิบัติในการทำงานสำหรับผู้ที่จะไปประกาศพระศาสนาหมายความว่า ทรงวางระเบียบในการไปสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน ว่าผู้สอน ต้องเป็นผู้ไม่กล่าวร้าย ต้องเป็นผู้ไม่ทำร้ายคือ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ไม่ว่าด้วยกายหรือวาจา มีวจีกรรมและกายกรรมบริสุทธิ์สะอาด พุท และทำด้วยเมตตากรุณา มีความสำรวมในพระปาติโมกข์ คือประพฤติเคร่งครัดในระเบียบแบบแผน รู้จักประมาณในกัตตอาหาร ที่นอน ที่นั่งก็ให้สงบสงัดเหมาะสมแก่สมณะ คือ ต้องไม่เห็นแก่กินแก่นอน และต้องมีใจแน่วแน่เข้มแข็ง ไม่ท้อถอย ฝึกลบมัจฉาใจของตนอยู่เสมอรวมความว่า ไปทำงานก็ให้ไปทำงานจริงๆ ทำงานเพื่องาน มุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นสำคัญ ไม่ใช่ไปหาความสุขสนุกสนานเพื่อความ ๓ คาถาของ โอวาทปาติโมกข์นี้ แสดงให้เห็นวิธีสั่งงานของพระพุทธเจ้า การที่พระองค์ทรงส่งพระสาวกไปประกาศ

พระศาสนานั้น ก็คือพระองค์ส่งพระสาวกให้ไปทำงาน พระองค์ทรงส่งไปอย่างธรรมดา คือ ตรัสสั่งเพียงว่า “จงจาริกไปประกาศพระศาสนา เพื่อประโยชน์และความสุขของพหุชน” และลงท้ายด้วยว่า “เมตตาการุณย์แก่ชาวโลก” แต่ในการชักจูงงานคราวนี้ พระสาวกมีจำนวนมากถึง ๑๒๕๐ องค์ ซึ่งเป็นการชุมนุมครั้งใหญ่และครั้งสำคัญ พระองค์จึงทรงสั่งงานหรือนัดหมายงานอย่างชัดเจน และละเอียดถี่ถ้วนพระองค์ทรงสั่งงานอย่างนี้ ศาสนาของพระองค์จึงแพร่หลายไพศาลอย่างรวดเร็ว และยังยืนอยู่อย่างมั่นคงจนทุกวันนี้โอวาทปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าตรัสนี้ จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการสั่งงาน เพราะในการสั่งงานนั้น ถ้าผู้สั่ง สั่งให้ชัดเจนไปว่าทำอะไรเพื่ออะไร ทำอย่างไร ดังนี้แล้ว ผู้ปฏิบัติย่อมปฏิบัติสะดวก และงานก็จะสำเร็จเป็นผลดีตามความมุ่งหมายเสมอ

คือจุดยืนและวิธีการปฏิบัติตนในการเกี่ยวข้องกับคนอื่นที่ต่างความเชื่อ เป็นการฝึกตนให้เป็นอยู่ด้วยดีในสังคม และการใช้ชีวิต ตลอดจนเลือกอยู่ในสถานที่ ๆ เหมาะสมและการรู้จักหาความสุขทางจิตใจ ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนี้

๑) การไม่กล่าวร้าย คือการไม่กล่าวร้ายโจมตีใคร ให้เคารพความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความเชื่อ

๒) การไม่ทำร้าย คือการไม่ทำร้ายบีบบังคับให้ใครเชื่อในศาสนาของตนพระพุทธศาสนายอมรับความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อในสังคมสอนให้ใช้ปัญญาคือให้ใช้ปัญญา นำศรัทธา

๓) ความสำรวมระวังในปาฏิโมกข์ คือการสำรวมระวังในเรื่องศีล และมารยาททางสังคม

๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค คือเป็นผู้รู้จักประมาณในการกินการใช้แบบพอเหมาะพอดี ไม่ให้มาก หรือฟุ่มเฟือยจนเกินไป และน้อยจนเกินไป

๕) ที่นั่งที่นอนอันเจียมสังัด คือการอยู่ในที่สงบเจียม มีสิ่งแวดล้อมดี ซึ่งเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้า

๖) การประกอบความเพียรในอธิจิต คือการฝึกหัดหมั่นทำให้จิตสงบ มีสมาธิเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับชาวพุทธ เพื่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญขึ้น

สรุปความว่า หลักการอยู่ร่วมกันในมุมมองพระพุทธศาสนานั้น ได้ให้หลักการกว้างๆไว้ ๒ ระดับ คือ หลักการอยู่ร่วมกันของคนภายในองค์กรเดียวกันของชาวพุทธเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) และหลักการอยู่ร่วมกันของบุคคลภายนอกองค์กร หรือต่างลัทธิศาสนา โดยให้หลักการและวิธีการผสมผสานประนีประนอมถ้อยทีถ้อยอาศัยกันซึ่งสามารถสังเกตได้จากหลักโอวาทปาฏิโมกข์ที่ทรงให้เผยแพร่ศาสนาโดยปราศจากความรุนแรง (ไม่ว่าร้าย ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย ไม่บังคับขู่เข็ญ) แต่ทรงกำชับให้สำรวมในปาฏิโมกข์ เว้นชั่ว ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยกายวาจาใจ และทำจิต (ชำระใจ) ให้สะอาดผุดผ่องจากกิเลส อีกทั้งยังกำชับให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทั้ง ๒ ระดับ คือระดับโลกียะ (สำหรับชาวบ้าน) และระดับโลกุตระ(สำหรับพระสงฆ์หรือนักบวช) ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของชีวิต คือการบรรลุพระนิพพานหมดสิ้นปัญหาในที่สุด

๒.๓ หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

๒.๓.๑ ประวัติความเป็นมาของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่จัดอยู่ในประเภทเอกเทวนิยม (Monotheism) คือ ศาสนาที่นับถือพระเจ้าองค์เดียว อิสลามมาจากรากศัพท์ภาษาอาหรับ “อัล-ลิลม” แปลว่า “สันติภาพ” “การนอบน้อมและการยอมจำนน”^{๓๑} ศาสนาอิสลามจัดว่าเป็นศาสนาที่มีลักษณะเด่น โดยเฉพาะศาสนิกชนที่เรียกว่า มุสลิม จะแสดงออกซึ่งศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างมั่นคง คำว่าอิสลาม แปลว่า สันติ ซึ่งหมายถึงศาสนาที่มุ่งสันติแก่มนุษยชาติ^{๓๒} ศาสดาของศาสนาอิสลามท่านนบีมุฮัมมัด “นบี” หมายถึง “ผู้แทนของอัลลอฮ์ หรือศาสนทูตของอัลลอฮ์” ส่วน “มุฮัมมัด (Muhammad)” แปลว่า ผู้ได้รับการสรรเสริญ ท่านนบีมุฮัมมัดเป็นชาวอาหรับเผ่าคุเรช (Qureysh) เมื่อมุฮัมมัดแต่งงานกับนางคอดีเยแล้ว ท่านได้ใช้เวลาว่างหาความสงบทางใจ และบำเพ็ญสมาธิอยู่ที่ถ้ำอิรอ บน เขานูร์ และในคืนหนึ่งของเดือนรอมฎอน (เดือน ๙)อยู่ในถ้ำดังกล่าว ขณะที่ใจกำลังสงบได้ปรากฏเทวทูตนามว่า ญิบริล หรือกาเบรียล (Gabriel) ๘๙การเกิดญาณทัสสนะในคำสอนของพระเจ้าโดยผ่านทางเทวทูตนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุมิธรรม เป็นศาสดาแห่งศาสนาอิสลาม และได้นามใหม่ว่า ท่านนบี มุฮัมมัด ซึ่งในขณะนั้นท่านได้อายุ ๔๐ ปี^{๓๓}

พระบรมศาสดามุฮัมมัดมิได้ทรงประกาศศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่พระองค์ได้พยายามปรับปรุงกำหนดเงื่อนไขระเบียบสังคมไว้อย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อควบคุมความประพฤติของพสกนิกรให้อยู่ในระเบียบวินัยที่ดีตามความจำเป็นของการดำรงอยู่ร่วมกันระเบียบข้อบังคับทางสังคมกับการปฏิบัติศาสนกิจนั้นเดินควบคู่กันอยู่เสมอ ไม่อาจแยกออกจากกันได้ คัมภีร์ของศาสนาอิสลามคือ อัลกุรอาน (Al-quran) หรือที่ชาวตะวันตกเรียกว่าโกราน (Koran) คำว่ากุรอาน แปลว่าการอ่าน คือคัมภีร์ที่พระอัลเลาะห์ประทานให้มนุษย์อ่านจะได้ไม่ตกไปในความชั่ว^{๓๔}

๒.๓.๒ หลักคำสอนสำหรับการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

หน้าที่หลักสำคัญของชาวมุสลิมทุกคน นอกจากคัมภีร์อัล-กุรอาน ก็จะมีเรื่องหลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการที่ชาวมุสลิมยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

^{๓๑} ศาสตราจารย์เกียรติคุณศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, สุนทรียธรรม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมโลกเดียวกัน อย่างสันติสุข คริสต์ พุทธ ยูดาห์ อิสลาม ฮินดู, หน้า ๘๖-๘๗.

^{๓๒} ธีระพงษ์ มีไธสง, มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.), หน้า ๗๑.

^{๓๓} สุจิตรา อ่อนค้อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๐ .

^{๓๔} เกษม แสงวนิชย์ และนิพนธ์ ลักษณะปรีชา, ประวัติศาสตร์อิสลาม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๕ .

๑) หลักศรัทธา ๖ ประการของอิสลาม ถือเป็นยอดแห่งความดี ผู้ใดขาดศรัทธาจึงเป็นยอดแห่งความชั่วร้าย

๑.๑ ศรัทธาต่อพระอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว

๑.๒ ศรัทธาในเทวทูตของพระเจ้า คือบรรดา มะลาอิกะฮ์ ซึ่งมีความต่างจากมนุษย์ เพราะเป็นนามธรรม และแปลงรูปไปได้ตามบัญชาของพระเจ้า ต้องเชื่อว่า มะลาอิกะฮ์ มีจริง คอยบันทึกความดี ความชั่ว ของมนุษย์

๑. ๓ ศรัทธาในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน (Alkur-an) ที่พระเจ้าประทานแก่มนุษย์ โดยผ่านศาสนานบีมุฮัมมัด เมื่อ ๑๔๐๐ ปีมาแล้ว มี ๑๑๔ บท แบ่งเป็น ๓๐ ภาค

๑.๔ ศรัทธาต่อบรรดาสนทูต คือ บุคคลที่พระอัลเลาะห์เลือกและให้สื่อสารนำบทบัญญัติของพระองค์

๑.๕ ศรัทธาต่อวันพิพากษา คือวันปรโลก จักรวาลพินาศแตกดับจากนั้นพระอัลเลาะห์จะให้ทุกคนฟื้น ขึ้นมา ชำระบาปบุญตามที่ตนเองได้เคยกระทำไว้เรียกว่า “วันเกียมัต”

๑.๖ ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะของพระเจ้า คือระเบียบหรืออำนาจของพระอัลเลาะห์ กำหนดไว้ ๒ ประเภท คือกฎตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทุกอย่างเป็นไปอย่างพระประสงค์ของพระเจ้า การถือกำเนิดชาติพันธุ์ รูปร่างหน้าตา การหมุนเวียนของฤดูกาลและ และกฎที่ไม่ตายตัวดำเนินไปตามเหตุผล เช่นทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) หลักปฏิบัติ ๕ ประการของอิสลาม ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติศาสนกิจ พร้อมทั้งกายวาจาใจเป็นการภักดีตลอดชีวิต

๒.๑ การปฏิญาณตน มี ๒ ลักษณะ คือ เปล่งวาจายอมรับอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าองค์เดียวของตนและ นบีมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งอัลเลาะห์ และเปล่งวาจาต้องทำด้วยจิตที่เลื่อมใสอย่างแท้จริง

๒.๒ การทำละหมาด คือนมัสการพระเจ้าวันละ ๕ ครั้ง เป็นกิจวัตรคือเข้าสู่อำนาจก่อนพระอาทิตย์ขึ้น กลางวัน เย็น พลบค่ำ กลางคืนชาวมุสลิมทุกแห่งหนต้องทำละหมาดเพื่อขอบคุณสรรเสริญ และขอขมาพระอัลเลาะห์ เป็นการขัดเกลาจิตใจตนให้สะอาดอยู่เสมอ และฝึกตนให้ตรงต่อเวลามีระเบียบ และอดทน ละหมาด แปลว่า การขอพร แสดงความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า ทั้งทางกายและใจ เป็นกุญแจสู่สรวงสวรรค์ เหมือนชำระร่างกายวันละ ๕ ครั้ง ย่อมหมดสิ่งโสมนมการนมัสการนี้ทำคนเดียวก็ได้ แต่ถ้ารวมเป็นหมู่ยิ่งจะได้กุศลเพิ่มมากขึ้น

๓) การบริจาคทรัพย์ (บริจาคทานชะกาต) บทบัญญัติในพระคัมภีร์ ต้องบริจาคทุกปี ร้อยละ ๒.๕ เพื่อแบ่งปันให้ผู้อื่น ชะกาต คือ ทรัพย์สงเคราะห์ เป็นบทบัญญัติสำหรับผู้มีฐานะโดยบริจาคให้ผู้ยากจน และอื่น ๆ ตามพระบัญญัติ ๘ ประเภท คือ ผู้ยากจนผู้ขัดสนอดัดคั ผู้เป็นเจ้าหน้าที่ชะกาต

ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ ๆ ปลดปล่อยทาส ผู้มีหนี้สินที่เกิดจากการทำดี ให้วิถีทางแห่งอัลเลาะห์ ผู้เดินทางที่ขาดทุนรอน

สำหรับประเภทของทรัพย์สินที่ต้องบริจาคชะกาต ได้แก่ รายได้จากพืชผล เช่นข้าวอินทผลัม และรายได้จากปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ แกะ อุฐ ทองคำ เงิน ทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการค้า จุดประสงค์สำคัญของชาวมุสลิมในการบริจาคชะกาต ชาวมุสลิมตระหนักว่าทรัพย์สินที่ได้มาเป็นของฝากจากพระเจ้าเพื่อสละแก่คนยากจน ลดช่องว่างทางชนชั้นลดความตระหนี่ เห็นแก่ตัว

๔) การถือศีลอด คืออดกิน อดดื่ม งดประพฤติดตามอารมณ์ฝ่ายต่ำ ในช่วงรุ่งอรุณจนถึงตะวันตกลับฟ้า เป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม เรียกเดือนรอมมาฎอนหรือเดือน ๙ ของปฏิทินอิสลาม จุดประสงค์ของการถือศีลอดคือทำให้บริสุทธิ์ รู้จักคุมจิตตักกิเลส มีขันติ อดกลั้น หนักแน่น อดทน ให้รู้รสชาติความยากจน อดอยาก หิวโหย จะได้เกิดเมตตาแก่คนทั่วไป ยกเว้นผู้ที่ไม่ต้องถือศีลอด คือ คนชรา คนเจ็บป่วย หญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อนให้นมทารก หญิงมีรอบเดือน คนทำงานหนัก และผู้ที่อยู่ในระหว่างการเดินทาง

๕) การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปประกอบศาสนกิจตามศาสนบัญญัติ ณ นครเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ชาวมุสลิมที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของโลกแม้จะต่างภาษาถิ่นด้านภาษา วัฒนธรรม เชื้อชาติ ประเพณี ต่างก็เป็นบ่าวของอัลเลาะห์และพี่น้องร่วมศาสนา ชาวมุสลิมควรไปประกอบพิธีฮัจญ์อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต โดยการเวียนรอบวิหาร กาบะฮ์ และจูบ หรือสัมผัสหินดำก้อนใหญ่ โดยมีจุดมุ่งหมาย

๕. ๑ เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน

๕. ๒ เพื่อแสดงให้เห็นเอกภาพและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของโลก

๕. ๓ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแม้ฐานันดรทางสังคมต่างกัน แต่เมื่ออยู่หน้าพิธีของพระเจ้าทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน

๒.๓.๓ หลักการสำคัญของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เคร่งครัดตายตัว มีระบบและระเบียบแบบแผนให้ผู้นับถือยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม ความรักเพื่อนมนุษย์ ชนดิธรรม ตลอดจนสอนให้มนุษย์ได้รู้จักพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก และเอกภาพ ศาสนาอิสลามเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่พระเจ้าเป็นเจ้าประทานให้แก่มนุษย์คนแรก และได้มีวิวัฒนาการในคำสอน ตามวิวัฒนาการของสังคมผ่านทางศาสนา จนมาเสร็จสมบูรณ์ในสมัยของท่านศาสดามุฮัมมัด บทบัญญัติในคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนาอิสลามจะเป็นกฎหมายที่มีบทลงโทษกำกับไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงมิใช่ศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่อิสลามยังเป็นกฎหมายและเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตอีกด้วย โดยสอนให้รู้ถึงพระวามะที่จะปลดปล่อยวิญญาณของมนุษย์ ให้พ้นจากบาปกรรมทั้งปวงสอนให้รู้ถึงความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังนั้น

สาระสำคัญของหลักธรรมคำสอนในอิสลาม ถ้าพิจารณาได้จากหลักการที่สำคัญ ที่เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยหลักการศรัทธาหรือรูกนอ์หมำมกับหลักการปฏิบัติ หรือรูกนอ์อิสลาม หลักศรัทธา ๖ ประการ คือศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวคือ พระอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาอลาอิกะห์ของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของ อัลเลาะห์

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีบทบาท และความสำคัญต่อสันติภาพและเศรษฐกิจโลก คำว่าอิสลามมาจากคำว่า “อัสละมะ” ในภาษาอาหรับแปลว่าสันติ ความปลอดภัยความสงบสุข การยอมมอบน้อมตนเอง

๒.๓.๔ อุดมการณ์ของศาสนาอิสลาม

เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม มี ๒ ระดับ ได้แก่ เป้าหมายในโลกนี้ เพื่อให้ตนมีความสุขทั้งกายและใจ หมดทุกข์ หมดความหวาดกลัว และทำให้สังคมและโลกมีความสงบสุข และเป้าหมายในโลกหน้า คือ พ้นจากการลงโทษ เข้าถึงสวรรค์ มีความสุขตลอดไป การดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุด ต้องดำเนินชีวิตตามพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และยึดแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ตามหลักปฏิบัติ ๒ ประการคือ หลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการ และละเว้นตามข้อห้ามอีก ๑๒ ประการจะเกิดคุณธรรมขั้นสูง ที่เรียกว่า อัล-อิห์ซาน นำชีวิตชาวมุสลิม สู่พระเจ้า สภาวะนั้นจะบรรลุถึงความสันติสุข ชั่วนิรันดร์

สรุปความว่าเป้าหมายสูงสุดของศาสนาอิสลาม มี ๒ ระดับ ดังนี้ ระดับที่ ๑ เป้าหมายในโลกนี้ เป็นเป้าหมายเพื่อให้ตนเองมีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจหมดความทุกข์ความกลัว และเพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่สงบ ระดับที่ ๒ เป้าหมายในโลกหน้า คือการพ้นจากการถูกลงโทษ และได้บังเกิดในสวรรค์อยู่ร่วมกับพระอัลเลาะห์ชั่วนิรันดร์ มีความสุขตลอดไป อันเป็นเป้าหมายสูงสุด เพราะจะได้ชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ และความทุกข์นั้นจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้อีก๙๘ และวิธีการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือการทำดีอันเป็นการปฏิบัติอยู่ในขอบเขตหรือวิสัยที่มนุษย์สามารถปฏิบัติได้ การปฏิบัติตามแนวทาง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายต้องมีเงื่อนไขอยู่ ๔ ประการ คือ ๑) มีเจตนา ๒) ไม่โอ้อวด ๓) ไม่หวังผลตอบแทน ๔) ขัดเกลากิเลสของตน^{๓๔}

๒.๓.๕ วิธีการของศาสนาอิสลาม

จากหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม การใช้ชีวิตของคนในสังคมเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด ไม่แพ้เรื่องชีวิตของปัจเจกบุคคล และจักรวาลที่เป็นเวทีสำหรับการดำรงอยู่ของคน แต่เรื่องของสังคมที่สลับซับซ้อน มีรายละเอียดปลีกย่อยมาก เนื่องจากอิสลามได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า กฎหมาย (ชะรีอะฮ์) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม บุคคลกับบุคคลหรือสังคมกับสังคม ในรูปของการใช้ชีวิตส่วนตน และการใช้

^{๓๔} สุจิตรา รณริน, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๐), หน้า ๒๔๙.

ชีวิตเกี่ยวกับครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง หรือเรื่องอื่น ๆ แม้กระทั่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ^{๓๖}

ตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน

อัลกุรอาน^{๓๗} “(มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แท้จริงชุมชนของสุเจ้านี้เป็นชุมชนเดียวกันและฉันเป็นพระผู้อภิบาลของสุเจ้า ดังนั้นจงเคารพภักดีฉัน”โองการนี้สะท้อนทัศนะของอิสลามหลายประการทั้งในแง่แบบแผนของความประพฤติในฐานะเป็นรากฐานที่สำคัญของการมีชุมชนการมองคนแต่ละคนว่าเป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกัน และการยอมรับสภาพความแตกต่างของชุมชนดังนี้๑๐๒

๑. อิสลามถือว่าระเบียบแบบแผนของพฤติกรรมร่วมกันของกลุ่มชน เป็นรากฐานที่จำเป็นของความเป็นชุมชน คือเป็นแนวทางหรือเป็นแบบแผนของความประพฤติระเบียบแบบแผนทางด้านความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้

๒. คนทุกคนในทุกที่ทุกเวลา มีฐานะเป็นสมาชิกของชุมชนมนุษย์โดยเสมอกันภายใต้แบบแผนที่มีลักษณะร่วมกันเป็นสากล เป็นการยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน คนแต่ละคนในโลกนี้ เป็นเสมือนหยดน้ำแต่ละหยดจากมหาสมุทรเดียวกัน ต่างก็มีแบบแผนที่สำคัญร่วมกัน เช่น มีกำเนิดมาจากพระเจ้าองค์เดียวกัน มีธรรมชาติทางกายภาพจิตตานุภาพโดยทั่วไปอย่างเดียวกัน และมีบรรพบุรุษร่วมกันคือ อาดัมกับเฮวอาห์ มีจุดหมายปลายทางของชีวิตร่วมกัน ในลักษณะร่วมเหล่านี้ อิสลามยังถือว่าคนได้รับหลักการดำเนินชีวิต เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตทางสังคมที่มีแก่นแท้อย่างเดียวกันมีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน

๓. ชุมชนแต่ละชุมชน อาจมีความแตกต่างกันในแบบแผนความประพฤติโดยที่แบบแผนดังกล่าว อาจขัดแย้งต่อแบบแผนและเจตนารมณ์ของแบบแผนเดิม หรือแบบแผนที่อัลลอฮ์ ทรงวางไว้เป็นรากฐานของการใช้ชีวิตและการปฏิบัติต่อกันในชุมชน ดังใจความที่ว่า “มนุษย์ทั้งหลายมิใช่เป็นอย่างอื่น นอกจากเป็นชุมชนเดียวกัน และพวกเขาได้แตกแยกกัน”

๔. ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของชุมชนเกิดจากการละเมิดกฎเกณฑ์ของจริยธรรมหรือศีลธรรม อันมีลักษณะร่วมกันเป็นแบบที่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ที่เห็นได้ชัดคือ เป็นแบบแผนที่สร้างคุณธรรมให้แก่บุคคลในสังคม เพื่อความผาสุก และการอยู่รอดของสังคม คนในทุกยุคทุกสมัยมีศักยภาพที่จะได้รับการปลูกฝังสิ่งที่ตั้งตามทัศนะของศาสนาตัวอย่างโองการในคัมภีร์อัลกุรอาน

^{๓๖} เสรี พงศ์พิศ และคณะ, คนในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๕๓ .

^{๓๗} อัลกุรอาน ๒๑ : ๙๒.

อัลกุรอาน^{๓๘} “(มนุษย์ชาติเอ๋ย !) แม้จริงเราได้ให้กำเนิดสุเจ้าจากเพศชายและเพศหญิง และได้ทรงทำให้สุเจ้าเป็นชาติพันธุ์ และตระกูลต่าง ๆ เพื่อสุเจ้าจะได้รู้จักกันแท้จริงผู้มีเกียรติสูงสุดในหมู่ สุเจ้า ตามทัศนะของอัลลอฮ์นั้น คือผู้สำรวมตนดีที่สุดแท้จริงอัลลอฮ์ เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงตระหนักเสมอ

จากตัวอย่างโองการนี้ ได้สะท้อนทัศนะทั่วไปของอิสลามเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคลและชุมชน หลายประการคือ

๑. ความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือชุมชนเป็นสิ่งที่คนหรือกลุ่มบุคคลต้องถือเป็นเงื่อนไขในการสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน เพื่อแผ่ผลประโยชน์ระหว่างกัน ในโลกที่อัลลอฮ์ ทรงมอบให้แก่คนทุกคน ความแตกต่างระหว่างคนที่ต่างก็มีบรรพบุรุษเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นในด้านถิ่นที่อยู่อาศัย เชื้อชาติ วงศ์ตระกูล เพศ ภาษา อายุ ซึ่งเป็นความแตกต่างในข้อปลีกย่อยของคนหรือกลุ่มชน เป็นรากฐานให้คนสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ซึ่งกันและกัน สามารถจำแนกสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยความแตกต่างกัน รวมทั้งได้รู้จักสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน เรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตร่วมกันภายในชุมชนของตนระหว่างชุมชนย่อย ระดับครอบครัว ไปจนถึงระดับโลก ปังเจกบุคคลและกลุ่มชนในโลก เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน เป็นพี่น้องกัน ต้องการร่วมมือเกื้อกูลกัน เพื่อรักษาอะมานะฮ์ หรือหน้าที่ความรับผิดชอบของคน

๒. คุณค่าของคนหรือกลุ่มชนวัดกันด้วยการสำรวมตนตามข้อบัญญัติของอัลลอฮ์วัดกันด้วยความรับผิดชอบต่อแบบแผนในการดำเนินชีวิตที่เป็นเครื่องวัดว่าคนหรือกลุ่มชนมีความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงใด และประชาชาติทุกกลุ่มในโลก ทุกสถานที่และกาลเวลาจะต้องได้รับการทดสอบด้วยมาตรการที่บ่งถึงความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับอัลลอฮ์ ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ไม่ว่าเราจะประเมินหรือชี้ให้เห็นถึงลักษณะดังกล่าว และความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของคนและชุมชน

อัลกุรอาน^{๓๙} “จงแสวงหาที่พำนักแห่งปรโลกด้วยปัจจัยที่อัลลอฮ์ได้ทรงประทานแก่สุเจ้า และจงอย่าลืมนส่วน และจงอย่าลืมนส่วนของเจ้าแห่งโลกนี้ และจงปฏิบัติต่อผู้อื่น เช่นที่อัลลอฮ์ได้ทรงปฏิบัติต่อเจ้า และจงอย่าก่อความเสียหาย ณ แผ่นดินแท้จริง อัลลอฮ์มิทรงรักผู้ก่อความเสียหาย โองการนี้เป็นโองการที่สะท้อนถึงเป้าหมายของชีวิต และเป้าหมายของชุมชน แสดงให้เห็นว่า การใช้ชีวิตหรือการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนหรือของชุมชน โดยส่วนรวมเป็นไปในแนวเดียวกัน คือเป็นการกระทำเพื่อสร้างความผาสุกในโลกนี้และโลกหน้า โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้ เช่นอาศัยความรู้ความสามารถทำการงานเพื่อยกสภาพความเป๋ นอยู่ของตนในทางสุจริตไม่ขัดต่อบทบัญญัติของศาสนา ขณะเดียวกันคนต้องปฏิบัติตามศาสนกิจในความรับผิดชอบตามสมรรถภาพ

^{๓๘} อัลกุรอาน ๔๙ : ๑๓.

^{๓๙} อัลกุรอาน ๒๘ : ๗๗.

ของตนให้ครบถ้วน เพื่อผลตอบแทนที่ดีในจุดหมายปลายทางของชีวิต หรือรักษาตนเองให้พ้นจากการลงโทษ

สรุปได้ว่า หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลาม มีหลักคำสอนที่เคร่งครัดตายตัว มีระบบและระเบียบแบบแผน ให้ผู้นับถือ ยึดมั่นในศีลธรรมความดีงาม ความรักเพื่อนมนุษย์ ชันติธรรม ตลอดจนสอนให้มนุษย์รู้จักพระเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก และเอกภพ ศาสนาอิสลามเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าประทานให้แก่มนุษย์คนแรก และได้มีวิวัฒนาการ ในคำสอนตามวิวัฒนาการของสังคมผ่านท่านศาสดา บทบัญญัติ ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ของศาสนาอิสลามจะเป็นบทกฎหมายที่มีบทลงโทษกำกับไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้อิสลามจึงมิใช่ศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่อิสลามยังเป็นกฎหมายและเป็นระบบแห่งการดำเนินชีวิตด้วย หลักการที่สำคัญ ที่เป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วยหลักศรัทธา ๖ ประการคือ ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดามลาอิกะห์ของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ทั้งหลายของอัลเลาะห์ ศรัทธาในบรรดาศาสดาทั้งหลาย ศรัทธาในวันสุดท้าย และการเกิดใหม่ในวันปรโลก ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะของอัลเลาะห์ และหลักการปฏิบัติ ๕ ประการ คือการปฏิญาณตน การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาต การประกอบพิธีฮัจญ์ และนอกจากนั้นยังมีข้อปฏิบัติ และข้อห้ามอีกหลายประการที่ชาวมุสลิม ควรดเว้น

๒.๔ เปรียบเทียบหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

ศาสนาพุทธ มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติรักอิสรเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่ เบญจศีลหรือ ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ สัมปยุตธรรม ๗ หมายถึง หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เบญจศีลและเบญจธรรม หรือศีล ๕ นั้น เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานเบื้องต้นของบุคคล เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กาย วาจาใจของตนเอง เพื่อทุกคนจะได้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี ทำให้สังคมเกิดความสงบสุขเรียบร้อย และอยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุข

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมประจำใจสำหรับบุคคล ที่จะช่วยเกื้อกูลปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขและช่วยให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

ฆราวาสธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเพื่อความสุขความสำเร็จในชีวิตความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความซื่อตรงต่อกัน รู้จักการข่มใจ การฝึกฝนตนเองไม่ให้ประพฤติชั่ว มีความอดทน เสียสละ และรู้จักการแบ่งปัน

สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมสำหรับการเสริมสร้างความสามัคคีความเป็นปึกแผ่น ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันให้กำลังใจซึ่งกันและ

กัน และรู้จักการให้อภัยกัน อันจะนำมาซึ่งความสุข ความสันติและความสร้างมั่นคงและความเจริญก้าวหน้า

ศาสนาอิสลาม หลักธรรมในศาสนาอิสลาม มุ่งให้มุสลิมปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมุสลิมทุกคนมีความรู้ในข้อปฏิบัติทางศาสนาอย่างดี มีการรวมกลุ่มอย่างเป็นเอกภาพ สอนให้มนุษย์พึงยึดหลักศรัทธา ๖ ประการและหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ตลอดจนเน้นการกระทำหน้าที่อีก ๓ ประการต่อพระเจ้า ต่อมนุษย์และต่อตนเอง จะทำให้เกิดความผูกพันกับพระเจ้า จุดหมายสูงสุด คือทำความดีแล้วในมนุษย์โลกเมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้ามีชีวิตไปชั่วนิรันดร์ หลักคำสอนสำคัญที่ถือว่าเป็นโครงสร้างสำคัญ ๒ ประการคือหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติภาพมีเป้าหมายเพื่อสร้างสันติภาพและสันติสุขให้กับชีวิตและสังคมมนุษย์ หลักธรรมขั้นพื้นฐานของศาสนิกชนมุสลิมทุกคนคือหลักศรัทธาคือศรัทธาในพระอัลเลาะห์ และหลักปฏิบัติ คือปฏิบัติเพื่อสนองคำบัญชาของพระองค์ อย่างเคร่งครัด และครบถ้วน กิเลสตัณหา ก็จะถูกปลดปล่อยออก จนหมดสิ้น และเมื่อปฏิบัติแล้ว ลำดับต่อมาคือ การรับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือ ที่เรียกว่า หลักคุณธรรมหรือหลักความดี คือการกำหนดว่าสิ่งใดที่ควรปฏิบัติ และสิ่งใดต้องละเว้นหรือการกระทำที่ต้องห้ามคือห้ามการทำชั่วและกิจกรรมของมุสลิมจะเกี่ยวโยงกับสันติภาพเกือบทั้งสิ้นในนมาซ การถือศีลอด การจ่ายซะกาต การทำหัจญ์การเชือดสัตว์ การขอพร การทักทาย

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในประเทศไทย

๒.๕.๑ หลักการในการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้กำหนดหลักการศึกษาไว้ และใช้หลักการดังกล่าวเป็นตัวกำหนดสาระเนื้อหาของกฎหมายว่าด้วยการศึกษา หลักสำคัญในการจัดการศึกษา (ตามมาตรา ๘) กำหนดไว้ ๓ ประการ คือการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม และการพัฒนาต่อเนื่อง ดังนี้

๑) การศึกษาตลอดชีวิต ถือว่าการจัดการศึกษานั้นเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน หลักการคือคนทุกคนต้องได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษานี้ต้องครอบคลุมทุกด้าน มิใช่เฉพาะชีวิตการทำงานเท่านั้น เพราะไม่เพียงบุคคลต้องพัฒนาตนเองและความสามารถในการประกอบอาชีพของตน คนแต่ละคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนและประเทศโดยรวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ ชีวิตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและวัฒนธรรมด้วย ทั้งนี้ เพราะสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และพัฒนาการทางเทคโนโลยีเกิดขึ้น

อย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปรอบตัวเพื่อให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

๒) การมีส่วนร่วม สังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมนั้น แสดงออกได้หลายลักษณะ เช่น ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมสนับสนุนกิจกรรมทาง การศึกษา ร่วมสนับสนุนทรัพยากร ร่วมติดตามประเมิน ส่งเสริมให้กำลังใจและปกป้องผู้ปฏิบัติงานที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักการนี้ถือว่าอนาคตของประเทศและความเจริญรุ่งเรืองของสังคมไทยเป็นความรับผิดชอบของคนไทยทุกคนมิใช่ถูกจำกัดโดยตรงในการจัดการศึกษา ดังนั้นจึงเป็นทั้งสิทธิและหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะเข้ามีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคของการจัดการศึกษา ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาและช่วยดูแลการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๓) การพัฒนาต่อเนื่อง การศึกษาเป็นเรื่องที่ต้องปรับเปลี่ยนตลอดเวลาให้ทันกับความรู้ที่ก้าวหน้าไปไม่หยุดยั้ง ดังนั้น การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนานี้มีทั้งการค้นคิดสาระและกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ การประยุกต์ปรับปรุงเนื้อหาสาระที่มีอยู่ และการติดตามเรียนรู้เนื้อหาสาระที่มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นมาแล้วผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายไม่ว่าครู ผู้บริหาร บุคลากรทางการศึกษา ต้องถือเป็นภาระหน้าที่สำคัญ ในการปรับปรุงตนเองให้ทันโลก และทันสมัย แต่ขณะเดียวกันก็ต้องทำความเข้าใจสภาพแวดล้อม เพื่อประยุกต์ความรู้ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การรับความรู้มาถ่ายทอดโดยปราศจากดุลยพินิจอาจก่อความเสียหายโดยไม่คาดคิด จึงเป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะช่วยกันดูแลให้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างแท้จริง^{๔๐}

นอกจากนี้กฎหมายยังได้ระบุหลักในการจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษาไว้ด้วย (มาตรา ๙) ได้แก่^{๔๑}

^{๔๐} สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ, **ระบบการศึกษาไทย**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.bic.moe.go.th/thold/index.php?option=com_content&view=article&id=661&catid=61&Itemid=193 [๒ ม.ค. ๒๕๖๑].

^{๔๑} กระทรวงศึกษาธิการ, **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

(๑) หลักเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ หมายความว่า การจัดการศึกษาจะเน้นนโยบาย หลักการ และเป้าประสงค์ร่วมกัน แต่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้ดุลยพินิจเลือกเส้นทางและวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในการทำงานของตน

(๒) หลักการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการบริหารที่ให้สถานศึกษาบริหารจัดการได้เอง (School-based management) ตามหลักการนี้ จำเป็นต้องแยกภาระงานด้านนโยบายเกณฑ์และมาตรฐานออกจากงานด้านปฏิบัติหรืองานบริการ ทั้งนี้ หน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เกณฑ์และมาตรฐาน ส่วนเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจให้หน่วยปฏิบัติดูแลและรับผิดชอบการตัดสินใจด้วยตนเองโดยหน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่ติดตาม ประเมิน ตรวจสอบ ส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วยปฏิบัติที่ได้รับมอบอำนาจสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) การกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา ตามหลักการนี้ ในเมื่อหน่วยปฏิบัติได้รับมอบอำนาจให้ดำเนินการได้ อย่างคล่องตัวพอควรแล้ว ก็จำเป็นต้องกำหนดมาตรฐานการศึกษาให้หน่วยปฏิบัติรับผิดชอบ เพราะ การมอบอำนาจโดยไม่มีกติกาก็เท่ากับมอบให้ทำงานโดยไม่มีเป้าหมาย ซึ่งไม่สามารถประเมินได้ ในเมื่อรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ทรัพยากรสนับสนุนแก่สถานศึกษา และหน่วยงานการศึกษา ซึ่งอาจเปรียบเสมือนการซื้อสินค้าหรือบริการ ก็ต้องมีสิทธิกำหนดคุณค่าและลักษณะของสิ่งที่ต้องการซื้อ โดยยึดเป้าหมายผลการจัดการศึกษาเป็นหลัก ได้แก่ มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งหน่วยปฏิบัติเองก็ต้องวางระบบประกันคุณภาพเพื่อสร้างความมั่นใจแก่ผู้ซื้อสินค้าและบริการของตน จากนั้นจำเป็นต้องมีการประเมินผลการจัดการศึกษาโดยพิจารณาจากมาตรฐานและระบบประกันคุณภาพ อันจะเป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย อย่างน้อยผลการประเมินจะส่งเสริมให้ผู้จัดการศึกษาแต่ละระดับได้ตระหนักว่าผลการดำเนินการของตนเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับมาตรฐานการศึกษาและเกณฑ์ชี้วัดของระบบประกันคุณภาพ และต้องหาทางปรับปรุงผลการจัดการศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานและรักษาระดับการประกันคุณภาพของตนให้คงได้ รวมทั้งยกระดับการจัดการศึกษาให้สูงขึ้นด้วย

(๔) การส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และ การพัฒนาต่อเนื่อง โดยกำหนดมาตรการต่างๆ เช่น การกำหนดให้มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ การกำหนดมาตรฐานวิชาชีพ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามหลักสูตรการอบรม

มาตรฐานต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีเจตนาเพื่อรักษาคุณภาพของผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้อยู่ในระดับที่พึงประสงค์ และกระตุ้นส่งเสริมให้พัฒนาปรับปรุงตลอดเวลา อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ได้รับการศึกษาโดยตรง

(๕) การระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้เพื่อการจัดการศึกษา ทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา ได้แก่ ทรัพยากรการเงิน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในการเรียนการสอน ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ ล้วนเป็นทรัพยากรจำเป็นแต่รัฐไม่สามารถจัดหาสนับสนุนได้อย่างเพียงพอ จึงถือเป็นภาระหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนในการจัดการศึกษาจะเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของหน่วยงานการศึกษาในแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ครูอาจเชิญผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านมาช่วยสาธิตหรือสอนวิชาที่เกี่ยวข้องได้ .

(๖) การมีส่วนร่วม การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา โดยบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรต่าง ๆ จะได้รับการส่งเสริมให้เข้าร่วมเสนอแนะ กำกับติดตาม และสนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม^{๔๒}

๒.๕.๒ สิทธิและหน้าที่ของรัฐในการจัดการศึกษา

(๑) การประกันสิทธิการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งยวดสำหรับการยกระดับคุณภาพประชากร ถือเป็นการลงทุนสำคัญ อย่างน้อยรัฐต้องมีหน้าที่จัดการศึกษาให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน โดยการรองรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย เหตุผลสำคัญก็คือ มนุษย์แต่ละคนมิได้มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม ยังมีความแตกต่างหลายประการ (เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ ข้อจำกัดทางสุขภาพร่างกาย) ที่ทำให้ไม่สามารถรับการศึกษาที่มีคุณภาพได้ทั่วถึง กฎหมายจึงกำหนดให้รัฐต้องประกันความเสมอภาคเท่าเทียมกันของบุคคลในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานสิบสองปี การประกาศสิทธิเช่นนี้จึงเป็นการรับรองความเสมอภาคพื้นฐานของบุคคลในการเตรียมตัวเพื่อการใช้สิทธิสำหรับอนาคต และหากประเทศไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น รัฐบาลก็อาจประกันโอกาสในการศึกษาโดยไม่ให้เป็นภาระของผู้ปกครองได้สูงขึ้นต่อไป

^{๔๒} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๘.

(๒) การจัดแหล่งเรียนรู้ นอกจากการประกันสิทธิรับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว รัฐยังมีหน้าที่ต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น อย่าง พอเพียงและมีประสิทธิภาพ (มาตรา ๒๕) ทั้งนี้ เป็นไปตามหลักที่ว่า การศึกษาต้องครอบคลุม กลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มในฐานะที่เป็นประชาชนคนไทย และการศึกษาต้องเป็นเรื่องที่ประชาชนคนไทยสามารถแสวงหาได้โดยสะดวก การจัดแหล่งเรียนรู้เช่นนี้ ถือเป็นภาระจำเป็นที่ประเทศอารยะทั้งหลายต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดผล

(๓) การจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “รัฐ” แล้ว ต้องคำนึงถึงองค์กรของรัฐอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งรัฐกระจายอำนาจให้ประชาชนดูแลกันเอง ภายใต้การกำกับของรัฐ นั่นคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่นที่เป็นอยู่ปัจจุบัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดการศึกษาอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระบบขั้นพื้นฐาน ต่อไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะขยายบริการด้านอื่นมากขึ้น เช่น การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (เช่น การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ลักษณะต่างๆ การจัดการศึกษาปฐมวัย การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นต้น) ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามความเหมาะสมและตามความต้องการของท้องถิ่นด้วย^{๔๓}

๒.๕.๓ สิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการจัดการศึกษา

กฎหมายกำหนดทั้งสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในการจัดการศึกษาไว้กว้างขวางกว่าที่เคยเป็นมาในอดีตมาก ดังนี้

(๑) สิทธิที่ได้รับจากการจัดการศึกษาของรัฐ บุคคลต้องมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีรัฐต้องจัดการศึกษาให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย สิทธิส่วนนี้ได้รับการประกันไว้ไม่เพียงในกฎหมายการศึกษาเท่านั้น แต่ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญด้วย สำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ รวมทั้งบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้

^{๔๓} นฤมลพร ประสพสุข, สิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://narumonpornprasops.wixsite.com/social/blank-gc2et> [๔ ม.ค. ๒๕๖๑].

หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส รัฐต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ เช่น อาจจัดสถานศึกษาพิเศษ จัดระบบการศึกษาพิเศษ ให้ทุนหรืองบประมาณพิเศษเพื่อดูแล เป็นต้น นอกจากนี้ บุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ รัฐต้องจัดรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสม โดยคำนึงความสามารถของบุคคลนั้นด้วย (มาตรา ๑๐) เหตุผลสำคัญคือบุคคลที่มีความสามารถพิเศษเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศ หากจัดการศึกษาปกติอาจทำให้ไม่สามารถพัฒนาบุคคลดังกล่าวให้มีความรู้ความสามารถตามศักยภาพของเขาได้ รัฐจึงมีหน้าที่ลงทุนพิเศษสำหรับบุคคลเหล่านี้ และถือเป็นสิทธิของบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษที่จะได้รับบริการทางการศึกษาซึ่งเหมาะสมสำหรับการพัฒนาศักยภาพของตน

(๒) หน้าที่ในการจัดการศึกษา กฎหมายกำหนดหน้าที่ในการจัดการศึกษาของบุคคล กลุ่มต่าง ๆ ดังนี้บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง มีหน้าที่จัดให้บุคคลในความดูแลได้รับการศึกษาภาค บังคับตลอดจนต้องจัดให้ได้รับการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของ ครอบครัว (มาตรา ๑๑) ตามความข้อนี้ ประชาชนทุกคนซึ่งมีบุตรหลานหรือผู้อุปการะต้องมีภาระตาม กำลังความสามารถ สองระดับ

ภาระขั้นแรก คือการส่งบุตรหลานหรือผู้ได้ปกครองของตนเข้ารับการศึกษภาค บังคับ (เทียบได้ตั้งแต่ชั้นประถมไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม) ภาระส่วนนี้เป็นภาระบังคับซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองที่ละเลยอาจได้รับโทษได้ หากละเลยหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย เมื่อเยาวชนได้รับการศึกษภาคบังคับซึ่งเป็นพื้นฐานต่ำสุดแล้ว หากครอบครัวมีความพร้อมก็พึงรับภาระขั้นที่สองได้แก่ การส่งเสียให้ได้เล่าเรียนสูงขึ้นไปตามกำลังความสามารถ เช่น เรียนจนถึงชั้นอุดมศึกษา เป็นต้น หน้าที่ในการสนับสนุนการศึกษาส่วนนี้ถือเป็นการเข้าร่วมจัดการศึกษาทั้งโดยบังคับ และโดยกำลังความสามารถของประชาชน

(๓) สิทธิในการจัดการศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง (มาตรา ๑๒) ด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาเป็นเรื่องของประชาชนทุกหมู่เหล่า เริ่มตั้งแต่ครอบครัว เป็นต้นไป ดังนั้น ไม่เพียงประชาชนจะต้องมีหน้าที่สนับสนุนการศึกษาแก่บุตรหลานของตนเท่านั้น แต่ ยังมีสิทธิจัดการศึกษาได้ด้วย คือต้องถือว่ารัฐไม่มีอำนาจผูกขาดในการจัดการศึกษา หากประชาชน สามารถจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน ก็ต้องยอมให้ประชาชนมีสิทธิจัดการศึกษา ดังนั้น ตามกฎหมายฉบับนี้ ประชาชนอาจจัดการศึกษาได้หลากหลาย

เช่น ครอบครัวอาจจัดการศึกษาได้เอง คือพ่อแม่เป็นผู้สอนเอง หรือหลายครอบครัวอาจร่วมกันจัดการศึกษาแก่บุตรหลานของตน ในทำนองเดียวกัน องค์กรประชาชนระดับต่าง ๆ ก็อาจจัดการศึกษาได้เอง เช่น สถานประกอบการที่มีพนักงานจำนวนมากอาจตั้งสถานศึกษาได้เอง หรือสถาบันศาสนา และสถาบันสังคมอื่นก็มีสิทธิจัดการศึกษาได้ ทั้งนี้ เพื่อประกันว่าประชาชนจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพได้มาตรฐาน รัฐก็ย่อมมีส่วนกำหนดกฎเกณฑ์ในการประเมินและเทียบโอนระดับการศึกษาของเยาวชน เพื่อให้สามารถเข้าศึกษาต่อได้โดยไม่เสียโอกาส

(๔) สิทธิประโยชน์จากการจัดการศึกษา เมื่อจัดการศึกษาแล้วประชาชนก็ย่อมมีสิทธิประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งจากรัฐ ดังนี้ (มาตรา ๑๓ และ ๑๔)

๔.๑ การสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้ประชาชนสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมี คุณภาพได้ มาตรฐาน รัฐต้องเข้ามามีส่วนช่วยเหลือสนับสนุนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนหรือ ผู้จัดการศึกษาภาคประชาชนมีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่บุตร หรือ บุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ เช่น อาจช่วยเหลือทางวิชาการ การแนะนำให้คำปรึกษา การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ การสนับสนุนให้ใช้เวลาบางส่วนเข้าเรียนร่วมกับนักเรียนในชั้นเรียนปกติของรัฐ เป็นต้น

๔.๒ เงินอุดหนุนจากรัฐ เนื่องจากการจัดการศึกษาต้องมีค่าใช้จ่ายเพราะเป็นการ ลงทุน อย่างหนึ่ง ดังนั้นเมื่อรัฐต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายอยู่แล้ว รัฐก็พึงจัดสรร เงินอุดหนุนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่ครอบครัวหรือกลุ่มประชาชนด้วย ส่วนจะมาก น้อยเพียงใดและจัดสรรอย่างไรก็เป็นเรื่องที่รัฐจะกำหนด โดยให้ออกเป็นกฎหมาย

๔.๓ การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา สิ่งที่รัฐจะ สนับสนุน นอกจากเงินอุดหนุนแล้ว ก็คือการสนับสนุนด้านภาษี คือลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีในกรณีที่ประชาชนต้องเสียค่าใช้จ่ายการศึกษา แต่ทั้งนี้ต้องให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด^{๔๔}

๒.๕.๔ การจัดการศึกษาของชาวพุทธ

หลักการการศึกษาที่สมบูรณ์ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การศึกษาที่สมบูรณ์ จะต้องมียอดประกอบ ๓ ประการ คือ

๑) มีความฉลาด

^{๔๔} นฤมลพร ประสพสุข, สิทธิและหน้าที่ในการจัดการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://narumonpornprasops.wixsite.com/social/blank-gc2et> [๔ ม.ค. ๒๕๖๑].

๒) มีเครื่องมือควบคุมความฉลาด

๓) มีมนุษยธรรม

“การศึกษานั้นเป็นทั้งตัวการพัฒนาและเครื่องมือสำหรับพัฒนา คือ เป็นการพัฒนาตัวบุคคลขึ้นโดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้ว ก็นำไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็กลายเป็นเครื่องมือของการพัฒนา”

ในที่นี้จะกล่าวถึงหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จะนำมาเป็นพื้นฐานการจัดการศึกษาให้สมบูรณ์ เพื่อมุ่งเน้นให้มนุษย์เกิดความฉลาดหรือเกิดปัญญา แล้วนำเอาปัญญาที่เกิดจากการศึกษามาพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ดังนี้คือ^{๔๕}

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการศึกษา

พระธรรมปิฎก กล่าวว่ามนุษย์ต่างจากสัตว์อื่นในข้อที่ว่า เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกต้องศึกษา และฝึกได้ ศึกษาได้ มีหลักการที่ควรสังเกตสำคัญในเรื่องนี้ ๒ อย่างคือ

๑) **มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึก** หมายความว่า การดำเนินชีวิตอยู่ได้ มีความเป็นอยู่ที่ดีได้นั้น แทบไม่มีอะไรเลยที่มนุษย์จะได้มาเปล่า ๆ แต่ได้มาด้วยการศึกษาคือเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้นต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา

๒) **มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้** หมายความว่า การที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาได้นี้ เป็นความพิเศษของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดงามประเสริฐ เมื่อมนุษย์พัฒนาได้สูงสุด จึงถือเป็นผู้ประเสริฐ แม้แต่เทวดา พระพรหมก็กราบไหว้เคารพนับถือ ต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่เกิดมาด้วยสัญชาตญาณอย่างไร ก็ตายไปด้วยสัญชาตญาณอย่างนั้น ในทางพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้องก็คือ การทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องที่จะนำเข้าสู่จุดมุ่งหมายคือการมีวิถีชีวิตที่ถูกต้องดี เราเรียกกันว่า มรรค คำว่ามรรค คือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดงามซึ่งนำไปสู่จุดมุ่งหมายได้ มรรคนี้เป็นของคู่กันกับหลักการอีกอย่างหนึ่งคือ สิกขา ดังนั้นหากต้องการให้มีชีวิตที่ถูกต้องดงามก็ต้องมีการฝึกฝนหรือฝึกหัด และการฝึกฝนฝึกหัดให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดงามเราเรียกว่า สิกขา หรือศึกษา เพราะฉะนั้น การศึกษา ก็คือการฝึกฝนให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องดงาม

^{๔๕}พิมพ์ฉิม พินิจ คำ, การศึกษาพุทธศาสนวันอาทิตย์, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/fon5481136057/hnwy-thi-4/4-4> [๔ ม.ค. ๒๕๖๑].

ในเมื่อการศึกษาเป็นการฝึกฝนพัฒนาคน ให้ดำเนินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความหมายจึงตามมาว่า トラバใดชีวิตของเรายังไม่สมบูรณ์ ยังมีความบกพร่อง ยังมีปัญหา ยังมีทุกข์ トラบนั้นเรายังต้องพัฒนาชีวิตกันเรื่อยไป นั่นก็คือ การศึกษาตลอดชีวิต หรือพัฒนาชีวิตกันตลอดชีวิตนั่นเอง

๒.๕.๕ หลักธรรมพื้นฐานของพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์

หลักพุทธธรรมที่จะนำมาเป็นหลักในการประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ

๑) หลักพุทธธรรมที่เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปัญหา ครอบคลุมทั้งระบบอย่างเป็นกระบวนการ หลักพุทธธรรมนี้จะใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางการศึกษาที่ดำเนินไปในทุกขั้นตอน หลักพุทธธรรมกลุ่มนี้คือ อริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาท

๒) หลักพุทธธรรมเชิงปฏิบัติการ เสริมในรายละเอียด เมื่อตรวจสอบพบจุดบกพร่องของกระบวนการศึกษา หรือกระบวนการเรียนการสอนนั้น การนำหลักพุทธธรรมนี้ไปใช้ก็ทำได้สองอย่างคือ ในฐานะทบทวนแผน (Re-planning) ตามความเป็นจริงที่ปรากฏออกมาจากการตรวจสอบด้วยหลักอริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาท

ในเรื่องของการศึกษา หรือกระบวนการเรียนการสอน อันถือว่าเป็นหนึ่งในปัญหาสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ก็ควรจะดำเนินไปโดยใช้หลักอริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาทมาเป็นหลักการขั้นพื้นฐานที่สำคัญ แล้วนำเอาเรื่องอื่นมาเป็นบริวาร หลักสำคัญที่จะต้องตระหนักไว้เสมอก็คือ การใช้หลักอริยสัจและปฏิจจสมุปบาท มาเป็นหลักในการแก้ปัญหา หรือดำเนินการในเรื่องราวใด ๆ นั้น ต้องตรวจสอบเรื่องนั้น ๆ ทั้งระบบ เพื่อให้พบความจริง ไม่มองเฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง แต่ตรวจสอบเพื่อค้นหาความจริงแล้วแก้ปัญหาตามเหตุปัจจัยที่ปรากฏ บางเรื่องอาจแก้ทั้งหมด บางเรื่องอาจจะแก้เพียงจุดใดจุดหนึ่งก็เพียงพอ^{๔๖}

เมื่อเรานำหลักการพุทธธรรมมาใช้ในการเรียนการสอนเราจะมองเฉพาะจุดเล็ก ๆ จุดเดียว ก็จะไม่ครอบคลุมประเด็นในทุก ๆ ด้าน ต้องทำความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่หลักสูตร อาคารสถานที่ ครูอาจารย์ บรรยากาศ อุปกรณ์ วัสดุครุภัณฑ์ ขวัญกำลังใจ หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่มีอยู่ ต้องนำมาพิจารณาให้หมด ตรงจุดไหนที่เห็นว่าดีอยู่แล้วก็รักษาไว้ แต่ส่วนที่บกพร่องก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

^{๔๖} พิมพิมล พลเวียง, ปัญหาจากเสียงสะท้อนเด็กไทยยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

การใช้หลักการนี้มาพัฒนา ผลออกมาจะมีความเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน และความจริงที่ถูกต้องก็คือ ทางสายกลางที่มีความสมดุลในทุกขั้นตอนคุณธรรมที่จะต้องนำมาเสริมลงในกระบวนการเรียนการสอน ที่ควรทำความเข้าใจ มีดังนี้^{๔๗}

ปัญญา

ปัญญาและกระบวนการอันนำไปสู่การเกิดปัญญา คือความรู้ทั้งตนเอง วิชาการต่าง ๆ สิ่งแวดล้อม สังคม และความเป็นไปของโลกอย่างชัดเจน นับเป็นจุดหมายปลายทางของกระบวนการเรียนการสอนทุกวิชา ในทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งปัญญาออกเป็นสามประเภทคือ สชาติปัญญา ปัญญาติดตัวมาตั้งแต่เกิด (พันธุกรรม) นิปากปัญญา ความรู้ในด้านอาชีพ และวิปัสสนาปัญญา เป็นความรู้แจ้ง รู้จริง รู้ถูกต้อง และกระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง (สุตมยปัญญา) เกิดจากการคิด (จินตมยปัญญา) เกิดจากการอบรมตนเอง (ภาวนามยปัญญา)

อริยมรรค ๘

อริยมรรค ๘ เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาของทุก ๆ วิชา เพราะหลักการของอริยมรรค อยู่ที่ สัมมา คือ ความถูกต้องชอบธรรมในลัทธิชีวิตของมนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ ล้วนดำเนินไปในกรอบแห่งอริยมรรคทั้งสิ้น หากลัทธิเหล่านั้นดำเนินไปผิดทาง ชีวิตก็ต้องรับผลแห่งความผิดนั้นอย่างตรงไปตรงมา ไม่มีทางหลีกเลี่ยง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าได้ใช้ลัทธิชีวิตให้ถูกต้องในทุกขั้นตอน ผลออกมาเป็นความไร้ทุกข์ อย่างยุติธรรม ไม่มีใครจะมาเปลี่ยนแปลงผลแห่งความถูกต้องเหล่านั้นได้

อริยมรรค เป็นเรื่องของความถูกต้องที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างครบถ้วน คือ

๑) **สัมมาทิฐิ** คือความเห็นชอบ ความเห็นอันถูกต้องถ่องแท้ เป็นความจริงแท้ ไม่ใช่ผลที่เกิดจากการคาดคะเนหรือตั้งสมมติฐานใด ๆ ทั้งสิ้น และความเห็นที่ถูกต้อง จะต้องสามารถค้นหากระบวนการแห่งความจริงนั้นอย่างครบวงจรอีกด้วย

๒) **สัมมาสังกัปะ** คือดำริชอบ ดำริถูกต้อง สอดคล้องกับความจริงที่ปรากฏนั้นเมื่อความจริงปรากฏเป็นพื้นฐานแล้ว ความดำริที่สอดคล้องกับความจริง ก็จะสามารถได้อย่างถูกต้อง ไม่เบียดเบียนกายใจของตนและผู้อื่น

^{๔๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๕.

๓) **สัมมาวาจา** คือวาจาชอบ การพูดจาถูกต้อง เมื่อใจประจักษ์ความจริงทุกด้าน วาจาอันทำหน้าที่เป็นสื่อของใจ ก็จะสะท้อนสื่อสารถ่ายทอดออกมาแต่ความจริงที่ประจักษ์แล้วนั้น

๔) **สัมมากัมมันตะ** คือการงานชอบ การงานถูกต้อง ไม่ว่างานทางกายหรือทางใจ หากเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นจริง ย่อมเสริมค่าให้ชีวิตของผู้ทำ และสังคมที่เกี่ยวข้องจะพลอยได้รับผลเป็นสุขไปด้วย

๕) **สัมมาอาชีวะ** คือ การประกอบอาชีพชอบ การประกอบอาชีพถูกต้อง เมื่อทราบความจริงของชีวิตว่า การประกอบอาชีพที่ถูกต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มุ่งนำเอาผลที่ได้มาจากการใช้ความรู้ความสามารถ มาประกอบอาชีพให้ยืนยาว และอำนวยความสะดวกแก่เพื่อนมนุษย์ ก่อให้เกิดความปิติปราโมทย์ อิ่มทั้งกายและใจ

๖) **สัมมาวายามะ** คือความเพียรชอบ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง เมื่อได้ทราบความจริงว่า การประกอบความเพียรที่ผิดทำให้ชีวิตตกต่ำ นำความหายนะมาสู่ชีวิต เช่น พากเพียรในการประกอบบารมี มีแต่นำทุกข์มาสู่ชีวิต ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ก็ยึดเอาความเพียรถูกต้องคือ เพียรเล็ก ลด ละ พฤติกรรมที่ขัดขวางความก้าวหน้าทั้งทางกายและทางใจ เมื่อทำได้แล้วก็ต้องเพียรพยายามระวังมิให้บาปเกิดขึ้นหรือมิให้พฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาต้องหวนกลับมาสู่ชีวิตอีก ขณะเดียวกัน ก็ศึกษาอบรมบ่มเพาะแต่สิ่งที่ดีงาม พร้อมกับพัฒนา และรักษาให้อยู่กับชีวิตจนเกิด ความสมบูรณ์ และสมดุล

๗) **สัมมาสติ** คือ ความระลึกชอบ ความระลึกที่ถูกต้อง กล่าวคือ ระลึกรู้สึกต่อชีวิต ตามความเป็นจริงอย่างเป็นกระบวนการ เข้าใจพฤติกรรม กิริยาหรือปฏิกิริยาของชีวิต เข้าใจผลอันเกิดจากกิริยา และปฏิกิริยาต่าง ๆ ของชีวิต ทั้งในส่วนกาย ความรู้สึกพฤติกรรมของจิต ตลอดถึงหลัก และกฎเกณฑ์ของชีวิต ที่จะต้องดำเนินไปตามกระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลง ตามเหตุปัจจัยอยู่เนืองนิตย์

๘) **สัมมาสมาธิ** คือความตั้งใจชอบ ความมั่นคงของจิตที่ถูกต้อง เป็นธรรมชาติที่จิตของมนุษย์เคลื่อนไหวไปมารับอารมณ์ต่าง ๆ อย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากจิตดับอยู่ในสภาวะปกติ ก็ไม่เกิดความเดือดร้อนใด ๆ แต่เมื่อมีกิเลสเข้ามาครอบครองจิตทำให้หวั่นไหวผิดปกติ ก็เกิดความทุกข์ ความจริงก็ปรากฏอยู่ว่า แม้องค์ประกอบชีวิตส่วนอื่นสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่สามารถทำจิตให้ปกติได้ ความทุกข์ก็คงมีอยู่อย่างมากมาย เข้ามาสู่ชีวิตไม่ขาดสาย การเจริญภาวนาคือ วิธีการฝึกจิตให้สงบมั่นคง

และเหมาะสม พร้อมทั้งจะ เรียนรู้ และสู้กับอารมณ์ที่จะมาอย่างไม่หวั่นไหว อันจะเป็นพื้นฐานให้เกิดความรู้แจ้ง (ญาณ) จนสามารถป้องกันจิตจากการคุกคามจากกิเลสต่าง ๆ แล้วในที่สุดก็จะพบกับความหลุดพ้น (วิมุตติ) ปราศจากกิเลสทั้งปวง

ไตรสิกขา คือการศึกษา ๓ อย่าง ประกอบด้วยศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา การสรูปอริยมรรคลงในไตรสิกขาก็จะเป็นภาพของหลักการของการศึกษา ที่ควรจะต้องสอดแทรกเข้าไปในทุกสาขาวิชา กล่าวคือ^{๔๘}

๑) **ศีลสิกขา** คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนากาย และวาจา ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะเพราะว่าความถูกต้องทั้งสามอย่างนี้เป็นเรื่องของระเบียบวินัยอันจะควบคุมพฤติกรรมหรือความเคลื่อนไหวทางกาย วาจา ให้ดำเนินไปในทิศทางปกติ ไม่ขัดขวางพัฒนาการของตนหรือสังคม

๒) **สมาธิสิกขา** คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาจิต ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิเพราะว่าองค์ประกอบของอริยมรรคทั้งสามประการนี้เป็นเรื่องของการฝึกฝนอบรม ควบคุมจิตให้รู้จักคิดอย่างเป็นระเบียบ เรียกว่า คิดเป็นการที่มนุษย์จะคิดเป็นโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นมีความมั่นคงพอที่จะต้านทานกระแสยั่วยืมที่มาจากทวารสามัคคีให้หวั่นไหวไปในทางบวกหรือลบ แต่มั่นคง แน่วแน่ เยือกเย็น นั้นเป็นการสร้างจิตให้มีพลัง เป็นฐานในการรองรับสรรพวิชาต่าง ๆ อย่างมั่นคง

๓) **ปัญญาสิกขา** คือการศึกษาฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เพราะความสามารถที่จะมองเห็นความจริงในเรื่องราวต่าง ๆ แล้วหาทางออกให้กับตนเองและผู้เกี่ยวข้องโดยตลอดทั้งในส่วนกายและในส่วนจิตกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีไตรสิกขาเป็นพื้นฐาน คงต้องมีจุดเน้นที่มีระเบียบวินัย (ศีล) จิตใจที่มั่นคงหนักแน่น (สมาธิ) มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริง (ปัญญา) ความจริงจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้ทั้งปวง เพราะสิ่งทั้งปวงล้วนมีความจริงประกอบอยู่อย่างเพียงพอตามธรรมชาติของสิ่งนั้น^{๔๙}

สรุปได้ว่า การศึกษามีหน้าที่สร้างสรรค์ทั้งสองด้านไปพร้อมกัน คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้ถึงความสมบูรณ์และสร้างสรรค์อารยธรรมที่ส่งเสริมให้ระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเจริญออกมาไปในวิถีทางที่เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น ๆ การศึกษาที่แท้คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมไป

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๑๖๗.

^{๔๙} อ่างแล้ว.

ด้วยกันกับการสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืน นักการศึกษาที่ยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา ก็พยายามพิจารณาตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ใช้หลักศาสนานำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา เราก็มองเห็นปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาอย่างชัดเจนว่า การศึกษาที่ขาดคุณภาพเป็นสาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ จึงได้หันกลับมาพิจารณากันว่า การจัดการเรียนการสอนในอนาคตมีความจำเป็นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นจึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน โดยได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน ด้วยตั้งความหวังร่วมกันว่า การจัดการเรียนการสอนอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เพราะพระพุทธศาสนาเหมาะสมอย่างยิ่งกับสังคมไทย ก็จะก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการศึกษา และการพัฒนาสังคมเพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ ก็ควบคุมการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลและเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่สมดุลและการพัฒนาที่สมบูรณ์ เช่นนี้จะเป็นพลวปัจจัยให้เกิดสังคมที่ปึกติสุขที่ มนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จะอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยกันด้วยสันติ บนพื้นฐานแห่งความเมตตาธรรม อันเป็นแกนนำแห่งสัมพันธภาพที่ไร้พรมแดนก็เพราะอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำมาซึ่งสุขของสรรพสิ่งทั้งปวง การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาระบบกัลยาณมิตรระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งในปัจจุบันครูกับศิษย์มีความปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ห่างกันมาก ครูทำหน้าที่เพียงบรรยาย (สปีปทายก) แล้วก็จบออกไป โอกาสที่ครูและศิษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ทางความรู้ก็ไม่มี ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาสมัยก่อนแบบตะวันออก เช่น การเรียนแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียง เช่น หมอชีวกโกมารภัจจ์ ไปเรียนที่เมืองตักสิลา หลักสูตร ๑๔ ปี ต้องเรียนวิชาการแพทย์ ๗ ปี อยู่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์อีก ๗ ปี ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความประทับใจในจรรยาบรรณต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ รวมทั้งศีลธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาด้วยนี่คือการสอนแบบตะวันออกและเป็นระบบที่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบัน ระบบกัลยาณมิตรได้พังทลายแล้ว เพราะแนวคิดและค่านิยมแบบตะวันตก และการศึกษาสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทโดยเน้นปรัชญาการศึกษาตามรูปแบบทางตะวันตกมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย ทำให้เกิดการทวนกระแสระหว่างปรัชญาการศึกษาตะวันตกและวัฒนธรรมไทย

เพราะเหตุนี้ การศึกษาของชาวพุทธเพื่อสร้างสันติภาพดังกล่าว ตัวแปรที่สำคัญก็คือการจัดการศึกษาให้ถูกต้องโดยให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของสังคมไทย นั่นคือการจัดการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดของ “การศึกษาเชิงพุทธ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะต้องเน้นระบบกัลยาณมิตร และความสมดุลระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุกับจิตใจควบคู่กันไป โดยบุคคลที่ได้รับการศึกษาด้านนี้จะได้รับผล

ตามความมุ่งหมายของการศึกษาทั้งในแง่คุณสมบัติประจำตัวกล่าวคือ มีปัญญาและกรุณา ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาในแง่ของทฤษฎีเชิงพุทธสามารถดับความทะยานอยากสิ่งของที่เกินความจำเป็นได้และในแง่ของการดำเนินชีวิต จะสามารถฝึกฝน อบรม ตนเองได้ดีทั้งในด้านร่างกาย และจิตใจ สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ และจะสามารถบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ทั้งในด้านวัตถุและจิตใจนั้นก็คือการบรรลุถึงความไม่เห็นแก่ตัวซึ่งจะนำไปสู่ภาพรวมของการพัฒนาทางสังคมโดยอาศัยแนวคิดการศึกษาเชิงพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา เพื่อการศึกษาที่สมบูรณ์และเพื่อความสงบสุขของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป

๒.๕.๖ การจัดการศึกษาของชาวอิสลาม

การศึกษาในอิสลามไม่ใช่แค่การถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์หรือทักษะจากชนรุ่นหนึ่งไปยังชนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในอิสลามการศึกษามีความหมายที่กว้างและครอบคลุมทุกด้าน การศึกษาเป็นกระบวนการอบรมและบ่มเพาะสติปัญญา ร่างกายและจิตวิญญาณ เพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนี้^{๕๐}

๑) ตัรบียะฮ์ หมายถึง การอบรม การขัดเกลาจิตใจ

๒) ตะอ์ลีม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ รวมถึงความรู้ทางศาสนาและความรู้ทางโลก

๓) ตะอ์ดีบ หมายถึง การอบรมบ่มนิสัยให้มีคุณธรรม จริยธรรมและมีระเบียบวินัย

จากคำนิยามข้างต้น จะพบว่าการศึกษาในอิสลามมีลักษณะเฉพาะดังนี้

๑) เป็นการศึกษาตลอดชีพ

๒) เป็นการพัฒนาทุกส่วนของความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิญญาณ สติปัญญา ร่างกาย และสังคม

๓) เป็นการสนองตอบวัตถุประสงค์ของการสร้างมนุษย์ คือเพื่อเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ และเป็นตัวแทนของพระองค์บนผืนแผ่นดิน

๔) ทำให้สมาชิกของสังคมมีคุณธรรมและจริยธรรม มีความเจริญรุ่งเรือง

เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

บุรฮานุดดีน อัล ซรรนญี กล่าวว่าการศึกษาในอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑) แสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์

๒) เพื่อชีวิตในอนาคต

^{๕๐} มัสลัน มาหะมะ, *อิสลามกับระบบการศึกษา*, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.islammore.com/view/957> [๙ ก.พ. ๒๕๖๑].

๓) ขจัดความไม่รู้

๔) พิทักษ์รักษาศาสนา และ การคงอยู่ของอิสลาม^{๕๑}

อัลเฆาะซาลี กล่าวว่าการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งอัลลาค (จริยธรรม) ที่ดี และเพื่อขจัดความไม่รู้

อิบน์ คอลดูน กล่าวว่าการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑) ให้นักเรียนสามารถวางแผนที่จะตอบสนองความต้องการของสังคม

๒) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่อยู่เหนือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัส

๓) พัฒนาบุคลิกนิสัยให้สอดคล้องกับศาสนา เพราะจะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างสงบสุข

๔) ให้นักเรียนมั่นใจกับวิถีการดำเนินชีวิต

ซัยยิดนากิบ อัลออตตาส กล่าวว่าการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อผลิตกัลญาณชน มนุษย์ที่ดี มีคุณธรรม (ศอลิห) นั่นคือบุคคลที่มีจรรยาบรรณทางอันงดงาม (อะดับ)

หะสัน ลังกุลง กล่าวว่าการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อผลิตบ่าวที่เคารพภักดีต่อพระองค์ อัลลอฮ์ ในขณะที่เดียวกันแต่ละศาสตร์จะมีวัตถุประสงค์เฉพาะ ที่ผู้ศึกษาต้องบรรลุให้เกิดความเชี่ยวชาญในศาสตร์นั้นๆ

มุฮัมมัด อะฎียะฮ กล่าวว่าเป้าหมายแรกและเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอิสลามคือการขัดเกลาทางศีลธรรมและการอบรมทางจิตวิญญาณ ท่านมีทัศนะว่าจริยธรรมทางศาสนาเป็นอุดมการณ์ เป็นจริยธรรมที่สมบูรณ์และลักษณะอันสูงส่งนี้เป็นพื้นฐานของการศึกษาในอิสลาม

อับดุลลอฮ์ นะซิห อุลวาน ได้กล่าวไว้ ว่าการให้การศึกษาต้องครอบคลุมด้านต่างๆ เช่น ด้านความศรัทธา จริยธรรม สรีระ สติปัญญา และสังคม สรุปแล้วการศึกษาที่สมบูรณ์ตามทัศนะของอับดุลลอฮ์ นะซิห อุลวานนั้นต้องครอบคลุม ๔ ด้าน คือ ด้านสรีระ จิตใจ สติปัญญา และสังคม

สะฟิร อาลัม กล่าวว่าการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อ

๑) ใ้บุคคลได้ทำอิบาดะฮ์(เคารพภักดี)ต่ออัลลอฮ์ ดังเป้าหมายของการสร้างมนุษย์และญินดังคำรัสของอัลลอฮ์ ในอัลกุรอานความว่า และข้า (อัลลอฮ์) มิได้สร้างญินและมนุษย์เพื่ออื่นใด เว้นแต่ให้เคารพภักดีข้า

๒) เพื่อสร้างประชาชาติ (อุมมะฮ์) ที่ดี ดังคำรัสของอัลลอฮ์ ความว่า พวกเจ้านั้นเป็นประชาชาติที่ดียิ่งซึ่งถูกให้อุบัติขึ้นสำหรับมนุษยชาติโดยที่พวกเจ้าใช้ให้ปฏิบัติสิ่งที่ชอบ และห้ามมิให้ปฏิบัติสิ่งที่มิชอบ

^{๕๑} มัสลัน มาหะมะ, **อิสลามกับระบบการศึกษา**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.islammore.com/view/957> [๙ ก.พ. ๒๕๖๑].

๓) เพื่อปลูกฝังคุณค่าของอิสลามในตัวมนุษย์

๔) เพื่อชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับมุสลิม และการขอให้อัลลอฮ์ ทรงชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่มุสลิมวอนขออยู่เป็นกิจวัตรในทุกครั้งที่เขาละหมาด

เป้าหมายที่ได้เสนอไว้ในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเจดตะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียในปีค.ศ. ๑๙๗๗ ได้เสนอว่า เพื่อการเจริญเติบโตทางบุคลิกภาพของมนุษย์ที่มีความสมดุล โดยการฝึกฝนทางจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและประสาทสัมผัส การศึกษาของประเทศมุสลิมควรมุ่งเน้นให้มนุษย์เจริญเติบโตในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา การจินตนาการ สรีระ วิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งบุคคลและส่วนรวม พร้อมทั้งโน้มแน่วและชักจูงเข้าสู่พระผู้เป็นเจ้า เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาคือการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ทั้งในระดับบุคคล สังคมและมนุษยชาติ จากความหมายดังกล่าว การให้การศึกษาที่แท้จริงจะต้องทำให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการที่สมดุลในทุกด้าน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเพื่อผลิตมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย สังคม จิตใจ วิญญาณ และสติปัญญา^{๕๒}

สรุปได้ว่า เป้าหมายของการศึกษาในอิสลามนั้นมีมากมาย แต่เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาอิสลามคือการสร้างมนุษย์เพื่อการเคารพภักดี(อิบาดะฮ์)และการเป็นผู้แทน(เคาะลีฟะฮ์)ของพระองค์บนผืนแผ่นดิน การที่มนุษย์จะเป็นบ่าวที่เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์และเป็นเคาะลีฟะฮ์ได้ ต้องเป็นมนุษย์ที่ศอลิห และสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เป็นบ่าวที่ดีของพระองค์นั้นคืออิสลาม การที่จะรู้จักและเข้าใจอิสลามต้องอาศัยการศึกษาเท่านั้น

หลักสูตรการศึกษาอิสลาม

หลักสูตรของการศึกษาอิสลามมีลักษณะโดยสรุปดังนี้

- ๑) เกี่ยวข้องกับการศรัทธาในความเอกภาพของอัลลอฮ์ (เตาฮีด)
- ๒) เกี่ยวเนื่องกับศาสนา
- ๓) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์
- ๔) สอดคล้องกับทุกชีวิตบนผืนแผ่นดิน

ระบบการศึกษาอิสลาม

ในปัจจุบันประเทศมุสลิมส่วนใหญ่มีระบบการศึกษาอยู่สองระบบที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ทั้งสองระบบวางอยู่บนพื้นฐานปรัชญาที่ต่างกัน เป้าหมายทางการศึกษาจึงแตกต่างกันโดยปริยาย ระบบการศึกษาทั้งสองนี้คือ^{๕๓}

^{๕๒}เกษม ผิวดี, ปรัชญาการศึกษาในอิสลาม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.piwdee.net/kab4/sanma20.htm> [๙ ก.พ. ๒๕๖๑].

^{๕๓}มัสลัน มาหะมะ, อิสลามกับระบบการศึกษา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.islammore.com/view/957> [๙ ก.พ. ๒๕๖๑].

๑) ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม (Traditional System)

๒) ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ (Modern System)

ระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม หรืออาจเรียกว่า ระบบการศึกษาศาสนา (Religious System) การศึกษาในระบบนี้จะเน้นหนักในเรื่องศาสนา โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจและนำศาสนามาเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต และยอมรับว่าอะหฺย (คำวิจารณ์) เป็นแหล่งที่มาของสัจธรรม

ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่เป็นระบบการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาตะวันตก และปรัชญาเซคิวลาร์ (Secular) ที่แยกศาสนาออกจากการเมือง การศึกษาในระบบนี้จะไม่ยอมรับว่าอะหฺย (คำวิจารณ์) คือแหล่งที่มาของความรู้ แต่จะยอมรับความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ที่มาจากสมมุติฐานต่าง ๆ ที่ได้รับการทดลองทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น

ปัจจุบันการศึกษาทั้งสองระบบดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในประเทศมุสลิม ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากการศึกษาแบบสมัยใหม่มักได้ทำงานกับภาครัฐ และได้ดำรงตำแหน่งที่สูง ส่วนผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากการศึกษาแบบดั้งเดิมจะวนเวียนอยู่กับการเป็นครูสอนศาสนา บางคนอาจจะรับราชการ และได้รับตำแหน่งที่ค่อนข้างต่ำ เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนส่วนใหญ่จึงมุ่งไปยังสถาบันที่ใช้ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษาที่มีโอกาสมักจะเลือกเรียนในสถาบันที่ใช้ระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ ส่วนบรรดานักศึกษาที่ขาดโอกาสจะเลือกศึกษาในสถาบันการศึกษาแบบดั้งเดิม อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้ผลผลิตทางการศึกษาแบบดั้งเดิมไม่สามารถที่จะเทียบเคียงกับผลผลิตทางการศึกษาแบบสมัยใหม่

ในประเทศไทยก็เช่นกัน การศึกษาอิสลามมีสองระบบ คือการศึกษาแบบดั้งเดิมและระบบการศึกษาแบบสมัยใหม่ บางสถาบันการศึกษาจะมีทั้งสองระบบ แต่จะเป็นอิสระต่อกัน เช่น กรณีสอนโรงเรียนสองระบบ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ซึ่งในช่วงเช้าจะเป็นการสอนวิชาศาสนาเพียงอย่างเดียว ส่วนในตอนบ่ายจะเป็นระบบการสอนวิชาสามัญ แม้ในปัจจุบันโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามได้ใช้หลักสูตรบูรณาการ แต่ไม่สามารถสรุปได้ว่า ผลผลิตของหลักสูตรนี้จะดีกว่าผลผลิตของหลักสูตรเดิมที่แยกวิชาศาสนาและวิชาสามัญออกจากกัน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรบูรณาการที่แท้จริงไม่ได้หมายถึงการรวมวิชาศาสนาและวิชาสามัญเข้าด้วยกันเพียงอย่างเดียว แต่หลักสูตรบูรณาการมีความหมายที่ลึกซึ้งกว่านั้น

ความจริงการศึกษาในทัศนะอิสลาม เป็นการศึกษาแบบบูรณาการ ทั้งวิชาศาสนาและวิชาการเข้าด้วยกัน การกลับสู่ระบบการศึกษาแบบอิสลามที่แท้จริง จำเป็นที่จะต้องสร้างระบบใหม่ขึ้นมา ระบบการศึกษาใหม่ต้องเป็นแบบบูรณาการที่ทั้งสองระบบสามารถศึกษาด้วยกันอย่างมีกฎเกณฑ์ และทั้งสองระบบจะแยกออกจากกันไม่ได้ ไม่ควรมีการแยกวิชาศาสนาออกจากวิชาสามัญ หรือแยกวิชาสามัญออกจากวิชาศาสนา เพราะตามทัศนะอิสลามนั้น ไม่ได้หมายถึงการศึกษาวิชาอัลกุ

รอน หรือวิชาศาสนาบัญญัติเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการศึกษาทุกสาขาวิชาที่สอนตามทัศนะของอิสลาม

ในยุคแรก ๆ ของประวัติศาสตร์อิสลาม นะบีมุฮัมมัด ได้ให้ความสำคัญกับวิชาการสาขาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิชาการทางศาสนาหรือวิชาการทางโลก ดังข้อเขียนของ อะหมัด ซาลาบี ว่า

เมื่อนะบีมุฮัมมัด ถึงเมืองมะดีนะฮ์ มัสยิดของท่านก็ถูกสร้างขึ้นที่อัลมิมบฏ และในมัสยิดแห่งนี้ นะบีมุฮัมมัด เคยสอนเคาะหาบะฮ์ของท่านเกี่ยวกับวิชาศาสนา และวิชาทางโลก

อีกตัวอย่างหนึ่งเราเห็นได้จากเหตุการณ์หลังสงครามบะดร์ ซึ่งชัยชนะในครั้งนั้นเป็นของมุสลิม ชาวกรอยซหลายคนถูกจับเป็นเชลยศึก นะบีมุฮัมมัด จึงมอบหมายให้เชลยสงครามสอนลูกหลานมุสลิมที่อยู่ในนครมะดีนะฮ์ เพื่อเป็นค่าไถ่สำหรับพวกเขา ทั้งที่เชลยสงครามเหล่านั้นไม่มีความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานเลย แต่ทำไมนะบีมุฮัมมัด ถึงอนุญาตให้พวกเขาสอนบรรดาลูกๆมุสลิม สิ่งนี้ย่อมแสดงให้เห็นประจักษ์ว่านะบีมุฮัมมัดได้ให้ความสำคัญกับวิชาการอื่น นอกเหนือไปจากวิชาการทางศาสนา ในยุคต้นของประวัติศาสตร์อิสลามการศึกษาของชาวมุสลิมมีเพียงระบบเดียว มีการเรียนการสอนทั้งวิชาการศาสนาและวิชาการทางโลก ในสมัยอับบาซียะฮ์ก็เช่นเดียวกัน วิชาศาสนาและวิชาสามัญได้รวมอยู่ในหลักสูตรเดียวกัน^{๕๔}

เมื่อพิจารณาถึงวิชาการต่างๆ ของบรรดามุสลิมในยุคต้นประวัติศาสตร์อิสลาม เราจะตระหนักว่าวิชาการศาสนาและวิชาการสามัญนั้นไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ และทั้งสองวิชาได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรเดียวกัน แม้กระทั่งสมัยที่ชาวมองโกลรุกรานประเทศมุสลิม บรรดาประเทศมุสลิมในขณะนั้นยังคงมีหลักสูตรทั่วไปเพียงหลักสูตรเดียว ไม่มีการแยกวิชาศาสนาและวิชาสามัญ การแยกวิชาศาสนาและวิชาสามัญออกจากกันนั้นเริ่มขึ้นในศตวรรษที่ ๑๙-๒๐ แห่งคริสตศักราช เมื่อประเทศมุสลิมตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก

ในต้นศตวรรษที่ ๒๑ นี้ถือว่าเป็นสมัยของการฟื้นฟูทางการศึกษา นักการศึกษามุสลิมต่างพยายามที่จะย้อนกลับไปสู่ ยุคของนะบีมุฮัมมัด สมัยนั้นการศึกษามีเพียงระบบเดียว แต่การบูรณาการที่แท้จริงเป็นสิ่งที่ยากในทางปฏิบัติ เพราะมิใช่หมายถึงการรวมวิชาการต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างไม่มีกฎเกณฑ์ แม้วิชาการจะได้รับการบูรณาการเข้าด้วยกันแล้ว แต่สถานภาพของวิชาการต่างๆจะไม่เท่าเทียมกัน วิชาการศาสนาจะมีสถานภาพที่สูงกว่าวิชาการอื่น ความพยายามในปัจจุบันที่ต้องการทำให้ทุกวิชา มีสถานภาพที่เท่าเทียมกัน เป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาของกลุ่มวัตถุนิยม อะลี อัซรอฟ ได้กล่าวถึงสถานภาพของวิชาต่าง ๆ อย่างชัดเจนว่า

ศาสตร์ในสาขาวิชาต่างๆ นั้นมีสถานภาพที่แตกต่างกัน ศาสตร์ที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณจะมีสถานภาพที่สูงสุด ศาสตร์ที่เกี่ยวกับคุณค่าแห่งคุณธรรมจะมีความสำคัญรองลงมา จากนั้นก็จะเป็น

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน.

ศาสตร์ที่เกี่ยวกับสติปัญญา หรือศาสตร์ที่จะนำมาซึ่งหลักการของสติปัญญา จากนั้นก็จะเป็นศาสตร์ที่ควบคุมและจัดระเบียบจินตนาการ และตามด้วยศาสตร์ที่จะช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมประสาทสัมผัส"

จากเป้าหมายการศึกษาที่ได้เสนอไว้ในการประชุมเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเจดตะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เราจะเห็นว่าการศึกษาในทัศนะของอิสลามเป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่รวมวิชาสาขาต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้มีพัฒนาการทุกด้าน สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นในยุคแรกของอิสลาม คำศัพท์ วิชาศาสนาและวิชาสามัญ ยังไม่ปรากฏ เพราะทุกสาขาวิชาถูกรวมเข้าด้วยกันภายใต้วิชาศาสนา ที่เป็นเช่นนี้เพราะการศึกษาของชาวมุสลิมในยุคต้นของอิสลามมีเพียงระบบเดียว และหลักสูตรมีเพียงหลักสูตรเดียวเช่นกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ปัจจุบันนี้วิชาศาสนาและวิชาสามัญถูกแยกออกจากกัน จนทำให้เกิดสองระบบ และระบบการศึกษาทั้งสองก็มีปรัชญาที่ขัดแย้งกัน การที่เราจะบูรณาการทั้งสองระบบการศึกษานี้เข้าด้วยกันจึงเป็นสิ่งที่ยาก ชัยยิด อะลี อัซรอฟ มีทัศนะว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะบูรณาการทั้งสองระบบการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันให้วางอยู่บนปรัชญาเดียวกัน เพราะปรัชญาของทั้งสองระบบนี้มีความขัดแย้งกันโดยสิ้นเชิง^{๕๕}

สรุปได้ว่า บุคลากรทางการศึกษาจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของอิสลาม แม้ว่าจะสามารถปฏิบัติได้ในบางระดับ แต่ต้องได้รับการปฏิบัติอย่างรอบคอบ เพราะการบูรณาการที่หละหลวมจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี อย่างไรก็ตาม เมื่อเราตระหนักว่าหลักสูตรการศึกษาในอิสลามเป็นหลักสูตรบูรณาการ ความพยายามที่จะต้องบูรณาการการศึกษาจึงควรได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นักปราชญ์มุสลิมและบุคคลที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมืออย่างจริงจังในการแก้ปัญหาการศึกษา และร่วมมือสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับอิสลาม อันจะนำมาซึ่งอารยธรรมและความรุ่งเรืองแก่สังคมมุสลิม

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

วัดท่าการ้อง เป็นพระอารามพื้นที่ตั้งของวัดโดยรวมเป็นที่ราบอยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับวัดธรรมารามและวัดกษัตราธิราชอยู่ห่างจากเกาะเมืองประมาณ ๓ กิโลเมตร ตั้งอยู่นอกพระนครด้านทิศตะวันตกหรือบริเวณทุ่งประเซต ปัจจุบันสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ที่หมู่ ๖ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีที่ดินทั้งวัดโฉนดเลขที่ ๖๒๘ เนื้อที่ ๒ ไร่ ๗๘ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดตั้งอยู่บริเวณชุมชนอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ท่วมกลางมัสยิดถึง ๕ มัสยิด โดยมีบ้านเรือนที่เป็นพุทธศาสนิกชนอยู่ประมาณ ๘-๑๐ หลังคาเรือนเท่านั้น

^{๕๕} อ่างแล้ว.

วัดนี้ร้างมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึก เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ และด้วยกาลเวลาที่ผ่านไปเกือบ ๒๐๐ ปี ตลอดจนไม่ได้รับการบูรณะอย่างจริงจัง ทำให้โบราณสถานภายในวัดส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมาก หลังจากสถาปนากรุงเทพมหานครแล้วพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรี ต่างทรงปฏิสังขรณ์พระอารามทั้งภายในและภายนอกพระนครสืบมาทุกรัชกาล จึงทำให้อุโบสถของวัดมีรูปแบบศิลปะสมัย กรุงรัตนโกสินทร์เจือปนอยู่ และในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ กรมศิลปากรได้ทำการขุดสำรวจฐานรากพระอุโบสถ พบว่าวัดทำการร้องได้มีการปฏิสังขรณ์มาไม่ต่ำกว่า ๒ ครั้ง แต่ด้วยเหตุที่โดยรอบวัดเป็นชุมชนอิสลามส่วนใหญ่ และทางราชการไม่มีงบประมาณที่เพียงพอที่จะทำนุบำรุงวัดโบราณต่าง ๆ ได้ทั่วถึง วัดทำการร้องในเวลาต่อมาจึงมีสภาพไม่ต่างจากวัดร้าง

วัดทำการร้อง ซึ่งสันนิษฐานตามพุทธลักษณะและซากปรักหักพัง น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๑ (สมเด็จพระชัยราชา) ประมาณปีพุทธศักราช ๒๐๗๖ หรือ ๔๗๔ ปีเศษมาแล้ว เพราะมีท่อน้ำกั้นวัด ช่วงนั้นแผ่นดินค่อนข้างสงบพระพุทธรูปศาสนาเจริญรุ่งเรืองดี อีกทั้งวัดนี้ยังใช้เป็นที่พักพิงเพื่อเผยแพร่ศาสนาของลัทธิลังกาวงศ์อีกด้วย แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่า ผู้ใดเป็นผู้สร้างเพราะอยู่นอกเขตพระบรมมหาราชวัง สันนิษฐานว่า คงจะเป็นวัดที่ราษฎรสร้างขึ้น เพราะไม่ปรากฏรายชื่อพระอารามหลวงสมัยอยุธยา แต่จากการสังเกตเมื่อดมยมรอบกำแพงพระอุโบสถ จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมีการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓-๕)

จากหลักฐานทางโบราณคดีในการสำรวจ ของพระยาโบราณราชธานินทร์พร เดชะคุปต์ ซึ่งทำแผนที่การสำรวจวัดและโบราณสถาน ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ระบุชื่อที่คล้ายกับวัดทำการร้องไว้ ๒ ชื่อ คือวัดท่า กับ วัดการ้อง ซึ่งอยู่ใกล้กัน วัดท่านั้นอยู่ตรงหัวมุมที่แม่น้ำเจ้าพระยาหักเลี้ยวลงสู่ด้านตะวันตก ของเกาะเมืองฝั่งตรงข้ามกับวัดป่าพลู ที่ปากคลองมหานาคทุ่งลุมพลี ส่วนวัดทำการร้องนั้นอยู่ถัดเข้ามาเกือบถึงหลังวัดธรรมาราม แต่ไม่ทราบช่วงเวลาใด ที่ ๒ วัดนี้รวมเข้าด้วยกันเป็นวัดทำการร้อง และด้วยไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างว่าสร้างในสมัยใด และไม่ปรากฏชื่อวัดทำการร้องในรายชื่อ พระอารามหลวงสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงสันนิษฐานว่า วัดนี้ไม่ใช่พระอารามหลวง แต่น่าจะเป็นวัดที่ราษฎรร่วมกันสร้าง ทั้งอุโบสถก็ได้รับการบูรณะ มาหลายครั้งหลายครา ทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมผิดแผกไปจากเดิม จากรูปแบบของเจดีย์รายที่เป็นเจดีย์เพิ่มมุม รวมถึงปราสาทเล็กที่ด้านหน้าอุโบสถ หากพิจารณาจากขนาด รูปทรงและศิลปะการก่อสร้าง สันนิษฐานว่าคงสร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเจดีย์

รายนั้ก็มักสร้างต่อกันมาในชั้นหลัง ทำให้กำหนดอายุของวัดไ้ยาก รวมถึงการวางผังสิ่งก่อสร้างซึ่งไม่เน้นสร้างพระวิหาร และจากรูปแบบเจดีย์รายที่ปรากฏ เชื่อว่าวัดทำการ้องไม่น่าจะมีอายุเก่า ไปถึงสมัยอยุธยาตอนต้น

จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เรื่องศึกหงสาวดีครั้งที่ ๑ (คราวเสียสมเด็จ พระสุริโยทัย) เหตุการณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้กล่าวถึงวัดทำการ้องความว่า “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสวยราชย์ เมื่อปีวอกจุลศักราช ๙๑๐ พ.ศ. ๒๐๙๒ เสวยราชย์ได้ ๗ เดือน พระเจ้าหงสาวดีตเบ็งชเวตตี้ยกทัพเข้ามา ในคราวนั้นปรากฏว่าไทยแบ่งกองทัพออกไปตั้งค่ายรักษา ขานพระนครทางด้านเหนือ ๒ ค่าย คือ ให้พระสุนทรสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี คุมพลไป ตั้งรักษาการที่ป้อมจำปา อยู่ฝั่งตะวันตก ลำน้ำห้วยตะพาน วัดทำการ้องแห่ง ๑” ซึ่งพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขานี้ชำระในรัชกาลที่ ๔ แต่คำอธิบายที่กล่าวถึงที่ตั้งป้อมจำปาว่าอยู่เหนือวัดท่า การ้องเป็นคำอธิบายส่วนหนึ่ง ในตอนอื่นๆที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเขียนอธิบาย เนื้อความขึ้นภาพหลัง เพื่อให้ผู้ศึกษาพระราชพงศาวดารเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น โดยชี้ตำแหน่งของป้อม จำปา (ป้อมจำปาพล) ว่าอยู่บริเวณใด ซึ่งไม่อาจยืนยันชัดเจนได้ว่า เมื่อเกิดศึกหงสาวดีในรัชกาล สมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้น วัดทำการ้องได้สร้างขึ้นแล้วหรือไม่

จากหนังสือไทยรบพม่า ตอนสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ พ.ศ.๒๓๐๙ กล่าวถึงวัดทำการ้อง ความว่า “ตัวเนเมียวสีหบดีย้ายมาจากค่ายปากน้ำ พระประสมมาอยู่ที่ค่ายโพธิ์สามต้น ให้กองหน้า เข้ามาตั้งค่ายที่วัดภูเขาทอง แล้วให้รุกเข้ามาตั้งค่ายวัดทำการ้องอีกแห่ง ๒ ฝ่ายข้างในกรุงฯ เห็นพม่า เข้ามาตั้งค่ายถึงวัดทำการ้องทางปืนใหญ่จะยิงได้ถึงพระนครก็ให้กองทัพเรือออกไปตีค่ายพม่า”

และจากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ยังกล่าวถึงวัดทำการ้องในปี พ.ศ. ๒๓๑๐(สงครามเสียกรุงครั้งที่ ๒) เมื่อครั้งพระเจ้ามังระส่งมหาราและเนเมียวเสนาบดีมารบ กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๐๙-๒๓๑๐ นั้น พม่าตั้งค่ายล้อมกรุงรายรอบทุกด้าน เมื่อมังนรธาป่วย สิ้นชีวิตลงเนเมียวเสนาบดีได้เป็นแม่ทัพใหญ่ว่าการทัพแต่ผู้เดียว ชื่อของวัดทำการ้องถูกบันทึกในพระ ราชพงศาวดารฉบับนี้โดยตรงไว้ดังนี้

“เนเมียวจึงยกพลทหารเข้ามาตั้งค่ายใหญ่ตำบลโพธิ์สามต้นให้เรือเอาอิฐโบสถ์วิหารวัดมา ก่อกำแพงล้อมเป็นค่าย แล้วให้เกณฑ์นายทัพทั้งปวงยกมาตั้งค่ายอยู่ ณ วัดภูเขาทองและบ้านป้อมวัด ทำการ้องให้ปลูกหอรบและก่อป้อมให้สูงขึ้น ชื่อป้อมจำปาเอาปืนใหญ่น้อย ขึ้นยิงมาในพระนคร”

จากคำให้การขุนหลวงหาวัดตอนพม่ายกทัพเข้าล้อมกรุง (สงครามคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒) กล่าวว่า บรรดาทัพทั้งที่ยกล้อมกรุงไว้รอบทัพใหญ่ ตั้งอยู่สี่ทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองอันแม่ทัพนั้นชื่อ มหามราทาค่ายหนึ่งทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ค่ายเพนียดทิศตะวันออกเมืองค่ายหัวรอทิศ ตะวันออกเฉียงใต้นั้นชื่อคลองสวนพลู อันตะวันออกเฉียงใต้นั้นค่ายบ้านปลาเห็ดนั้นทิศใต้ เมืองค่าย วัดธนหารามนั้นทิศตะวันออกเฉียงเหนือค่ายวัดวิเชียรทิศตะวันตกเมืองค่ายบ้านป้อมทิศตะวันตกเมือง ค่ายภูเขาทอง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเมืองค่ายหน้าวัดพระเมรุทิศเหนือค่ายโพธิ์สามต้นทิศเหนือเมือง ไกลทางสามหลัก ค่ายวัดวรโพธิ์ ทิศตะวันออกเมือง ค่ายวัดท่าการ้องทิศเหนือเมือง” ซึ่งในการนี้ กองทัพเรือของท้าวพระยาอาสาหกละของฝ่ายกรุงศรีอยุธยาให้เข้าตีค่ายพม่าณ วัดท่าการ้อง พม่า ยิงปืนมาถูกนายเกรก ซึ่งยืนร่ำดาบสองมืออยู่หน้าเรือตกล้ำทัพเรือจึงถอยกลับเข้ากรุง

เมื่อข้าศึกอยู่นานปีกว่า ที่เคยถอยกลับไปเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ก็ไม่กลับไปอย่างที่คาดหมาย ทำให้ราษฎรในกรุงศรีอยุธยาหวาดหวั่นภัยสงคราม และยังมีสิ่งที่ทำลายขวัญของผู้คนมากไปกว่านั้น คือ การนำเอาเพลงยาวพยากรณ์มาบอกเล่ากันเป็นทางลับ ซึ่งข้อความเนื้อหาชวนน่ากลัว ทั้งยังเกิด อาเพศประหลาดหลายประการ” ด้วยแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาจะถึงกาลขาด จึงอาเพศเห็นประหลาด นิमित พระประธานวัดพระเจ้าพะเนางเชิง น้ำพระเนตรไหลลงมาจรดพระนาภีในสันนั้นวัดพระศรีสรรเพชญ์พระบรมไตรโลกนาถพระอรุณแตก ดวงพระเนตรตกอยู่ที่ตักเป็นอัศจรรย์ จากวัดท่าการ้องบิน มา เสียบอกตายอยู่บนปลายยอดนภศูลวัดมหาธาตุโดยอาเพศ รูปพระนเรศวรในโรงพระแสงกระบี่บ พระบาทสนั่นไปทั้งสี่ทิศ อากาศวิปริตไปต่างๆ บอกเหตุกลางจะเสียกรุงศรี

และในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหน้าสุดท้ายกล่าวว่า “จุลศักราช ๑๑๒๙ ปีกุล นพศก ถึง วันอังคาร ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๕ วันเสาร์สงกรานต์กลางวันพม่าจุดเพลิงพันเชื้อได้รากล้ำแพง ตรงหัวรอ ริมป้อมมหาไชยและพม่าค่ายวัดท่าการ้อง วัดแม่นางปลื้มและค่ายอื่นๆ ทุกค่ายจุดปืนใหญ่ ปืนป้อมและหอรบมยิงเข้ามาในกรุงพร้อมกันตั้งแต่เพลสามโมงเศษจนพลบค่ำ จากนั้นกำแพงทรุด ลง พม่าก็พากันกรูเข้าเมืองเผาและปล้นสะดมไล่จับและเข่นฆ่าผู้คนไปทั่วพระนคร วัง เวียงและวัด ล้วนตกอยู่ท่ามกลางเปลวเพลิง ตั้งแต่เพลานั้น

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน ได้ศึกษา “แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ คือ การให้ความหมายที่ตรงกันต่อพื้นที่ เพราะเมื่อเกิดการให้ความหมายที่ตรงกันแล้วจะส่งผลให้เกิดการใช้พื้นที่ นั้นๆ ไปในทิศทางเดียวกัน นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการสร้างกฎของพื้นที่และการใช้พื้นที่ ร่วมกันในชุมชน ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงให้เกิดความสัมพันธ์แบบอยู่ร่วมกันคือ การสร้าง และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของคนในชุมชนเพื่อการอยู่ร่วมกัน เปิดโอกาสให้สามารถกำหนดความหมาย ของพื้นที่ร่วมกันทั้งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ รวมถึงการกำหนดแนวทางในการมีส่วนร่วมของ การใช้พื้นที่จากทุกส่วน เพื่อนำไปสู่การเกิดขึ้นของการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน^{๕๖}

พรอุษา ประสงค์วรรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความแตกต่างทางศาสนา ไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ” ผลการวิจัยพบว่า ความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของมนุษย์ทุกสังคม มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม แบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน โดยมุ่งหวังจะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์จากกันและกัน ชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ มีพื้นที่ ๐.๗๘๕ ตารางกิโลเมตร มี ๖ ชุมชน ประชากร ๑๐,๕๐๙ คน มีการ พัฒนาชุมชนให้มีความเรียบร้อยสะอาด มีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน มีการอนุรักษ์อาคารสถานที่ เก่าๆ ไว้เป็นอย่างดี ประชาชนในพื้นที่มี ๓ กลุ่ม นับถือพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนา อิสลาม ซึ่งต่างศาสนาต่างก็มีความรักความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันมีการ ทำกิจกรรมร่วมกันต่างช่วยกันพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีแต่สันติสุข

ทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุกคนมีความสำนึกในชาติ คือถือว่าตนเป็นคนไทย รักผืนแผ่นดินไทย คนไทยทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใด เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ถือเป็นเพื่อนร่วมชาติเป็นพี่น้องกัน อนึ่ง ทุกคนมีศาสนา แม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการเดียวกัน คือทุกศาสนาสอนให้ตนเป็นคนดี มีน้ำใจ มีเมตตา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่วิวาทบาดหมางกัน ประกอบอาชีพสุจริตเพื่อสร้างตน สร้างสังคม และ ประเทศชาติให้มั่นคง ทุกคนมีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ แม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เหตุปัจจัยและองค์ประกอบ ต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้

^{๕๖} ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน, “ แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน”, รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์, (กองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น), ๒๕๕๑

ประชาชนต่างศาสนาในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร อยู่ ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งหลักการ และพฤติกรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมต่างศาสนา ในที่อื่นๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี^{๕๗}

สุริยันต์ สุวรรณราช ได้ศึกษา “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัดสตูล” พบว่า ชาวไทยพุทธ มุสลิม และชาวจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน เดียวกัน ทำมาหากินร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบันจึงไม่เกิดความขัดแย้ง เพราะเหตุต่างชาติพันธุ์ ศาสนา ค่านิยม ประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติ การประกอบอาชีพที่ เหมือนกัน มีวิถีทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบเดียวกัน จึงไม่เกิดช่องว่างทางชน ชั้นในชุมชน ไม่มีการกดขี่ขูดรีดประชาชนในชุมชน จึงไม่มีความขัดแย้งและการปกครองของผู้นำแต่ละชุมชน ที่มาจาก ความยินยอมของประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะการคัดเลือกผู้นำชุมชนตั้งแต่อดีต จนกระทั่งปัจจุบันโดย ยึดหลักการเป็นตัวแทนของชนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงกติกา กฎ ระเบียบในการปกครอง จึงไม่มีการต่อต้านหรือขัดขวางสันติภาพจึงเกิดขึ้น กลายเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน อย่างสันติวิธีของสองกลุ่มวัฒนธรรม^{๕๘}

ธนาภรณ์ ไกล่ชิด และคณะ ได้ศึกษา “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอย วัดช่างดาครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ในด้านกระบวนการทางสังคม ความสัมพันธ์ ของคนในชุมชนกุฎีจีนมีการพบปะและร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอยู่เสมอ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ จะเป็น กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา นอกจากประชากรในชุมชนจะมีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว ยังมีการ ปฏิสัมพันธ์อันดีกับชุมชนใกล้เคียงถึงแม้จะมีความแตกต่างกันทางด้านศาสนาแต่ก็ยังคงติดต่อ ช่วยเหลือ กันอยู่เสมอ สังคมโดยภาพรวมของชุมชนกุฎีจีนประชากรในชุมชนมีความรัก ความสามัคคี ประองดองกัน จึงทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสงบสุข^{๕๙}

^{๕๗} นางสาวพรอุษา ประสงค์วรรณะ, “ความแตกต่างทางศาสนา ไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน อย่างสันติ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๕๘} สุริยันต์ สุวรรณราช “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัด สตูล”, *รายงานวิจัย*, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), ๒๕๕๐.

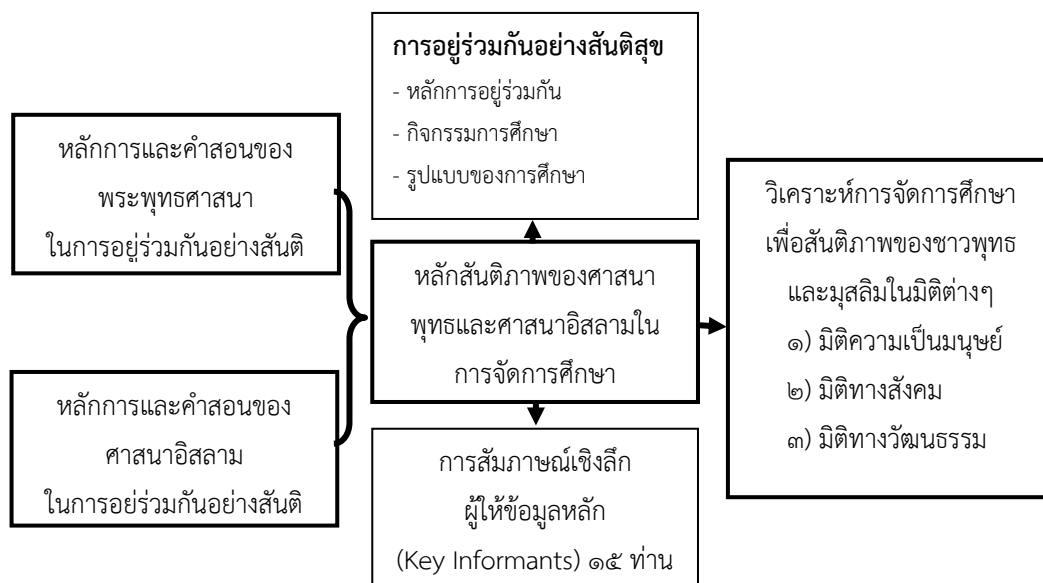
^{๕๙} ธนาภรณ์ ไกล่ชิดและคณะ “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างดาครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, *รายงานวิจัย*, (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา), ๒๕๕๔.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) ได้ศึกษา “รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง โดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่” พบว่า การจัดการความขัดแย้ง โดยสันติวิธีมีประเด็นที่น่าสนใจคือ ประชาชนในลุ่มน้ำแม่ตาช้างได้นำหลักคิดในทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการแย่งชิงน้ำสู่การแบ่งปันน้ำ และ จากการยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ไปสู่การสลายและทำลายความเป็นอัตลักษณ์ มีการร่วมมือกันในการหาทางออกให้แก่ประเด็นความขัดแย้ง นอกจากนั้นประชาชนได้นำหลักคิดทางพระพุทธศาสนา เข้าไปผสมผสานกับพิธีกรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อสร้างจิตสำนึก มองเห็นคุณค่าของผืนป่า และ ลุ่มน้ำ และมีท่าทีที่ถูกต้องทั้งในการกระทำที่ไม่ทำลายป่า อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อเวทีย่ต่อป่า ต้นน้ำและลุ่มน้ำ ซึ่งทำให้ความขัดแย้งในประเด็นของชาติพันธุ์ได้ดำเนินไปสู่จุด “สมดุล” อย่างสันติ^{๖๐}

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาในเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยศึกษาถึงหลักการและคำสอนในการสร้างสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งจะได้นำข้อมูลที่ศึกษาดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาตามหลักสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม และจะได้นำข้อมูลที่กล่าวข้างต้นมาวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีการกำหนดกรอบแนวคิด ดังนี้

^{๖๐} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ ลักษณะของเครื่องมือ
- ๓.๕ การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล
- ๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและพรรณนา โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) ผู้ศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสาร และรายงานการวิจัย ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชน วัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อได้ข้อมูลการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ ๒ กลุ่มหลัก คือ ๑) ผู้นำทางศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ๕ ท่าน

๒) บุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ๑๐ ท่าน หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และพรรณนา

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน/ผู้นำทาง ศาสนา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา รวม ๑๕ รูป/คน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑) ผู้นำทาง ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ๕ ท่าน ๒) บุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาทั้งศาสนาพุทธ และ ศาสนาอิสลาม ๑๐ ท่าน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	นับถือศาสนา
๑.	พระพิพัฒน์ศาสนกิจวิธาน	เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง	พุทธ
๒.	พระปลัดสมชาย ธมมรโต	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง	พุทธ
๓.	พระมหาคมเพชร จินตามโย	ครูพระสอนศีลธรรม	พุทธ
๔.	คุณธานี (ฮัจยีอิติริส) มหาเรือนลาก	อิหม่าม	อิสลาม
๕.	คุณศักดิ์ดา งามสมชาติ	ผู้ตามแนวทาง	อิสลาม
๖.	คุณขวัญมุต มหาเรือนลาก	ครูสอนศาสนา	อิสลาม
๗.	ครูอรุณวรรณ โสภิกิจ	ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช	พุทธ
๘.	นายทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาส	ร.ก.ผอ.โรงเรียนวัดกษัตราธิราช	พุทธ
๙.	คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล	ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช	พุทธ
๑๐.	คุณทิพากร ราชวังเมือง	ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช	พุทธ
๑๑.	ครูวันเพ็ญ ชมพุราข	ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช	อิสลาม
๑๒.	ครูสมฤดี ปาสะ	ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช	อิสลาม
๑๓.	คุณภัทราภรณ์ หีบงา	ครู กศน.	พุทธ
๑๔.	คุณพัชรี ชัยสุวรรณรัตน์	ข้าราชการบำนาญ	พุทธ
๑๕.	คุณท้วง ชัยสุวรรณรัตน์	ข้าราชการบำนาญ	พุทธ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ใช้กับผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยกำหนดประเด็นคำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ

ของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์
๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสาร พิจารณารายละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อให้สามารถสร้างแบบสัมภาษณ์ได้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย
๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์
๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๕. นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

๓.๔ ลักษณะของเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา โดยทบทวนจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สำหรับการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามเพื่อให้ทราบถึงหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม การจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ซึ่งบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์โดยการถ่ายภาพ บันทึกเสียงและจดบันทึก

๓.๕ การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) โดยเทคนิคนี้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภทตามแนวคิดของศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ^๑ ได้แก่

^๑ ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ, พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, หน้า

๑) ต่างวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (method triangulation) เป็นการใช้หลาย ๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่นการเก็บข้อมูลในเรื่องเดียวกันจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกัน ด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากเอกสาร แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน

๒) ต่างแหล่งข้อมูล (data sources triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งที่ต่างกันนั้นด้วยวิธีการเก็บข้อมูลเหมือนกัน หรือใช้ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเดียวกันแต่ต่างเวลา สถานที่ และบุคคล แล้วนำข้อมูลมาตรวจสอบยืนยันกัน

๓) ต่างนักวิจัย (investigator triangulation) เป็นการใช้นักวิจัยที่มาจากต่างสาขา หรือต่างประเทศ หรือต่างภูมิภาค มาเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล แล้วนำผลการวิจัยมาตรวจสอบยืนยันกัน

๔) ต่างทฤษฎีหรือแนวคิด (theory triangulation) เป็นการใช้ทฤษฎีหลาย ๆ ทฤษฎี มาเป็นแนวทางในการอภิปรายข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย ซึ่งอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกันก็ได้

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ นั่นคือ ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมนั้น มีความสมบูรณ์นั้น ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์และสอดคล้องกับกรอบความคิดในการวิจัยหรือไม่ โดยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลที่ทำการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ได้มีการพัฒนาคำถามในการสังเกต/สัมภาษณ์จากข้อเท็จจริง เป็นคำถามเชิงวิเคราะห์หรือคำถามที่เฉพาะเจาะจง^๒ ซึ่งได้บันทึกที่รวบรวมได้อย่างเป็นระบบโดยจัดทำแบบบันทึกข้อมูลขึ้นมาเฉพาะจึงทำให้มีความสะดวกในการแยกหมวดหมู่และประเภทข้อมูลตลอดถึงการตรวจสอบข้อมูล ได้ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) ซึ่งมีวิธีการ คือ

๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ได้ใช้การสังเกตทั้งที่ได้มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถาม สัมภาษณ์ พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วยผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตามวิธีการตรวจสอบข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว หากเป็นข้อมูลที่เหมือนกัน หรือซ้ำๆ กัน ถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และนำข้อมูลเหล่านั้นมาบันทึก และแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเภท

^๒ ชูเกียรติ ลิสุวรรณ์, แนวความคิดและแนวทางการเตรียมการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์สำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒) หน้า ๙-๑๐.

๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ประกอบด้วยแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แล้วดูว่าหากข้อมูลที่ได้มานั้นต่างเวลา ต่างสถานที่และต่างบุคคลที่ให้ข้อมูล เป็นที่เหมือนกันหรือไม่ ถ้าหากว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเหมือนกันหรือซ้ำ ๆ กัน ข้อมูลที่ได้มานั้นเชื่อถือได้ และเป็นข้อมูลจริงแล้วได้จัดบันทึกข้อมูลเหล่านั้นไว้

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) โดยเริ่มตั้งแต่เก็บข้อมูล การสัมภาษณ์ การสังเกต แล้วนำมาบันทึก รวมทั้งการทำทาง พฤติกรรม บรรยากาศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อนำมาประกอบการแปลความหมายรวมกับการถอดเทปและการบันทึกภาคสนามในหลาย ๆ วิธี และมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการนำกลับไปให้อ่านข้อมูลหรือกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงตามที่ผู้ให้ข้อมูลบอก เมื่อได้รับข้อมูลในแต่ละครั้งแล้วทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เบื้องต้น นำข้อมูลที่ผ่านมาขั้นตอนต่าง ๆ ไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๑. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่ชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. ประสานขอความร่วมมือจากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้คือผู้นำทางศาสนา/ผู้นำชุมชน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา จำนวน ๑๕ ท่าน เพื่อขออนุญาตให้ความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม

๓. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตลอดถึงขออนุญาตทำการจดบันทึก บันทึกเสียงและภาพ ในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่ก่อนเข้าสนาม ระหว่าง หลัง ออกจากสนามการวิจัย และทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ต่อไป

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

๑. เขียนบันทึกให้ละเอียดที่สุด เพื่อให้เห็นภาพของข้อมูล/บรรยากาศ/กิจกรรม ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมมา

๒. อ่านบันทึกนั้นหลายๆ ครั้ง จนเข้าใจสาระสำคัญที่ชัดเจน ผู้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดี ต้องสัมผัสกับข้อมูลอย่างใกล้ชิด

๓. ลงรหัสข้อมูล เป็นการบันทึกช่วยจำว่าช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น มีสาระสำคัญอะไรบ้าง เป็นการช่วยแยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นระบบ และสรุปสาระสำคัญในแต่ละหน้าว่ามีประเด็นสำคัญอะไรบ้าง และแต่ละกรณี

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปเสนอผลการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๔ ตอนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

๔.๑ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ ผลวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในมิติต่างๆ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สังคมไทยกำลังต้องการเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยให้ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความรัก ความสามัคคี และมีมิตรไมตรีต่อกัน ซึ่งการจัดการศึกษาในอนาคตข้างหน้าจะมีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติวัฒนธรรมเข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมไทย ดังนั้น สิ่งจำเป็นเร่งด่วนในขณะนี้คือการเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และเผยแพร่ให้บุคคลทุกระดับเกิดความตระหนักในการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

การศึกษาเพื่อสิทธิมนุษยชนและสันติภาพ ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้าใจในคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมการเรียนรู้คุณธรรมและค่านิยมสากล ที่มุ่งให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม อันนำมนุษย์ไปสู่การเคารพซึ่งกันและกัน สามารถยุติความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของการศึกษา ซึ่งให้ความสำคัญกับ ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม จิตอาสา และชีวิตภาวนา อยู่ในบรรยากาศการเรียนการสอนและในทุกกิจกรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักรักและรับใช้ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และเสริมสร้างสังคมที่ดีงาม

๔.๑.๑ วิธีการในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพของชุมชน

ทุกศาสนาในชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ สิ่งที่เชื่อมโยงชาวไทยพุทธ และอิสลามทุกคนเปรียบเสมือนญาติกัน^๑ มีการแต่งงานระหว่างศาสนากันที่เราได้มาอยู่ร่วมกันทำให้คนที่ชุมชนเกี่ยวข้องกันมีความรักความสามัคคีก็เป็นเหมือนสายสัมพันธ์ความเป็นญาติพี่น้อง^๒ แม้กระทั่งคนที่เข้ามาทำมาหากินยังมีความสัมพันธ์เป็นเหมือนญาติมีความคุ้นเคยกัน^๓ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นญาติทางสายเลือด แต่มีความสัมพันธ์ในเรื่องของ บ้าน วัด โรงเรียน ที่เรียกว่า บวร^๔ พอโตขึ้นมาความเป็นเพื่อนก็ยังเป็นสายสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องตลอด^๕ มีการพูดคุยเจอกันบ้างมีการติดต่อกันตลอด ถึงแม้บางคนที่ออกไปทำงานที่อื่นกลับมาเยี่ยมบ้านก็มีโอกาสได้เจอกัน^๖ มีเครือข่ายกันโดยไม่ได้มองว่าเป็นศาสนาไหนความเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เด็กทำให้กลมกลืนกันมากเป็นปมที่มัดกันไว้อย่างเหนียวแน่น^๗ ชุมชนแห่งนี้ต่างคนต่างทำอาชีพของตนเองเราจะรู้ว่าใครนับถือศาสนาอะไรเราจะไม่พูดถึงสิ่งใดที่จะมีผลกระทบต่อศาสนาของเขาจะไม่เอาเรื่องของศาสนามาโยงเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตเราจึงไม่เกิดความ

^๑ สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญ), เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง, สัมภาษณ์ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ คุณธานี (ฮัจยีอิติริส) มหาเรือนลาก, อิหม่าม, สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ คุณอรุณวรรณ โสภกิจ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ คุณศักดิ์ งามสมชาติ, ผู้ตามแนวทาง, สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ คุณขวัญมุต มหาเรือนลาก, ครูสอนศาสนา, สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ คุณวันเพ็ญ ชมพุราษ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

ขัดแย้งกัน^๙ ความแตกต่างทางศาสนาในชุมชนแห่งนี้ไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกัน^{๑๐} เราใช้หลักในการเคารพสิทธิซึ่งกันและกันจะไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา เช่นการสวดมนต์ของเด็กนักเรียน เด็กที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ก็ให้นั่งเฉย ๆ หรือจะทำตามศาสนาของตนที่นับถือ^{๑๑} โดยเด็กก็จะไม่เอาเรื่องศาสนามาพูดเล่นกันหรือมองว่าเพื่อนแปลก^{๑๒} แต่เขาจะเข้าใจว่าทำไมเพื่อนถึงไม่ทำเหมือนเรา เพราะเขาค้นชินอยู่ด้วยกันมาได้เรียนรู้กันเองทุกคนเป็นเพื่อนกันเรียนด้วยกันเล่นด้วยกันตลอดซึ่งก็เป็นการสร้างให้เด็กที่เติบโตขึ้นเรียนรู้การเคารพสิทธิซึ่งกันเป็นรากฐานที่เค้าจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดี^{๑๓} ต่อไป

๔.๑.๒ หลักธรรมทางศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การนับถือศาสนาตั้งแต่แรกเกิดหรือพ่อแม่เลือกให้หรือเลือกเองก็ตามเราก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขถ้าเราเปิดใจ อย่างในโรงเรียนมีทั้งพุทธ และอิสลามเรียนในห้องเดียวกันเวลาเพื่อนขอพรพระเจ้าเพื่ออะไรเพื่อนจะบอกกันเอง^{๑๔} ไม่ไหว้พระเพราะอะไรก็จะมีเหตุผลบอกกันทุกคนก็จะเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ระหว่างเพื่อน^{๑๕} ทุกคนมีความเชื่อและรักษาประเพณีความเชื่อของแต่ละศาสนาปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองทางวิถีธรรมเข้าใจบทบาทของตนเองไม่ก้าวท้าวทางศาสนา มีกิจกรรมร่วมกันทำให้ไม่มีรอยต่อจนเป็นความกลมกลืนกัน^{๑๖} เวลาวัดมีงานก็ไปช่วย เรามีกิจกรรมวัดก็มาช่วย เราเห็นผู้ใหญ่ทำแบบนี้และสอนให้เราอยู่ร่วมกันเห็นแบบอย่างรุ่นต่อรุ่นก็เจริญรอยตามกันมา^{๑๗} การปลูกฝังให้ศาสนากลายเป็นชีวิต มิใช่เป็นเพียงแค่หลักยึดเหนี่ยว เพราะถ้าศาสนาเป็นเพียงแค่หลักยึดเหนี่ยว ถ้ามีสิ่งยึดเหนี่ยว ที่ดีกว่าศาสนา ทุกคนก็จะเลิกยึดถือศาสนา ไปยึดเหนี่ยวในสิ่งอื่น

^๙ สัมภาษณ์ คุณทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ คุณภัทราภรณ์ หีบงา, ครู กศน., สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ คุณทิพพากร ราชวังเมือง, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ คุณสมฤดี ปาสะ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ คุณทิพพากร ราชวังเมือง, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ้างแล้ว.

^{๑๕} สัมภาษณ์ คุณธานี (ฮัจยีอิติริส) มหาเรือนลาภ, อิหม่าม, อ้างแล้ว.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโญ), เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง, อ้างแล้ว.

^{๑๗} สัมภาษณ์ คุณสำราญ คุณศักดา งามสมชาติ, ผู้ตามแนวทาง, อ้างแล้ว.

ที่ดีกว่าศาสนา จึงต้องให้ศาสนา กลับกลายเป็นชีวิตจิตใจของเรานุษย์ทุกคนให้จงได้ เมื่อศาสนา กลายเป็นชีวิต ก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข^{๑๗}

๔.๑.๓ สาเหตุหลักของการจัดการศึกษาอย่างสันติภาพในชุมชน

การที่ทุกศาสนามีคำสอน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ว่าศาสนาใดเราก็คงช่วยเหลือ ความมีน้ำใจต่อกัน และความสามัคคีทุกคนมีส่วนร่วมพึ่งซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ที่ทำให้นักเรียนอยู่ร่วมกันได้^{๑๘} มีความรู้สึกทุกคนว่าเสมือนญาติ แม้ว่าจะต่างศาสนากันและบางครั้งก็มีการร่วมกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นข้ามศาสนา กัน ทุกคนมีความรัก ความผูกพัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่^{๑๙} และต่างก็ยึดมั่นในศาสนาของตน รักและเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือกันและกัน มีกิจกรรมร่วมกัน โดยยึดถือสำนึกในชาติ และพระมหากษัตริย์องค์เดียวกัน^{๒๐} โดยมีหลักการศาสนาไม่ขัดแย้งกันอยู่แล้ว และสิ่งสำคัญที่จะสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาได้นั้น เกิดจากการรู้จักกันเป็นส่วนตัวของผู้นำในแต่ละศาสนาสำคัญมาก การได้มีโอกาสไปเยี่ยมเยียนกัน ไม่ว่า พุทธ และอิสลาม เราสามารถพบปะพูดคุย ด้วยความเป็นมิตร เป็นกันเอง ไม่ถือเขาถือเรา^{๒๑} เรามีได้เอาหลักธรรมของศาสนาแต่ละศาสนา มาเป็นตัวตั้งในการจัดการศึกษา แต่เน้นจิตอาสา^{๒๒} กิจกรรมที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือ คนยากไร้ คนเจ็บป่วย คนชราในชุมชน เป็นกิจกรรมทางศาสนาที่เราทำร่วมกัน^{๒๓} จึงทำให้การจัดการศึกษาเกิดสันติสุข และเรามีการประชุมร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจ ความสามัคคีร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน^{๒๔}

๔.๑.๔ ความแตกต่างทางศาสนามีผลต่อการจัดการศึกษา

การศึกษาของไทยเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธและมีวัดเป็นสถานศึกษาที่สำคัญมาโดยตลอด โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๒๕} นอกจากนั้นยังมีสถาบันการศึกษาจำนวนหนึ่งเกิดขึ้นจากการ

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๑๘} สัมภาษณ์ คุณอรุณวรรณ โสภิกิจ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๑๙} สัมภาษณ์ คุณขวัญมุต มหาเรือนลาก, ครูสอนศาสนา, อ่างแล้ว.

^{๒๐} สัมภาษณ์ คุณวันเพ็ญ ชมพุราข, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๒๑} สัมภาษณ์ คุณทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๒๒} สัมภาษณ์ คุณขวัญมุต มหาเรือนลาก, ครูสอนศาสนา, อ่างแล้ว.

^{๒๓} สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๒๔} สัมภาษณ์ คุณสมฤดี ปาสะ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๒๕} สัมภาษณ์ คุณทิพพากร ราชวังเมือง, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

อุปถัมภ์ของศาสนาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พุทธศาสนาเกิดขึ้นอีกเช่นกัน^{๒๖} ความหลากหลายทางความเชื่อ และการนับถือศาสนาในชุมชน มีการดำเนินการทั้งในระดับสถานศึกษาและในระดับสังคมได้อย่างเหมาะสมมาโดยตลอด^{๒๗} ความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนาที่หลากหลายนั้น แสดงให้เห็นว่า การทำให้ทุกศาสนา มีแบบแผนของความเชื่อ ความศรัทธา และศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนในการเคารพกัน^{๒๘} การนำศาสนาเข้าสู่สถาบันการศึกษาเป็นการพัฒนาความเข้มแข็งทางจิตใจให้กับนักเรียน นอกเหนือจากความเข้มแข็งทางวิชาการ และวิชาชีพ การทำให้คนมีศาสนา เป็นการสร้างอารยธรรมให้แก่นักเรียน และสามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมได้^{๒๙}

๔.๑.๕ ในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญของแต่ละศาสนา มีความร่วมมือกัน

เวลาที่มีกิจกรรมจะแจ้งไปที่ตัวแทนชุมชน เครือข่ายผู้ปกครอง ก็จะมาร่วมกัน เช่นงานวันเด็กมีการบอกต่อไปตลอดจนถึง ตามร้านที่ส่งขนม ส่งไอศกรีมที่โรงเรียนเขาจะรู้ว่าต้องการอะไรก็จะเอาเงินเอาขนมมาช่วยกัน^{๓๐} ซึ่งในแต่ละศาสนามีการจัดใน ศาสนสถานของตนเองก็จะตกลงกันในการจัดเวลาที่ไม่ตรงกัน เพื่อให้เด็กทุกศาสนาสามารถเข้าไปร่วมงานกันได้ในทุกๆ ที่ที่มีการจัดงานวันเด็กหรืองานคืนสู่เหย้าของโรงเรียนก็มีศิษย์เก่าในทุกศาสนาที่เคยเรียนร่วมกันได้มาพบปะพูดคุยกันรุ่นต่อรุ่นก็เหมือนสายสัมพันธ์ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง^{๓๑} การมีกิจกรรมต่าง ๆ ของศาสนาร่วมกันมาตลอด ทำงานร่วมกัน การมาร่วมกันจนกลายเป็นเพื่อนกันมองข้ามความแตกต่างเรื่องศาสนาไปแล้ว^{๓๒} ขนาดกิจกรรมการเวียนเทียนที่โรงเรียนมีการแสดงต่างในทางศาสนา อิสลามยังให้เด็กนักเรียนมาร่วมแสดงกิจกรรมการแห่เทียน รักรฐินที่ผ่านมาก็เหมือนกันเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนเข้าร่วมพิธีแห่เทียนและรับรักรฐินมีเด็กที่นับถือศาสนาอิสลามถือป้ายก็มีแต่ต้องขออนุญาตผู้ปกครองของเด็กก่อนแต่ส่วนใหญ่ผู้ปกครองจะอนุญาตให้เด็กไปแห่เทียนร่วมกับเพื่อน ๆ^{๓๓} ต่างศาสนาซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมของ

^{๒๖} สัมภาษณ์ คุณธานี (ฮัจยีอิติริส) มหาเรือนลาภ, อิหม่าม, อ่างแล้ว.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดท่ากรัง, อ่างแล้ว.

^{๒๘} สัมภาษณ์ คุณศักดิ์ดา งามสมชาติ, ผู้ตามแนวทาง, อ่างแล้ว.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๓๐} สัมภาษณ์ คุณอรุณวรรณ โสภกิจ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๓๑} สัมภาษณ์ คุณขวัญมูต มหาเรือนลาภ, ครูสอนศาสนา, อ่างแล้ว.

^{๓๒} สัมภาษณ์ คุณวันเพ็ญ ชมพาราช, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๓๓} สัมภาษณ์ คุณทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

โรงเรียนและเด็กจะได้ไปร่วมกับเพื่อน ๆ เด็กที่เรียนด้วยกันจึงมีความกลมกลืนเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน และในความเป็นครูก็จะให้เด็กเข้าใจในข้อห้ามและหลักการปฏิบัติของเพื่อนต่างศาสนา เช่นในช่วงเวลาของการสวดมนต์ ก็จะพาเด็กมุสลิมไปเรียนศาสนาที่มีสยิดและกลับมาทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกัน เป็นความเคยชินที่ไม่รู้สึกแปลกแยกเวลาเพื่อนทำไม่เหมือนเรา^{๓๔} และอย่างกรณีที่มีวิชาเรียน นาฏศิลป์ที่ต้องมีการกราบไหว้ศีรษะครูใหญ่ ผู้ปกครองบางท่านมาบอกว่ากราบไม่ได้ก็ไม่ใช่ไรเราไม่มีปัญหาเพราะเราให้ความเคารพซึ่งกันและกันเสมอมาจึงแทบไม่เคยเห็นความขัดแย้งกันเพราะก่อนที่จะมีกิจกรรมอะไรเราจะต้องให้เด็กถามและให้ผู้ปกครองยินยอมก่อนทุกครั้ง^{๓๕} และอีกอย่างเด็กเวลาเดินจากโรงเรียนไปบ้านเส้นทางจะต้องผ่านวัดตลอดจึงทำให้เด็กให้ความเคารพศาสนาอื่นๆ ไปด้วยเมื่อพบพระก็ยกมือไหว้ได้ในฐานะเคารพว่าเป็นครูอาจารย์ไม่ถือว่าเป็นการทำผิด คำสอน ความสามัคคี มีน้ำใจให้แกกัน การแบ่งปันกัน^{๓๖}

๔.๑.๖ รูปแบบการจัดการศึกษาที่ต่างศาสนา และวัฒนธรรม ในการสร้างสันติสุขของคนในชุมชน

ระบบการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชน ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งที่ฐานราก ที่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยให้ความสำคัญกับครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น สถาบันศาสนา องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรอื่นของประชาชน เติมเต็มการจัดการศึกษาที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่สุขภาวะของคนในชุมชน ทั้งทางด้านสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ได้ บนหลักการการศึกษาช่วยกันทำให้การศึกษาเป็นกลไกปลูกฝัง และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่บูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรม รากเหง้า ประวัติศาสตร์ ชุมชน ท้องถิ่น^{๓๗} การจัดการเรียนรู้ของคนต่างศาสนา และวัฒนธรรมในชุมชนร่วมกัน ได้เกิดการเรียนรู้และ เข้าใจซึ่งกันและกัน มีการยอมรับในความแตกต่างของนักเรียนในชุมชนที่มีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน บนพื้นฐานของความเข้าใจ^{๓๘} การจัดการศึกษาจึงเป็นการวางแผนการจัดการเรียนรู้

^{๓๔} สัมภาษณ์ คุณภัทราภรณ์ หีบงา, ครู กศน., อ่างแล่ว.

^{๓๕} สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล่ว.

^{๓๖} สัมภาษณ์ คุณสมฤติ ปาสะ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล่ว.

^{๓๗} สัมภาษณ์ คุณทิพพากร ราชวังเมือง, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล่ว.

^{๓๘} สัมภาษณ์ คุณศักดา งามสมชาติ, ผู้ตามแนวทาง, อ่างแล่ว.

จากการทำกิจกรรมของคนต่าง วัฒนธรรมในชุมชนร่วมกัน ได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน มีการยอมรับในความแตกต่างของสมาชิกในชุมชนที่มีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม การวางแผนการจัดการเรียนรู้จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะร่วมกันวางแผน โดยมีความเสมอภาคทางการศึกษา^{๓๙} การใช้หลักสูตรบูรณาการ ชุมชนนำองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้กับนักเรียน โดยให้ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ที่มีความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียน และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา^{๔๐} กิจกรรมเสริมหลักสูตร มีส่วนสำคัญอย่างมากที่จะทำให้นักเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี อุบิสัยใจคอ ได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ช่วยเหลือ แบ่งปัน เกิดความเข้าใจ เข้าใจ ยอมรับในความแตกต่าง^{๔๑} มีการสอดแทรกอาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทางโรงเรียนได้สอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นและสอนการประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้กับนักเรียน ในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนนำไปใช้ประกอบเป็นอาชีพเสริมได้^{๔๒} จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีลดช่องว่างระหว่างกลุ่ม โดยการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนรวมกลุ่มกันในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ^{๔๓}

๔.๑.๗ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ การจัดการศึกษาในชุมชน

ปัญหา อุปสรรค ในการจัดการศึกษาของชุมชนส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อสัจธรรมอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นความเชื่อสัจธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญ และจำเป็นไม่ว่าจะเชื่อสัจธรรมต่อตนเองหรือผู้อื่นดังนั้นการที่เราจะมีความเชื่อสัจธรรมนั้นเราจะต้องปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความเชื่อสัจธรรมอย่างถูกต้อง^{๔๔} ความสามัคคี ความสามัคคีจะเกิดได้ มีหลัก มีระเบียบ มีแบบแผน มีจารีตประเพณี สามารถรวมอยู่กันได้อย่างสามัคคี ความมีวินัยความรู้จักกฎ รู้จักวินัย เป็นเรื่องที่ทำให้มนุษย์ อยู่กันอย่างสันติ^{๔๕} การยอมรับความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติและศาสนา หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนาทุกศาสนามุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็สมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและ

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญ), เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง, อ่างแล้ว.

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย, ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๑} สัมภาษณ์ คุณอรุณวรรณ โสภิกิจ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๒} สัมภาษณ์ คุณธานี (ฮัจยีอิติส) มหาเรือนลาก, อิหม่าม, อ่างแล้ว.

^{๔๓} สัมภาษณ์ คุณวันเพ็ญ ชมพาราช, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๔} สัมภาษณ์ คุณทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์, รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๕} สัมภาษณ์ คุณขวัญมุต มหาเรือนลาก, ครูสอนศาสนา, อ่างแล้ว.

ศรัทธาในความถูกต้อง^{๔๖} มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้นๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใดจะต้อง ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต^{๔๗} เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป^{๔๘}

ตารางสรุปหลักคำสอนสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม

หลักคำสอนของศาสนาพุทธ	หลักคำสอนของศาสนาอิสลาม
เบญจศีล, เบญจธรรม, พรหมวิหาร ๔, ฆราวาสธรรม ๔, สาราณียธรรม ๖, สังคหวัตถุ ๔, สัมปยุตธรรม ๗	หลักศรัทธา ๖ ประการ ถือเป็นยอดแห่งความดี ผู้ใดขาดศรัทธาจึงเป็นยอดแห่งความชั่วร้าย หลักปฏิบัติ ๕ ประการ
หลักการของศาสนาพุทธ	หลักการของศาสนาอิสลาม
(๑) การไม่ทำชั่วทั้งปวง (๒) การทำความดีให้ถึงพร้อม (๓) การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส	(๑) ศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า (๒) รักเพื่อนมนุษย์ (๓) เสียสละ
อุดมการณ์ของศาสนาพุทธ	อุดมการณ์ของศาสนาอิสลาม
(๑) ความอดทน (๒) ความไม่เบียดเบียน (๓) ความสงบ (๔) นิพพาน	(๑) เป้าหมายในโลกนี้เพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่สงบ (๒) เป้าหมายในโลกหน้าเพื่อการพ้นจากการถูกละทิ้ง และได้บังเกิดในสวรรค์อยู่ร่วมกับพระอัลเลาะห์ชั่ววันนิรันดร์
วิธีการของศาสนาพุทธ	วิธีการของศาสนาอิสลาม
(๑) การไม่กล่าวร้าย (๒) การไม่ทำร้าย (๓) ความสามัคคีปรองดองในปาฏิโมกข์ (๔) ความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค (๕) การอยู่ในสถานที่ที่น่านั่งที่นอนอันเงียบสงบ (๖) การฝึกจิตใจให้สงบ	(๑) ระบียบแบบแผน (๒) การยอมรับฐานะของบุคคลโดยเสมอภาคกัน (๓) ชุมชนมีกฎเกณฑ์ของความเจริญ และความเสื่อมสลาย ความเสื่อมสลายของชุมชน

^{๔๖} สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๗} สัมภาษณ์ คุณสมฤดี ปาสะ, ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช, อ่างแล้ว.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิปัญญา), เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง, อ่างแล้ว.

ศาสนาพุทธนั้นมีหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญคือศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อเป็นการสำรวมกายวาจาใจให้เรียบร้อย สังคหวัตถุ ๔ คือหลักธรรม ๔ ประการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในสังคม ช่วยให้บุคคลอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุขพรหมวิหาร ๔ หมายถึง ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วย สารณียธรรม ๖ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคีมีความจริงใจต่อกัน ไม่ทะเลาะวิวาท สัมปยุตธรรม ๗ หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗ ประการ ที่เป็นข้อปฏิบัติของคนดี ความประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ คือมีพฤติกรรมถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือเรียบร้อยดี ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน

ส่วนของศาสนาอิสลามคือหลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการ ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติ คำสอนของศาสนาอิสลามสั่งสอนให้มนุษย์อยู่กันด้วยความสงบสุขเป็นมิตรทั้งในชีวิตส่วนตัวและสังคม ละเว้นการรบราฆ่าฟัน การทะเลาะเบาะแว้ง การละเมิดและรุกรานสิทธิของผู้อื่น ไม่ลักขโมย ฉ้อฉล หลอกลวง ไม่ผิดประเวณีหรือทำอนาจาร ไม่ดื่มของมึนเมาหรือรับประทานสิ่งที่เป็นโทษต่อร่างกายและจิตใจเป็นจริยธรรมอันสูงส่งเพื่อการครองตนอย่างมีเกียรติ เน้นความอดกลั้น ความซื่อสัตย์ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตากรุณา ความกตัญญูต่อบุคคล ความสะอาดของกายและใจความกล้าหาญ การให้อภัย ความเท่าเทียมและความเสมอภาคระหว่างมนุษย์ การเคารพสิทธิของผู้อื่น สั่งสอนให้ละเว้นความตระหนี่ถี่เหนียว ความอิจฉาริษยา การดิ้นรนหาความเขลาและความขลาดกลัว การทรยศและอกตัญญู การล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น

๔.๒ ผลวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในมิติต่างๆ

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ในประเด็นคำถาม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นในมิติต่างๆ ได้ดังนี้

๔.๒.๑ วิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนในมิติความเป็นมนุษย์

การศึกษาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการเรียนรู้เสมอ ทั้งความสำคัญของการเรียนรู้จะทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้และเป็นผู้รับการฝึกอบรมให้พัฒนาขึ้นได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการจำกัดเชื้อชาติ และศาสนา ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตอยู่รอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้ได้โดย

กระบวนการศึกษาอบรมอีกส่วนหนึ่ง เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษา คือ การเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้ไม่รู้สู่ผู้รู้ และเห็นได้จากการมีวิถีคิด จิตสำนึก ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อตอนที่ยังไม่รู้และเกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นสร้างผู้เรียนให้เป็นเพียงผู้จำอย่างเดียวและเป็นเพียงการจำเพื่อไปสอบและเพื่อไปแข่งขัน สร้างให้ผู้เรียนมีสภาพเป็นตำราที่เดินได้ โดยไม่ได้นำเอากระบวนการ “การเปลี่ยนคน สร้างสรรค์สังคม” มาเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา ทำให้การศึกษาเป็นประหนึ่งคำที่หลวงพ่พุทธทาสกล่าวว่ “การศึกษา หมาหางตัวน” ที่ขาดมรรควิธีในการพัฒนา “คน” เพื่อความเป็น “มนุษย์” ที่สมบูรณ์ มีความรู้คู่คุณธรรม

การศึกษาคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถสรุปได้ ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ๒) ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ และ ๓) ด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพราะเป็น ๓ ด้านของชีวิตที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ การพัฒนาในลักษณะนี้จะเป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนส่งผลเกื้อกูลกันไปด้วยดีทั้งระบบตามแนวพุทธจริยธรรม ที่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นการพัฒนาชีวิตทั้งหมด

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาไปแล้วเขาจะต้องเป็นอะไรที่มากกว่าเครื่องจักรในโรงงาน มากกว่าความเป็นแรงงานราคาถูก และมากกว่าความเป็นทรัพยากรมนุษย์หรือสัตว์เศรษฐกิจ นั่นก็คือการศึกษาต้องไม่กดคนให้ต่ำลงมีค่าเพียงทรัพยากรหรือเครื่องจักรชิ้นหนึ่ง แต่ต้องพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพในทุกมิติ

การพัฒนาการศึกษาในมิติของความเป็นมนุษย์ยึดหลักการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จะพบว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้ครบทั้ง ๔ ด้านนี้ เป็นการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว คือ

๑. กายภาวนา คือ การศึกษาเพื่อการพัฒนาทางด้านร่างกาย เพื่อให้มีทักษะในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามแนวหลักสูตร

๒. สีลภาวนา คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาด้านสังคม เพื่อปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้ อยู่ในสังคมได้ รู้จักบริหารจัดการที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมตามแนวจริยศึกษา

๓. จิตภาวนา คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาทางจิต เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ไม่ดูถูกตนเอง ไม่ดูถูกท้องถิ่น มีสุขภาพจิตดี มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ จัดเป็นสุขศึกษาที่เน้นทั้งสุขกายและสุขใจ

๔. ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาทางปัญญา เพื่อให้มีอิสระทางความคิด ได้แก่การคิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีความรู้พอเพียงต่อการแก้ไขปัญหา กล่าวคือการมีทักษะในการแก้ปัญหาชีวิต เทียบได้กับพุทธศึกษา

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในมิติความเป็นมนุษย์นั้น คือ ความคาดหวังอันจะเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไปสู่เป้าหมายดังกล่าวก็คือ “การศึกษา” ซึ่งเป็นกลไกสำคัญและจำเป็นที่สุด รากฐานของการศึกษาที่วางอยู่บนฐานที่ถูกต้องจึงเป็นปัจจัยหลักในการผลักดันสังคมให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จ คืออุดมคติที่วางไว้ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางด้านของศาสนา

๔.๒.๒ วิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนในมิติทางสังคม

มิติทางสังคม คือ ในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเพราะความสำเร็จในระดับ ชั้นเรียนนั้น ส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่ง คือผู้เรียน ซึ่งถ้า เขาเหล่านั้นได้รับการยอมรับในความแตกต่าง เช่น ภูมิหลังของ ผู้เรียนแต่ละคน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแนวคิดใหม่ เกี่ยวกับวิธีการเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงโครงสร้างของความรู้ และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิรูปและฟื้นฟู ผ่านวิธีสอนและเนื้อหา การให้ผู้เรียนยอมรับและเข้าใจความ หลากหลายของกันและกัน จะช่วยให้ปัญหาการจัดชั้นเรียน หดไปในที่สุดนักเรียนทุกคนจะได้รับการพัฒนาที่เต็มตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อความยุติธรรมทางสังคม จะช่วยให้ครู สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตรงกับความต้องการ และความ จำเป็นของผู้เรียน

มิติทางสังคมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้นสามารถทำให้เกิดแนวคิดใหม่ในการ พัฒนาคุณภาพทางการศึกษา เพราะการมุ่งเน้นการจัดการศึกษา ที่มีความเสมอภาค เป็นการศึกษาที่ยังถึงถึงเสรีภาพส่วนบุคคล มีการแสวงหาทางเลือกที่มีเหตุผลสำหรับการศึกษาที่ตอบสนอง เสรีภาพส่วนบุคคล บทบาทของการศึกษาที่สำคัญ คือ การพัฒนาความสามารถส่วนบุคคล ครอบคลุมไปถึงกระบวนการสร้าง ต้นทุนทางทรัพยากรมนุษย์ ช่วยให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในอนาคตหลังจากที่ได้รับการศึกษาแล้ว รวมไปถึงการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม บรรทัดฐานทางสังคม และคุณค่าที่ยึดถืออีกด้วย นอกจากนี้การจัดการศึกษาในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังเป็นการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม หมายความว่า เป็นวิธีการตระหนักถึงความ ไม่เท่าเทียมกันและความเคารพและเห็นคุณค่าของความ แตกต่างของชาติพันธุ์หรือเชื้อชาติวัฒนธรรมประเพณีและ ความเชื่อของสังคม บรรทัดฐานรวมทั้งความยืดหยุ่นทางปัญญา และ

มุมมองส่วนบุคคลในหมู่นักเรียน ในห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนทุกคนได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน^{๔๙}

จากความสำเร็จทางสังคมในการจัดการศึกษาที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าความยุติธรรมทางสังคมนั้นมี ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนประสบ ความสำเร็จในการเรียนตั้งแต่ระดับชั้นเรียนจนถึงหลังการ จบการศึกษาและยังรวมไปถึงคุณลักษณะที่ติดตัวไปในการแสดงออกที่แสดงถึงการยอมรับลักษณะสังคมที่มีความหลากหลาย หลาย อย่างไรก็ตามคุณภาพของผู้เรียนที่จะเกิดขึ้นได้ในชั้นเรียน นั้นต้องเกิดจากการปฏิบัติและกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม และต้องอาศัยการส่งเสริมสนับสนุนที่เหมาะสมจากผู้บริหาร และผู้นำทางการศึกษาในรูปแบบต่างๆ จึงจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงคุณภาพการศึกษาและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

ในมิติทางสังคมนั้นในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวิธีการตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันและความเคารพและเห็นคุณค่าของความแตกต่างของด้านการจัดการเรียนการสอน แนวทางของความยุติธรรมทางสังคมการจัดการเรียนการสอนผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การเรียนรู้ที่มีองค์ความรู้ที่ความซับซ้อนในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงและและเป็นวิธีการตอบสนองทางวัฒนธรรม

๒. การเรียนรู้ที่จะใช้ถามคำถามที่ดี

๓. โดยใช้รูปแบบการประเมินที่มีความหลากหลายเพื่อกำหนดหลักสูตรและการสอน

๔. การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนที่สนับสนุนการเรียนรู้

๕. การร่วมกันทำงานกับพ่อแม่และสมาชิกในชุมชนบุคลากรวิชาชีพอื่นๆ

๖. ใช้แหล่งข้อมูลที่หลากหลายในการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียน

๗. การรักษามาตรฐานการศึกษาที่สูงสำหรับนักเรียนทั้งหมดไม่ว่าจะมีความสามารถหรือภูมิหลังที่แตกต่างกันเพียงใด

๘. การดูแลสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมในห้องเรียนในการให้บริการการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนและครูอย่างทั่วถึง

^{๔๙} ทศพล วรรณกุลพันธ์, การศึกษาโลกออนไลน์ในมิติทางกฎหมายและสังคม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.law.cmu.ac.th/law2011/journal/e1515359881>. [๑๔ ก.พ. ๒๕๖๑].

๔. การเข้าร่วมกับผู้อื่นในการเคลื่อนไหวทางการศึกษาและความยุติธรรมทางสังคม

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ หรือการศึกษานอกระบบนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเพราะความสำเร็จในระดับชั้นเรียนนั้น ส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้เรียน ซึ่งถ้าพวกเขาเหล่านั้นได้รับการยอมรับในความแตกต่าง เช่น ภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแนวคิดใหม่ เกี่ยวกับวิธีการเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการศึกษาคือการศึกษานอกระบบ เป็นการเรียนรู้จากชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิรูปและฟื้นฟู ผ่านวิธีสอนผ่านจิตสำนึก การให้ประชาชนในชุมชนยอมรับและเข้าใจความหลากหลายของกันและกัน จะช่วยให้ปัญหาการอยู่ร่วมกันในชุมชนลดลงจนหมดไปในที่สุดประชาชนในชุมชนทุกคนจะได้รับการพัฒนาที่เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

๔.๒.๓ วิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม

การจัดการศึกษาในมิติทางวัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย ปัจจุบันที่มีการต่อต้านของการกรณิชาวโรฮิงญาขอใช้ประเทศไทยเป็นที่พำนักก่อนเดินทางต่อไปยังประเทศที่สาม เหตุการณ์นี้แสดงถึงทัศนคติของคนที่มีต่อคนอื่นที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ สปีชีส์ ภาษา หรือเหตุการณ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยทั่วประเทศโดยเฉพาะภาคเหนือตอนบน การนำวัฒนธรรมหลักเพียงวัฒนธรรมเดียวเข้าไปกำหนดทิศทางของการศึกษาโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่าง ขัดแย้งกับหลักการของการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่นักการศึกษาควรมีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมนำไปสู่ผู้เรียนได้^{๕๐}

มิติของการศึกษาทางวัฒนธรรมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยสามารถแบ่งออกเป็น ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. บุรณาการเนื้อหาความรู้ คือ การจัดการศึกษาที่มีการบูรณาการเนื้อหาและข้อมูลต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลและเนื้อหาที่สะท้อนถึงกลุ่มคนทางสังคม นอกจากนี้การบูรณาการด้านความรู้นั้นควรเริ่มต้นที่การสร้างให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม

^{๕๐} ดร.ธีทัต ตรีศิริโชติ, มิติทางวัฒนธรรมและการจัดการศึกษากับความแตกต่างทางวัฒนธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.law.cmu.ac.th/law2011/journal/e1515359881>. [๑๔ ก.พ. ๒๕๖๑].

๒. การสร้างความรู้ คือ กระบวนการที่อธิบายถึงการสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงกับมิติทางสังคมหรือวิทยาศาสตร์ เมื่อแนวคิดดังกล่าวถูกใช้ในการเรียนการสอน กระบวนการสร้างความรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงที่มาที่ไปของความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น รวมถึงการอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจถึงอิทธิพลของกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติสัญชาติ และชนชั้นทางสังคมว่ามีผลต่อการสร้างความรู้อย่างไร

๓. การลดอคติ คือ เป็นมิติและกระบวนการที่อธิบายถึงกลยุทธ์ในการเรียนการสอนที่ถูกใช้เพื่อเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวก เพื่อให้ผู้เรียนมีแนวคิดประชาธิปไตย รวมถึงการสร้างให้เกิดคุณค่าต่างๆ ให้เกิดขึ้น ซึ่งได้แก่แนวคิดเชิงบวกต่อเชื้อชาติที่แตกต่างกัน

๔. การใช้วิธีสอนที่ส่งเสริมความเท่าเทียม คือ ใช้เทคนิค วิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ไม่ว่าผู้เรียนนั้นจะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ผู้เรียนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการส่งเสริมใส่ใจอย่างเท่าเทียม ดังนั้นผู้สอนหรือผู้บริหารต้องสร้างเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันในการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จหรือช่วยยกระดับความสำเร็จทางการเรียน

๕. การให้ความสำคัญวัฒนธรรมโรงเรียน คือ กระบวนการในการสร้างวัฒนธรรมและสร้างองค์การให้มีความเข้มแข็งเพื่อให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษาและกลุ่มชนชั้นทางสังคมได้รับประสบการณ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ

หลักสูตรการศึกษาทางวัฒนธรรมแบ่งได้เป็น ๔ รูปแบบ คือ

๑. รูปแบบกระจายเนื้อหาโดยจะให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีบุรุษ วีรสตรี วันหยุดสำคัญ เรื่องเล่า อาหาร และเสื้อผ้าและเครื่องแต่งการ แนวคิดนี้จะให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ดังกล่าวข้างต้นแต่จะไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรหลักการที่มีการใช้อยู่ ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมเน้นการพยายามสร้างความเข้าใจกับวัฒนธรรมอื่นๆ แต่จะพยายามหลีกเลี่ยงประเด็นที่เป็นความขัดแย้งที่แท้จริงทางวัฒนธรรม รวมถึงประเด็นเกี่ยวกับพลังอำนาจและความไม่ยุติธรรมที่มีอยู่ในสังคม

๒. แบบเพิ่มเติมเนื้อหา รูปแบบนี้จะเป็นการเปิดกว้างมากขึ้น โดยเป็นการเพิ่มเติมประเด็นเนื้อหาในหลักสูตรหลัก เป็นการนำวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่งไปเชื่อมโยงกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ทั้งนี้วัฒนธรรมที่ถูกนำมาเชื่อมโยงจะเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ต้องการนำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การนำเสนอวัฒนธรรมไทย-จีนเชื่อมโยงกับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ถึงแม้จะเป็นการเปิดกว้างวัฒนธรรมอื่น แต่มุมมองสำคัญยังคงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมหลัก

๓. รูปแบบการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา รูปแบบนี้เปิดกว้างมากกว่ารูปแบบที่สอง โดยมีการยอมรับแนวคิดที่แตกต่างกันออกไปจากวัฒนธรรมหลัก มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในหลักสูตร เพื่อให้เกิดการยอมรับและเข้าใจความแตกต่าง เน้นการคิดวิเคราะห์และให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามรูปแบบนี้ต้องอาศัยการปรับปรุงหลักสูตรย่อยไปสนับสนุนหลักสูตรที่มีอยู่แล้วรวมถึงการจัดการฝึกอบรมเพื่อให้เข้าใจเนื้อหา รวมถึงการพัฒนาวัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้ เทคโนโลยีและระบบที่เหมาะสม

๔. รูปแบบการปฏิบัติทางสังคม รูปแบบนี้จะเชื่อมโยงกับรูปแบบที่สาม คือมีการส่งเสริมให้เกิดมุมมองที่หลากหลายและความตระหนักต่อวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และมุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติ โดยมุมมองเหล่านี้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการสร้างความรู้โดยอิสระ เพื่อให้เห็นถึงความตระหนักและความสำคัญของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างแท้จริง เช่น ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนอภิปรายเกี่ยวกับภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงและมอบหมายให้นักเรียนออกแบบกิจกรรมเพื่อรณรงค์ให้ความช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์บุคคลที่ได้รับบาดเจ็บจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น รูปแบบนี้จะเน้นการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจของตัวผู้เรียนเอง และรูปแบบดังกล่าวนี้ต้องมีการปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้มีความเหมาะสม

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาที่มีการบูรณาการเนื้อหาและข้อมูลต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลและเนื้อหาที่สะท้อนถึงกลุ่มคนทางสังคม นอกจากนี้การบูรณาการด้านความรู้ที่ควรเริ่มต้นที่การสร้างให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม และมีวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ไม่ว่าผู้เรียนนั้นจะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ผู้เรียนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการส่งเสริมใส่ใจอย่างเท่าเทียม ดังนั้นผู้สอนหรือผู้บริหารต้องสร้างเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันในการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จหรือช่วยยกระดับความสำเร็จทางการเรียน

ตารางสรุปผลวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ในมิติต่างๆ

มิติของการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ	บทสรุปการวิเคราะห์
มิติความเป็นมนุษย์	การพัฒนาความเป็นมนุษย์ แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ๒) ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ ๓) ด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา
มิติทางสังคม	การพัฒนาทางสังคม แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคน ๒) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแนวคิดใหม่ เกี่ยวกับวิธีการเรียน ๓) โครงสร้างของความรู้ และความต้องการของผู้เรียน
มิติทางวัฒนธรรม	การพัฒนาทางวัฒนธรรม แบ่งเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) ความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ๒) การส่งเสริมใส่ใจอย่างเท่าเทียมกัน

๑) มิติความเป็นมนุษย์ พบว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการเรียนรู้เสมอ ทั้งความสำคัญของการเรียนรู้จะทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้และเป็นผู้รับการฝึกอบรมให้พัฒนาขึ้นได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการจำกัดเชื้อชาติ และศาสนา ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตอยู่รอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้ได้โดยกระบวนการศึกษาอบรมอีกส่วนหนึ่ง เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษา คือ การเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้ไม่รู้ สู่ผู้รู้ และเห็นได้จากการมีวิธีคิด จิตสำนึก ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อตอนที่ยังไม่รู้และเกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นสร้างผู้เรียนให้เป็นเพียงผู้จำอย่างเดียวและเป็นเพียงการจำเพื่อไปสอบและเพื่อไปแข่งขัน สร้างให้ผู้เรียนมีสภาพเป็นตำราที่เดินได้ โดยไม่ได้นำเอากระบวนการ “การเปลี่ยนคน สร้างสรรค์สังคม” มาเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา การศึกษาคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ๒) ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ และ ๓) ด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพราะเป็น ๓ ด้านของชีวิตที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ การพัฒนาในลักษณะนี้จะเป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนส่งผลเกื้อกูล

กันไปด้วยดีทั้งระบบตามแนวพุทธจริยธรรม ที่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ทั้งหมด

๒) มิติทางสังคม พบว่า การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเพราะความสำเร็จในระดับ ชั้นเรียนนั้น ส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้เรียน ซึ่งถ้า เขาเหล่านั้นได้รับการยอมรับในความแตกต่าง เช่น ภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแนวคิดใหม่ เกี่ยวกับวิธีการเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงโครงสร้างของความรู้ และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องปฏิรูปและฟื้นฟู ผ่านวิธีสอนและเนื้อหา การให้ผู้เรียนยอมรับและเข้าใจความ หลากหลายของกันและกัน จะช่วยให้ปัญหาการจัดชั้นเรียน หดไปในที่สุดนักเรียนทุกคนจะได้รับการพัฒนาที่เต็มตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อความยุติธรรมทางสังคม จะช่วยให้ครู สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตรงกับความต้องการ และความ จำเป็นของผู้เรียน

๓) มิติทางวัฒนธรรม พบว่า การจัดการศึกษาที่มีการบูรณาการเนื้อหาและข้อมูลต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลและเนื้อหาที่สะท้อนถึงกลุ่มคนทางสังคม นอกจากนี้ การบูรณาการด้านความรู้ที่ควรเริ่มต้นที่การสร้างให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ ของชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม และมีวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนนั้นจะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ผู้เรียนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการส่งเสริมใส่ใจอย่างเท่าเทียม ดังนั้นผู้สอนหรือผู้บริหารต้องสร้างเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันในการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จหรือช่วยยกระดับความสำเร็จทางการเรียน

๔.๓ ผลการวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกัน ชาวบ้านในชุมชนวัดท่าการ้อง ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งในชุมชนได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ตนเองนับถือ และยังมีวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบสานมาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน และซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งกันและกันการอยู่ร่วมกันในสังคมคนที่นับถือศาสนาต่างกันนั้น อาจมีความแตกต่างกันทางด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม และความเชื่อ ของศาสนาที่ตนเองนับถือ หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนานี้มีความสอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรมแต่

คำสอนของศาสนาทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้มนุษย์รักกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ให้เบียดเบียนกัน ต้องการกฎเกณฑ์ของสังคม มีความรักและเข้าใจกัน ให้อภัยซึ่งกันและกันมีความเอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรีต่อกัน มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีความเห็นอกเห็นใจ แต่ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

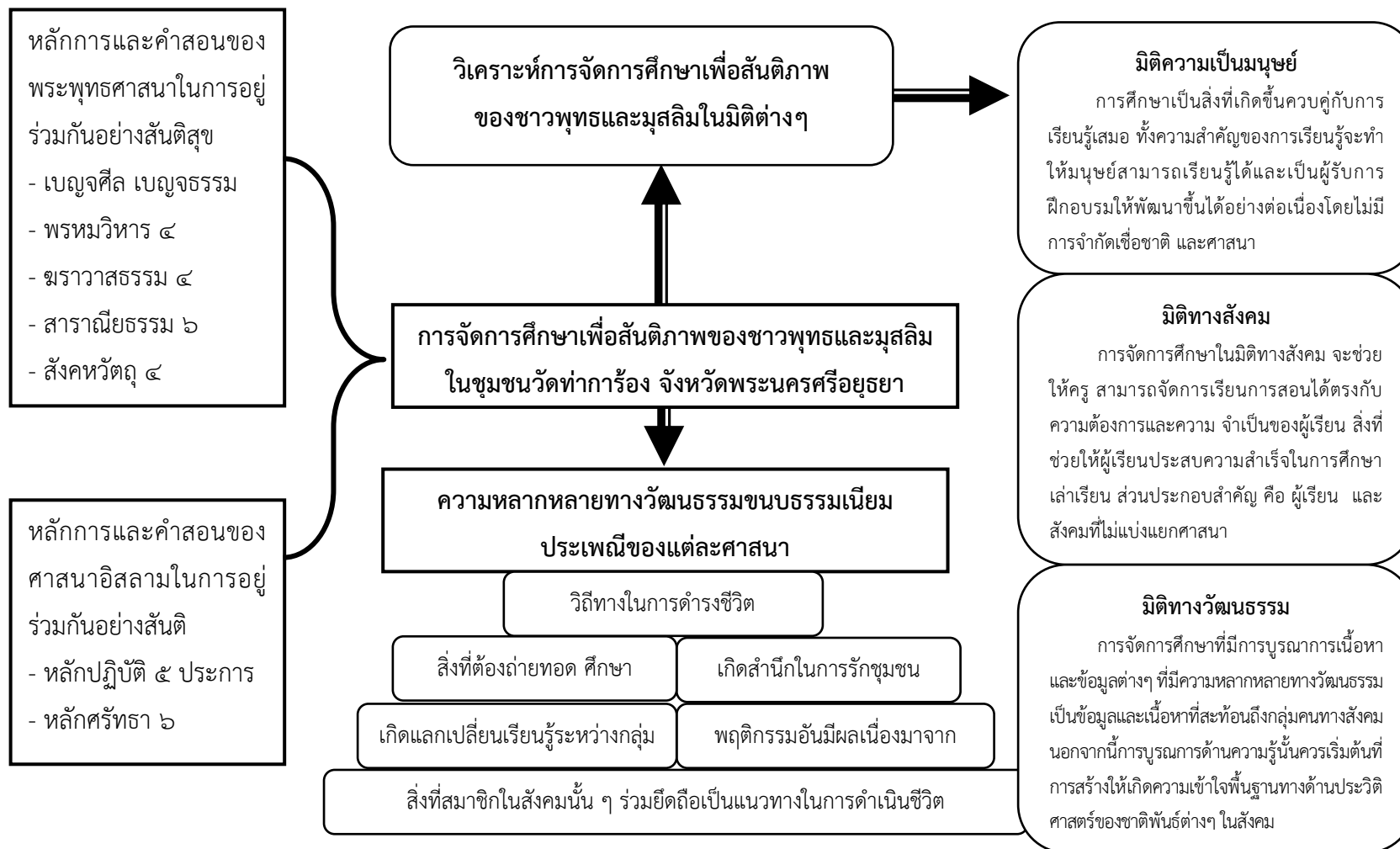
หลักการและวิธีปฏิบัติแห่งการจัดการศึกษาเพื่อสร้างสันติภาพ

๑) คำสอนของศาสนาทุกศาสนามีแนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกันแต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่ว ซึ่งหลักธรรมของศาสนาพุทธ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม ศีล ๕ และศาสนาอิสลามคือหลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕

๒) การเสียสละหรือการสังคัมสงเคราะห์ศาสนาต่างๆ คำสอนของศาสนาทุกศาสนาสอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทนซึ่งหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา และศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาตแก่ผู้ขัดสน

๓) ความรักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญอีกทั้งยังเป็นจริยธรรม ศีลของศาสนาพุทธ หลักคำสอนของศาสนาอิสลามนั้นครอบคลุมทั้งด้านความศรัทธา การปฏิบัติ และจริยธรรม คำสอนของอิสลามจึงกล่าวถึงทั้งสิ่งที่เป็นคุณงามความดี และสิ่งที่เป็นบาปกรรมทั้งหลาย และมีคำสอนที่ต้องห้ามปฏิบัติอย่างเด็ดขาด ซึ่งเป็นข้อห้ามอันเป็นบาปให้ศาสนิกต้องละเว้นมากมาย รวมทั้งข้อห้ามด้านหลักศรัทธา ข้อห้ามด้านหลักปฏิบัติ และข้อห้ามด้านจริยธรรม

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

“การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จะเห็นได้ว่าชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเป็นการพัฒนาจากกระบวนการทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมโดยจากการจัดการศึกษาของสังคมในชุมชน มีการให้ความสำคัญในด้านสังคมส่วนรวม โดยมีการจัดประชุมของผู้นำทางศาสนาเพื่อสร้างข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบ และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน คือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน จึงเกิดการมีส่วนร่วม และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีของประชาชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม มีทั้งประชาชนในชุมชน และหน่วยงานต่างๆ แม้กระทั่งวัดและมัสยิด ก็เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการศึกษา อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดเป็นชุมชนที่สันติสุขได้นั้น ก็เพราะว่าวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยานี้เป็นชุมชนที่มีวัดและมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ไม่ว่าจะเป็นงานหรือกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่จะมีการจัดกิจกรรมนั้นๆ ภายในวัดและมัสยิด สิ่งหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนให้การพัฒนาการศึกษา คือการกระทำในกิจกรรมต่างๆ

ศาสนาเป็นสิ่งที่มีความซ่านาน ในระยะแรกศาสนาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อขจัดความหวาดกลัวสิ่งต่างๆ ที่ล้อมรอบตัวของมนุษย์ คิดว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของผู้มีฤทธิ์มากกว่าตน เมื่อมนุษย์เริ่มเรียนรู้ธรรมชาตินั้นและเกิดเป็นศาสนาที่มีเหตุผลเข้ามาเป็นแบบแผนและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ของแต่ละศาสนาก็กลายมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่ทำสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ศาสนาทุกศาสนา จะเป็นที่พักพิงใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรมและเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้นๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ บทบาทใดจะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

การจัดการศึกษาระหว่างศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ สามารถจิตใจและผูกใจคนไว้ได้อย่างแน่นแฟ้น ประชาชนในชุมชนจะนำศาสนาที่ตนนับถือติดตัวไปปฏิบัติหรือเผยแพร่ในที่ใหม่ ศาสนาไม่ใช่ของที่อยู่กับที่แต่จะอยู่ตรงที่หนึ่งใดก็ต่อเมื่อมนุษย์ยังไม่อพยพไปไหน บุคคลที่เกิดมาในศาสนาใดก็จะนับถือศาสนานั้นๆ และมีความประพฤติกัลยาณกับบุคคลที่นับถือศาสนานั้นๆ ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตซึ่งทุกศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำ ความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรมของแต่ละศาสนาทำให้บุคคลเข้าใจกัน อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข หลักธรรมที่ประชาชนนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันเพื่อสร้างสันติภาพในการจัดการศึกษา มีดังนี้

การทำความดี ละเว้นความชั่ว แนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกันแต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่วทั้งนั้น เช่น ศีล ๕ ของศาสนาพุทธ บัญญัติ ๑๐ ประการของศาสนาคริสต์และหลักศรัทธา ๖ ประการกับหลักปฏิบัติ ๕ ประการของศาสนาอิสลาม เป็นต้น การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง ศาสนาต่างๆ สอนให้คนพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเพื่อให้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มีพุทธศาสนาสูภาสิต ว่า “อตฺตาทิ อตฺตานิ นาโถ” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาพราหมณ์มีหลักอาศรม ๔ ในข้อพรหมจารี ที่ให้นักศึกษาเล่าเรียนและในข้อคฤหัสถ์ที่ให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเอง ศาสนาอิสลามสอนให้คนใฝ่หาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ คำสอนของศาสนาจะเน้นในเรื่องเหล่านี้ เพราะทุกเรื่องจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ขาดิตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคล คนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้อคติ ๔ คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติและภยาคติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใครในการรักษาความยุติธรรมแม้บางครั้งจะกระเทือนต่อตนเอง บิดามารดาหรือญาติบ้างก็ตาม การเสียสละหรือการสังคมสงเคราะห์ศาสนาต่างๆ สอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทน เช่นพุทธศาสนามีหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้อภัย เอื้อเฟื้อเป็นต้น ความอดุสาหะและความพยายาม ทุกศาสนาสอนให้คนมีความอดุสาหะ มีความเพียร ความอดทนและมีความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จพร้อมทั้งพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ศาสนาพุทธมีคติเตือนใจว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น หรือหลักคำสอนอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ศาสนาอิสลามมีการละหมาดวันละ ๕ ครั้งจึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ รักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความรักความเมตตาเป็นสื่อสำคัญอีกทั้งยังเป็นจริยธรรมของศาสนาคริสต์ ในพุทธศาสนาก็มีพุทธศาสนาสูภาสิตว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น เกือบทุกศาสนา มีบทบัญญัติและข้อปฏิบัติในเรื่องนี้เหมือนกัน เช่น ศีลของศาสนาพุทธ บัญญัติ ๑๐ ประการของศาสนาคริสต์ การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม ทุกข้อปฏิบัติคือการให้คนมีคุณธรรมอดทนและอดกลั้น การยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาต่างๆ ว่าบุพการีเป็นสิ่งที่ควรยกย่องในศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่าบิดา มารดาเป็นพระพรหมของลูก ศาสนาคริสต์มีใช้ในบัญญัติ ๑๐ ประการ ข้อที่ ๔ ว่า จงนับถือบิดา มารดาเป็นต้น และการไม่แบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามถือเป็นหลักสำคัญว่า หลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ๓ ประการด้วยกันคือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ๒) เพื่อศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวิธีการศึกษา ทั้งในการศึกษาในเชิงเอกสาร โดยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา งานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้อง การศึกษาในภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกนำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การศึกษาในภาคสนาม โดยวิธีการบันทึกเสียงขณะทำการสัมภาษณ์ นำชุมชน/ผู้นำทางศาสนา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษา ในชุมชนจำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนา การศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีการดำรงชีวิต ความเชื่อ ทศนคติ การอยู่ร่วมกัน การแก้ไขปัญหา การนับถือศาสนาของบุคคลในชุมชน และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามมาวิเคราะห์ ตามหลักพรรณนาวิธี และเรียบเรียงเป็นเนื้อหาวิทยานิพนธ์ สรุปผลการวิจัย ด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ซึ่งผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญ เป็นลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลวิจัย

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลวิจัย

๕.๑.๑ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

พบว่า จากการศึกษาหลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม พบว่า การอยู่ร่วมกันในชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกันโดยพื้นฐานของสังคมมนุษย์นั้นต้องการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุขสันติ มีความสมัคปรองดองสามัคคี ฉะนั้นการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกันอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขนั้นต้องยึดหลักคำสอนของศาสนาที่ตนเองนับถือนั้นเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังนี้

หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาพุทธ

หลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของศาสนาพุทธคือ เบญจศีล เบญจธรรม

เบญจศีล เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม ไม่ล่วงละเมิด

เบญจธรรม เป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งไปกว่าศีล ซึ่งเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้ซึ่งความดี ด้วยประกอบคุณงามความดี ๕ ประการ ซึ่งจะทำให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกายวาจาใจ ที่สะอาดงดงาม ได้แก่ เมตตา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ และสติสัมปชัญญะ ซึ่งผลที่ได้รับจากการกระทำ จะทำให้มีความสุข

พรหมวิหาร ๔ เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ เป็นหลักของความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้กำกับความประพฤติ ผู้ดำรงอยู่ในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษารัษฎธรรมไว้ด้วยอุเบกขา

ฆราวาสธรรม ๔ เป็นธรรมสำหรับฆราวาสหรือผู้ครองเรือน มี ๔ ประการ คือมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ซื่อตรง การฝึกฝนการปรับตัว การรู้จักควบคุมจิตใจเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงตนเองให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา มีความอดทนทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร ความเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว

สารณียธรรม ๖ เป็นธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นธรรมที่เกิดความสามัคคีได้แก่ เมตตาทายกรรม คือช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งทางกายวาจา และทางใจมีการแบ่งปันช่วยเหลือมีความประพฤติปฏิบัติสุจริตดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย มีความเห็นชอบร่วมกัน มีทิววิถีที่ดีงามเสมอกัน ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจติของหมู่คณะ

สังคหวัตถุ ๔ เป็นธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ บุคคล ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์ คือทานการให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งงาน ช่วยเหลือกันด้านสิ่งของ ตลอดจนให้คำแนะนำสั่งสอน พุดจาไพเราะอ่อนหวานสามัคคี ให้เกิดไมตรี และความรักใคร่สนับสนุนช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรมการ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในสุขทุกข์ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดจนถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ

สัปปริสธรรม ๗ คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดีธรรมของผู้ดี รู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล รู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมายหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย ความรู้จักตน ความรู้จักประมาณ ความรู้จักกาลความรู้จักบริษัทความรู้จักบุคคล

หลักคำสอนว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

จะมีเรื่องหลักศรัทธา ๖ ประการ และหลักปฏิบัติ ๕ ประการที่ชาวมุสลิมยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หลักศรัทธา ๖ ประการของอิสลาม ถือเป็นยอดแห่งความดี ผู้ใดขาดศรัทธาจึงเป็นยอดแห่งความชั่วร้ายศรัทธาต่อพระอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว ศรัทธาในเทวทูตของพระเจ้า ศรัทธาในพระคัมภีร์อัลกุรอาน ที่พระเจ้าประทานแก่มนุษย์ ศรัทธาต่อบรรดาสนทูต คือ บุคคลที่พระอัลเลาะห์เลือกและให้สื่อสารนำบทบัญญัติของพระองค์ ศรัทธาต่อวันพิพากษา คือวันปรโลก ศรัทธาในกฎกำหนดสถานะของพระเจ้า ๒ ประเภท คือกฎตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ทุกอย่างเป็นไปอย่างพระประสงค์ของพระเจ้า การถือกำเนิดชาติพันธุ์ รูปร่างหน้าตา การหมุนเวียนของฤดูกาล และกฎที่ไม่ตายตัวดำเนินไปตามเหตุผล เช่นทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

หลักปฏิบัติ ๕ ประการของอิสลาม ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติศาสนกิจ พร้อมทั้งกาย วาจา ใจ เป็นการภักดีตลอดชีวิต ประกอบด้วย การปฏิญาณตน มี ๒ ลักษณะ คือ เปล่งวาจายอมรับอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าองค์เดียวของตนและนบีมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตแห่งอัลเลาะห์ การเปล่งวาจาต้องทำด้วยจิตที่เลื่อมใสอย่างแท้จริง การทำละหมาด คือนมัสการพระเจ้าวันละ ๕ ครั้ง เป็นกิจวัตร ชาวมุสลิมทุกแห่งหนต้องทำละหมาดเพื่อขอบคุณ สรรเสริญและขอขมาพระอัลเลาะห์ เป็นการขัดเกลาจิตใจตนให้สะอาดอยู่เสมอ และฝึกตนให้ตรงต่อเวลามีระเบียบ และอดทน การบริจาคทรัพย์ ซึ่งเป็นบทบัญญัติสำหรับผู้มีฐานะโดยบริจาคให้ผู้ยากจน ผู้ขัดสนอขัดเค่า ผู้เป็นเจ้าหน้าที่ชะกาต ผู้เข้ารับอิสลามใหม่ ๆ ปลดปล่อยทาสผู้มีหนี้สินที่เกิดจากการทำดี ให้วิถีทางแห่งอัลเลาะห์ ผู้เดินทางที่ขาดทุนรอน การถือศีลอด คืองดกิน งดดื่ม งดประพฤติดามอารมณ์ฝอยต่ำ ในช่วงรุ่งอรุณ จนถึงตะวันตกฟ้าเป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม เรียกเดือนรอมมาฎอนเพื่อทำให้บริสุทธิ์ รู้จักคุมจิตตักเกิลส มีขันติอดกลั้น หนักแน่น อดทน ให้รู้รสความยากจน อดอยาก หิวโหย จะได้เกิดเมตตาแก่คนทั่วไป และ การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปประกอบศาสนกิจตามศาสนบัญญัติ ณ นครเมกกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ชาวมุสลิมควรไปประกอบพิธีฮัจญ์อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต เพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ แลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน เป็นการแสดงให้เห็นเอกภาพและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ที่มาจากส่วนต่าง ๆ ของโลกเพื่อแสดงให้เห็นว่าแม้ฐานันดรทางสังคมต่างกัน แต่เมื่ออยู่หน้าพิธีของพระเจ้าทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน

๕.๑.๒ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

พบว่า จากการศึกษาการจัดการศึกษาของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความสัมพันธ์ทางสังคมวิถีปฏิบัติและกิจกรรมการศึกษาในการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธ และ ชาวอิสลาม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จากการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาในชุมชนทั้งสองศาสนาที่มีความหลากหลายชาติพันธุ์ มีความแตกต่างทางศาสนา และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี แต่ภายใต้ภาวะความแตกต่างนั้น กลับเป็นการหลอมรวม และผสมผสานวิถี

ชีวิตที่ดำรงอยู่ ของประชาชนในชุมชน ทั้งสองศาสนาในชุมชนแห่งนี้ วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ จึงซึมซับและหลอมรวมกัน โดยไม่มีความเป็นเชื้อชาติหรือศาสนาแบ่งกันประชาชนในชุมชน มีการดำเนินชีวิตและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของการจัดการศึกษา อีกทั้งยังมีการจัดกิจกรรม และพิธีกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่นแล้วตั้งแต่อดีต อีกทั้งผู้นำทางศาสนาทั้งสองศาสนาต่างไปมาหาสู่มีการจัดกิจกรรมร่วมกัน มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันมาตลอด ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความมีน้ำใจไมตรีต่อกันช่วยเหลือแบ่งปัน อีกทั้งอยู่ด้วยกันอย่างปรกติสุขโดยที่ไม่มีข้อจำกัดทางด้านศาสนา และศาสนานั้นไม่ใช่ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกแยกกันของสถานศึกษาในชุมชนแห่งนี้ทั้งที่ในชุมชนนับถือศาสนาต่างกัน ได้ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ มีการผสมผสานยอมรับวัฒนธรรมทางศาสนาซึ่งกันและกัน มีการปรับตัวเข้าหากัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และได้รับการขนานนามว่า วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนไว้ มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคี ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา ทำให้สถานศึกษากลายเป็นที่หล่อหลอมจิตใจของคนต่างศาสนาเข้าด้วยกันอย่างสันติภาพ

๕.๑.๓ ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

พบว่า การวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในมิติต่างๆ ดังนี้

๑) มิติความเป็นมนุษย์ พบว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับการเรียนรู้เสมอ ทั้งความสำคัญของการเรียนรู้จะทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้และเป็นผู้รับการฝึกอบรมให้พัฒนาขึ้นได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการจำกัดเชื้อชาติ และศาสนา ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อมีชีวิตอยู่รอดส่วนหนึ่ง และเรียนรู้ได้โดยกระบวนการศึกษาอบรมอีกส่วนหนึ่ง เป้าหมายที่สำคัญของการศึกษา คือ การเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้ไม่รู้ สู่ผู้รู้ และเห็นได้จากการมีวิธีคิด จิตสำนึก ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อตอนที่ยังไม่รู้และเกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นสร้างผู้เรียนให้เป็นเพียงผู้จำอย่างเดียวและเป็นเพียงการจำเพื่อไปสอบและเพื่อไปแข่งขัน สร้างให้ผู้เรียนมีสภาพเป็นตำราที่เดินได้ โดยไม่ได้นำเอากระบวนการ “การเปลี่ยนคนสร้างสรรค์สังคม” มาเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษา การศึกษาคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ๒) ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ และ ๓) ด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพราะเป็น ๓ ด้านของชีวิตที่ไม่อาจแยกขาดจากกันได้ การพัฒนาในลักษณะนี้จะเป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนส่งผลเกื้อกูลกันไปด้วยดีทั้งระบบตามแนวพุทธจริยธรรม ที่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เป็นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ทั้งหมด

๒) มิติทางสังคม พบว่า การจัดการศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเพราะความสำเร็จในระดับ ชั้นเรียนนั้น ส่วนประกอบสำคัญประการหนึ่ง คือ

ผู้เรียน ซึ่งถ้า เขาเหล่านั้นได้รับการยอมรับในความแตกต่าง เช่น ภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และแนวคิดใหม่ เกี่ยวกับวิธีการเรียน นอกจากนี้ยังรวมถึงโครงสร้างของความรู้ และความต้องการของผู้เรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิรูปและฟื้นฟู ผ่านวิธีสอนและเนื้อหา การให้ผู้เรียนยอมรับและเข้าใจความ หลากหลายของกันและกัน จะช่วยให้ปัญหาการจัดชั้นเรียน หดไปในที่สุดนักเรียนทุกคนจะได้รับการพัฒนาที่เต็มตาม ศักยภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อความยุติธรรมทางสังคม จะช่วยให้ครู สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตรงกับความต้องการ และความ จำเป็นของผู้เรียน

๓) มิติทางวัฒนธรรม พบว่า การจัดการศึกษาที่มีการบูรณาการเนื้อหาและข้อมูลต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นข้อมูลและเนื้อหาที่สะท้อนถึงกลุ่มคนทางสังคม นอกจากนี้ การบูรณาการด้านความรู้ที่ควรเริ่มต้นที่การสร้างให้เกิดความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติพันธุ์ต่างๆ ในสังคม และมีวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนนั้นจะมีความแตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สัญชาติ หรือชนชั้นทางสังคม ผู้เรียนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะต้องได้รับการส่งเสริมใส่ใจอย่างเท่าเทียม ดังนั้นผู้สอนหรือผู้บริหารต้องสร้างเครื่องมือเพื่อช่วยเหลือผู้เรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันในการเรียนรู้ให้ประสบความสำเร็จหรือช่วยยกระดับความสำเร็จทางการเรียน

จากผลการสรุปข้างต้นผู้วิจัยสามารถโยงการพัฒนาสังคมได้ดังนี้

ชุมชนที่มีความหลากหลายทางศาสนาซึ่งเป็นที่มาแห่งความขัดแย้งทางศาสนา อาจมาจากการจัดการศึกษาของแต่ละศาสนาที่ไม่ถ่องแท้ ความสำคัญของการศึกษาศาสนาอย่างจริงจัง และหาแนวทางป้องกันความขัดแย้งทางศาสนาอันจะเกิดขึ้นจากความแตกต่างหลายประการโดยมีวิธีที่พอจะหาแนวทางป้องกันความขัดแย้งทางการจัดการศึกษาของศาสนาได้ดังนี้

๑) ไม่ศึกษาและนับถือศาสนาด้วยความลำเอียง ศาสนาโดยมีอคติเข้าไปเกี่ยวข้องย่อมจะไม่เห็นแก่นแท้ของศาสนานั้น ๆ อคติในที่นี้คือ ฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะชอบเข้าข้างศาสนาตัวเองโทสาคติ ความลำเอียงเพราะไม่ชอบ มองเขาในแง่ไม่ดีโมหาคติ ความลำเอียงเพราะความไม่รู้ มีแต่ความเชื่ออย่างเดียวขาดปัญญาภาคติ ความลำเอียงเพราะความกลัวขาดการไตร่ตรองที่ดี

ทุกศาสนาล้วนสอนให้คนเป็นคนดี คำว่า มุสลิม แปลว่า ผู้รักสันติหรือผู้นำสันติมาใช้ในการดำเนินชีวิต คริสต์ศาสนาก็เช่นกันก็เป็นผู้รักสันติ ไม่ต้องการการมีเรื่องกับใครดังคำที่ว่า “เมื่อเขาตบแก้มขวา จงเอียงแก้มซ้ายให้เขาตบอีกข้าง” แต่อย่างไรก็ดีถ้าเราศึกษาจริยธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนาจะเห็นได้ว่าแทบจะไม่มี ความแตกต่างกันเลยดังเช่นหลัก ๕ ประการ กับศีล ๕ เป็นสิ่งไปด้วยกันได้ เป็นหลักประกันได้เป็นอย่างดีดังนี้ คือ ห้ามเบียดเบียน ฆ่าสัตว์เป็นหลักประกันชีวิต ห้ามลักขโมยของที่เจ้าของเขาไม่อนุญาตเป็นหลักประกันทรัพย์สิน ห้ามประพฤติดินในกามเป็น

หลักประกันความสามัคคี ห้ามพูดปดกล่าวเท็จ เป็นหลักประกันศักดิ์ศรี ห้ามดื่มสุรายาเสพติด เป็นหลักประกันสุขภาพโดยจริยธรรมขั้นพื้นฐานแล้วจะสามารถโยงหากันได้เป็นอย่างดี

๒) ศาสนาเพื่อรู้และเข้าใจความแตกต่างแต่ไม่แตกแยก แนนอนที่สุดทุกศาสนามีความแตกต่างกัน ทางด้านพิธีกรรมก็ดี ทางด้านคำสอน แต่ถ้าเราศึกษาเพื่อความเข้าใจและถึงแม้เราจะเห็นความแตกต่าง แต่เราไม่แสดงความแตกแยก ในความต่างย่อมมีความเหมือนอยู่เสมอ เพราะที่สุดของคนเราก็คือ ต้องการความสุข รังเกียจทุกข์ไม่ต้องการให้ใครดูถูกตัวเอง ดูถูกศาสนาที่ตัวเองเคารพ แม้กระทั่งในสนามรบก็ให้ความเคารพกับศาสนาอื่นเช่นบัญญัติในการรบของผู้ที่ได้รับชัยชนะ ชาวมุสลิมเขียนไว้ว่า “จะต้องไม่เบียดเบียนพระหรือนักบวชในศาสนาอื่นใดก็ตาม และจะต้องไม่ทำลายศาสนสถานของศาสนาอื่น” ขอเราท่านทั้งหลายอย่าได้คิดแม้แต่จะน้อยเลย ว่า หากเราศึกษาศาสนาของผู้อื่นแล้วจะทำให้เราเสื่อมความเชื่อในศาสนาของเรา แต่นั่นคือการเปิดกว้างสำหรับการยอมรับสิ่งที่มีอยู่จริงอีกมิติหนึ่ง ผู้ใดที่เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนเองได้ ผู้นั้นย่อมจะเข้าถึงหัวใจของศาสนาอื่นได้เช่นเดียวกัน

๓) ให้เกียรติและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่แบ่งแยกผิวพรรณวรรณะ เพราะคนที่แบ่งแยกผิวพรรณ เรื่องของเชื้อชาติ แต่ความจริงศักยภาพความเป็นคนของเราไม่ได้อยู่ที่ผิวพรรณหรือเชื้อชาติ แต่อยู่ที่การกระทำและเจตนาที่แสดงออกมา นั่นแหละคือความสามารถที่แท้จริงของเขา ไม่เหยียดหยามกันเพราะศาสนา ใครจะเกิดในตระกูลต่ำสูงอย่างไรก็ตามถ้าทำดีก็เป็นคนดี ถ้าทำความชั่วก็เป็นคนชั่ว

๔) ยอมรับข้อดีของแต่ละศาสนา คือเรามองกันในแง่ดี พิจารณาข้อที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ทุกศาสนาควรจะมีปัญหาสังคมมีอยู่ในปัจจุบัน เช่นปัญหายาเสพติด อันเป็นตัวบ่อนทำลายความมั่นคงทุกสถาบันในสังคมทำอย่างไรจะนำหลักธรรมทางศาสนามาปลดปล่อยให้เยาวชนของเราที่ตกเป็นทาสยาเสพติดได้ มีความจริงใจไม่ตรีจิตจะให้สัตว์ทั้งปวงมีสุขถ้วนหน้ามีความเอ็นดูสงสารและความตั้งใจจริงที่จะช่วยให้พ้นทุกข์พลอยยินดีและร่วมเป็นแรงกายแรงใจ ไม่อิจฉาริษยากันวางใจเป็นกลางในการทำงานร่วมกัน

๕) เผยแผ่ศาสนาอย่างถูกต้อง คือไม่ไปแย่งชิงศาสนิกของศาสนาอื่น โดยวิธีการบังคับ ชูเชิญ และแบบมีเล่ห์เพทุบายก็หมายความว่า ศาสนาที่เสียศาสนิกไปย่อมเกิดความไม่พอใจ แต่ควรชี้ให้เห็นข้อดีของศาสนาของเราจริง ๆ แต่ถ้าเป็นการเผยแผ่โดยเอาผลประโยชน์ทางการศึกษา ทางเศรษฐกิจ ทางสังคมเข้ามาเป็นเหยื่อล่อก่อนไม่ควรกระทำเพราะไม่ใช่การประกาศอย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นการใช้เหยื่อล่อเหมือนล่อปลาตามืดเบ็ด เท่ากับเป็นการหลอกลวงโดยตรง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย เชิงทฤษฎี เชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติการ รวมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑. ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง

๒. ภาครัฐควรมีการสร้าง ความสนใจเรื่องการศึกษาของชุมชนเป็นสำคัญ และมีการพัฒนาระบบการศึกษาต่างวัฒนธรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑. ควรศึกษาวิจัยการบูรณาการเครือข่ายพหุภาคีในการจัดการศึกษาของชุมชนต่างศาสนาบนฐานพลังท้องถิ่น

๒. ควรศึกษาวิจัยชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาคัมภีร์อัครอราน ฉบับแปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย. นครมาดินะ :

ศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการตีพิมพ์อัลกุรอาน, ๒๕๔๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. ๑๐๐ ปี พระยาอนุนานราชชน รวมเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ มหานคร : โรง

พิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๓๑.

เกษม แสงวณิชย์ และนิพนธ์ ลักษณะปรีชา. ประวัติศาสตร์อิสลาม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ส. วงศ์เสงี่ยม, ๒๕๒๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา. พิมพ์

ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. วัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๕๒.

โคทม อารียา. “การใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้” ใน สันติวิธีจาก

มุมมองศาสนา. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,

๒๕๔๘.

จรัญ มะลูลีม. ไทยกับโลกมุสลิม : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ. ประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาว

ไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชีย, ๒๕๒๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **หน่วยที่ ๙ การไม่ใช้ความรุนแรง**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

_____. **ทำทนายทางเลือก : ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, ๒๕๓๓.

ไชยันต์ รัชชกุล. **“หน่วยที่ ๒ ความขัดแย้งในบริบทของสันติศึกษา”**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

เดือน คำดี. **ศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

ธีระพงษ์ มีไธสง. **มิติทางศาสนาและปรัชญาของโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๑.

นิตยา บุญสิงห์. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : เรื่องแสงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ผศ.ประพันธ์ กุลวินิจฉัย. **วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณการ, ๒๕๔๒.

ผศ.เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **กลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพมหานคร : กองทุนสง่าจาริยะอัมพร, ๒๕๓๑.

พระครูกลายณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยณณโม). ผศ.. **วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). **ประวัติมหาดมะ คานธี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

_____. **ตามทางพุทธกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๙.

_____. **วันสำคัญของชาวพุทธไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๕๑.

_____. **สิทธิมนุษยชน สร้างสันติสุขหรือสลายสังคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

_____. **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๔๒.

_____. **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๕.

..... . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์. พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.

..... . **วิสัยธรรมเบิกนำวิสัยทัศน์**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวย, ๒๕๔๘.

พลเอกสายหยุด เกิดผล. **สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. **สันติภาพของโลก**. สุราษฎร์ธานี : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

ฟื้น ดอกบัว. **พระพุทธศาสนากับคนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๒.

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **สังคมและวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

โยธิน กัลตุง. **พุทธสันติวิธี : ทฤษฎีเชิงโครงสร้าง**. กรุงเทพมหานคร : ปาจารย์สาร, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วิทยากร เชียงกุล. **The Soul of Mahatma Gandhi มหาตมะ คานธี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, ๒๕๕๓.

วินัย ครุวรรณพัฒน์. **ทัศนคติของคนไทยในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีต่อประเทศสหพันธ์มาเลเซีย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน. **“การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพ”**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

ศาสตราจารย์ ป่วย อึ้งภากรณ์. **สันติประชาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระวชิรญาณวโรรส. **เบญจศีลเบญจธรรมเล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุจิตรา ธรรัตน์. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๐.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

เสรี พงศ์พิศ และคณะ. **คนในทรงคนะของพุทธศาสนา อิสลามและคริสต์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๔.

อัศวิน ชาบารา. **การศึกษาชุมชนมุสลิมบริเวณคลองบางกอกใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) . คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๙.

อานนท์ อาภาภิรม. **สังคม วัฒนธรรม และประเพณี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

อารง สุทธาศาสน์. **อิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมต่อปัญหาที่จังหวัดภาคใต้**. วารสารการศึกษาแห่งชาติ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๑๓ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย :

ขวัญชัย เชื้อเมืองพาน. “แนวทางเพื่อสร้างการอยู่ร่วมกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สามัญ ของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารและชุมชนหมู่บ้าน”. **รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์**. กองทุนสนับสนุน การวิจัยฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๑.

ธนาภรณ์ ไกล่ชิดและคณะ “วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนกุฎีจีน (ซอยวัดช่างตาครู้ส) เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **รายงานวิจัย**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.

นางสาวพรอุษา ประสงค์วรรณะ. “ความแตกต่างทางศาสนา ไม่มีผลต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญยากร) “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุรียันต์ สุวรรณราช “ปัจจัยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีของไทยพุทธ มุสลิม ในจังหวัด สตูล”. **รายงานวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

(๓) สัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (ประยูร สุทธิบุญโญ). เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง. สัมภาษณ์ ๘
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย. ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณอรุณวรรณ โสภิกิจ. ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณวันเพ็ญ ชมพุราษ. ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์. รักษาการผู้อำนวยการโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณทิพพากร ราชวังเมือง. ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล. ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ คุณสมฤดี ปาสะ. ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช. สัมภาษณ์ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณสำราญ แดนตะเคียน. กรรมการมัสยิด. สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณสมหวัง เจ๊ะไอะ. ครูประจำมัสยิด. สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณยุซุฟ ตานีเทพ. ครูประจำมัสยิด. สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณวิชุดา รามะมุด. ครูประจำมัสยิด. สัมภาษณ์ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Galtung. Johan. **Peace by Peaceful Means : Peace and Conflict. Development and
Civilization.** London : SAGA Pudlication, 1996.

Immanuel Kant. **Lecture on Ethics.** edited by Peter Heath and J.B. Schneewind.
translated by Peter Heath. Cambridge. Cambridge University Press, 1997.

James O'Connell. **"Meanings. Strategies. and Structures : Another Look at Non-
violence. Force and Violence"**. Unpublished Paper. School of Peace
Studies. Bradford University U.K. , 1987.

Janis Brahms Spring. **How Can I Forgive You.** (New York : Harper Collins Pulishers,
2005.

Johan Galtung. **“Violence Peace and Peace Research”**. in Journal of PeaceResearch. Vol. 6, 1996.

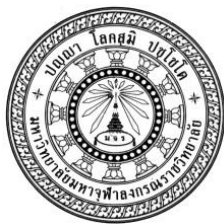
Johan Galtung. **Peace: Research. Education. Action: Essays in Peace Research.1**. Copenhagen: Christian Ejlers, 1975.

M.K. Gandhi. **Non-Violence in Peace & War**. Vol.1. Ahmedabad : Navajivan Publishing House, 1948.

R.E. Coffey. C.Cook. & P. L. Hunsaker. **Management and Organizational Behavior**. Burr Ridge. IL: Irwin, 1994.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการและคำสอนในการสร้างสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสันติภาพของศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามในการจัดการศึกษาของชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และเพื่อวิเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิม ในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณ และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระมหาคำพอง สททวโร (วันจะนะสุข)

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและมุสลิมในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน พ.ศ. ตั้งแต่เวลา.....น. ถึง.....น.

สถานที่ที่ให้สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก,บันทึกเสียง)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ

๑. ชุมชนของท่านมีแนวคิด และวิธีการในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพอย่างไร

๒. ท่านได้นำหลักศาสนาที่ท่านนับถือมาส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขอย่างไร

๓. ท่านคิดว่าสาเหตุหลักของการจัดการศึกษาอย่างสันติภาพในชุมชนเกิดขึ้นเพราะเหตุใด

๔. ท่านคิดว่าความแตกต่างทางศาสนามีผลต่อการจัดการศึกษาหรือไม่ อย่างไร

๕. ในการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญของแต่ละศาสนา ชุมชนของท่านมีความร่วมมือกันอย่างไร

๖. ท่านคิดว่ารูปแบบการจัดการศึกษาที่ต่างศาสนา และวัฒนธรรม ในการสร้างสันติสุขของคนในชุมชน ควรมีรูปแบบใด

๗. ปัญหา อุปสรรค และการจัดการศึกษาในชุมชนท่านมีอย่างไร และมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขอย่างไร

ภาคผนวก ข

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม (CVI)

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (CVI) ของแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ข้อ ที่	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า I-CVI	แปล ผล
	ข้อสัมภาษณ์สำหรับการวิจัย								
๑.	ชุมชนของท่านมีแนวคิด และวิธีการ ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพ อย่างไร	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	ท่านได้นำหลักศาสนาที่ท่านนับถือมา ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข อย่างไร	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	ท่านคิดว่าสาเหตุหลักของการจัด การศึกษาอย่างสันติภาพในชุมชน เกิดขึ้นเพราะเหตุใด	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	ท่านคิดว่าความแตกต่างทางศาสนามี ผลต่อการจัดการศึกษาหรือไม่ อย่างไร	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	ในการจัดกิจกรรมทางด้านการศึกษา หรือกิจกรรมในวันสำคัญของแต่ละ ศาสนา ชุมชนของท่าน มีความ ร่วมกันอย่างไร	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	ท่านคิดว่ารูปแบบการจัดการศึกษาที่ ต่างศาสนา และวัฒนธรรม ในการ สร้างสันติสุขของคนในชุมชน ควรมี รูปแบบใด	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	ปัญหา อุปสรรค และการจัด การศึกษาในชุมชนท่านมีอย่างไร และมีข้อเสนอแนะในการแก้ไข อย่างไร	x	x	x	x	x	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

*หมายเหตุ x แทน ความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ ให้คะแนน ๓ หรือ ๔

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เรียน พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สหฺวโร รัหฺสประจําตัวนิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน **พระปลัดสมชาย ธรรมโรจน์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

๐๗๕๗๓

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

พระปลัดสมชาย ธรรมโรจน์

ผู้มอบเจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน **พระมหา ดร.เพชร อินทามัย**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ มหาวชิราวุธราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

๑๐๗๓๓๓
๙

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลัทธิ

พ.ม. ดร.เพชร อินทามัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ อารี มหาอินทรา**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุทวี โทสัมพันธ์
อารี มหาอินทรา
อ.ท.ม.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ ศักดา งามสมราช**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสนี้ ๕๙๐๑๒๐๔๐๕๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ศักดา งามสมราช
ผู้ดำเนินการวิจัย

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ วัฒนุช มหาเรือมดาก**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระสุธีรัตนบัณฑิต

คุณ วัฒนุช มหาเรือมดาก

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดสุรินทร์ ๓๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ อรุณวรรณ ใจกลี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

อ.สุเมธ ใจกลี
อรุณวรรณ ใจกลี

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **อ.ณ ทวีสุข ทรัพย์สุกษิณานันท์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รห้สประจำตัวนิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

- นามทวีสุข ทรัพย์สุกษิณานันท์

รักษาการในตำแหน่งผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ ศรัณย์ ศิริวิมลกุล**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

อ.ศ.พ.ว.

น.ส. ศรัณย์ ศิริวิมลกุล

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ ศิพการ ขาววังเมือง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(เจริญพร ขาววังเมือง)

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร **คุณ วันเพ็ญ ชมภูษาน**
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สหฺทวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

คุณหญิงพัชร์ภรณ์
 นางสาววันเพ็ญ ชมภูษาน

 (พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ สมฤดี นาคะแล**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ฉันทนา

สมฤดี นาคะแล

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติสัณนิษฐานเพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
 เจริญพร **คุณ ภัทราภรณ์ หินงา**
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหฺสประจาดวินิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุชาติให้สม ทนงค์

(นาง ภัทราภรณ์ หินงา)

คุณพน: คำนพณน้อย

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **คุณ พริษฐ์ ชัยศิริภรณ์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สทฺทวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คุณพริษฐ์ ชัยศิริภรณ์

(ทอพัชร์ ชัยศิริภรณ์)

นักศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๒๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐ ต่อ ๘๒๗๘-๗๙

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้สัมภาษณ์เพื่อใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร **ดร. ทวีชัย ชัยวัฒน์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาคำพอง สททวโร รหัสประจำตัวนิสิต 590120405๗ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาเพื่อสันติภาพของชาวพุทธและอิสลามในชุมชนวัดท่าการ้อง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงขออนุญาตเคราะห้จากท่านโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุ นิสิต
ร.อ.
(นางสาว อธิสวณรัตน์)
นาง อธิสวณรัตน์
จังหวัดนครราชสีมา

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ภาคผนวก ง

ภาพถ่ายในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์ พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน เจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์ พระปลัดสมชาย ธรรมโรโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดท่าการ้อง

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ พระมหาคมเพชร จินตามโย ครูพระสอนศีลธรรม

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์ คุณธานี (ฮัจยีอิเดริส) มหาเรื่อนลาก อีหม่าม

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ คุณศักดิ์ดา งามสมชาติ ผู้ตามแนวทาง

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ คุณขวัญมูต มหาเรือนลาก ครูสอนศาสนา

ภาพที่ ๗

สัมภาษณ์ ครูอรุณวรรณ โสภิกิจ ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๘

สัมภาษณ์ นายทวีสุข ทรัพย์สุทธิภาสน์ รก.ผอ.โรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๙

สัมภาษณ์ คุณสุนีย์ ศิริวรพลกุล ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๑๐

สัมภาษณ์ คุณทิพากร ราชวังเมือง ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๑๑

สัมภาษณ์ ครูวันเพ็ญ ชมพูราช ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๑๒

สัมภาษณ์ ครูสมฤดี ปาสะ ครูโรงเรียนวัดกษัตราธิราช

ภาพที่ ๑๓

สัมภาษณ์ คุณภัทราภรณ์ หีบงา ครู กศน.

ภาพที่ ๑๔

สัมภาษณ์ คุณพัชรี ชัยสุวรรณรัตน์ ข้าราชการบำนาญ

ภาพที่ ๑๕

สัมภาษณ์ คุณท้าว ชัยสุวรรณรัตน์ ข้าราชการบำนาญ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาคำพอง ฉายา สททวโร (วันจะนะสุข)
- เกิด : ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๕
- สถานที่เกิด : ๑๗๘ หมู่ ๑ ตำบลไผ่บุลย์ อำเภอกิ่งน้ำขุน จังหวัดอุบลราชธานี
- การศึกษา :
- พ.ศ. ๒๕๕๓ สอบได้ วุฒิปัตถนักรธรรมชั้นเอก
ณ สำนักวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดนครปฐม
 - พ.ศ. ๒๕๕๓ สอบได้ วุฒิบัตรเปรียญธรรมสามประโยค
ณ สำนักวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร อำเภอเมืองวัดพระ
ปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร คณะ ๗ ที่อยู่ ๒๗ ถ.ขวาพระ
ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม
 - พ.ศ. ๒๕๖๐ รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญา
ศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สังกัด : มหานิกาย วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร คณะ ๗ ที่อยู่ ๒๗
ถ.ขวาพระ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม
จังหวัดนครปฐม
- หน้าที่ : พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงปัจจุบัน ครูสอนพระปริยัติธรรม ธรรมศึกษา และ
ศีลธรรมโรงเรียนอนุบาลไผ่ และโรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๕๙
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร คณะ ๗ ถนนขวาพระ
ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมืองนครปฐม
จังหวัดนครปฐม ๗๓๐๐๐
Tel : ๐๙๕-๕๘๔-๕๑๙๓